

В. П. 936

Lib. K. 2004/942

стр. 112 Дб. 35

ГЕОРГИ ТРАЙЧЕВЪ

ПРИНОСЪ

къмъ

Историята на революционното дѣло

въ

МАКЕДОНИЯ

(ПРИЛЕПСКО)

СОФИЯ

Печатница „ФОТИНОВЪ“ № 1

1925

www.dlib.mk

ДЖРЪ
ОТЪ _____

БИБЛИОТЕКА — Скопје
И. Инв. № 2002 / 1942

P
1957

P
865

Революционното дѣло въ прилепско

Освободително движение.

Идеята за свободен политически животъ, се заражда у прилепчани много отъ рано. Имаме сведения, че още презъ 1867 г. прилепчани се числели въ тѣй наречената „Етерия“ — организация за борба на кръста съ полумесеца — християнството и мохамеданството. Диме Кусевъ братъ на Методи Кусевъ), Вретовци, (влахоелини) и др. прилепчани сж били членове на организация. Прилѣпъ е представенъ и въ четата на Хаджи Димитъръ и Стефанъ Караджата презъ 1868 г. въ лицето на Никола Ивановъ, По-късно, преди освобождението още на България презъ 1874 год. прилепчани събирали суми за поддръжка на Илия Малашевецъ, който се навърталъ около желѣзопѣтната линия Градско Демиръ-капия. Началникътъ на желѣзопѣтнитѣ съобщения, по народностъ хърватинъ се запозналъ прилепчанина Илия Цървенкогъ съ Илия Малашевецъ и настоялъ за подкрепа отъ Прилѣпъ. Илия Цървенковъ събралъ пожертвувания и съ сумата купилъ барутъ, който билъ занесенъ въ присадския проходъ (Бабуна планина) и прибранъ отъ Илия Малашевецъ. Преди Руско-турската война, по инициатива на прилепската община, взело се решение да изтратятъ по едно писмено изложение за страданията на българитѣ до посланицитѣ на 5- велики сили. Директора Иосифъ Ковачевъ приготвилъ изложението въ 5 екземпляра, а учителя Никола Ганчевъ трѣбвало да ги занесе въ Цариградъ и лично предаде на посланицитѣ. Понеже Ганчевъ се боялъ да ги занече писмата, общината възложила тая тежка мисия на младия и буйния гражданинъ Диме Коровъ, баджанакъ на Ганчевъ. Коровъ трѣбвало да пренесе писмата до Солунъ, кждетоще чака Ганчевъ. За тая

цель Диме си поржчалъ новъ „минтанъ“ памученъ и вжтре сложилъ писмата. Ганчевъ и Д. Коровъ стигнали до Солунъ благополучно и се прибрали на известния „Мирчевъ ханъ“, съдържателъ на който билъ прилепския гражданинъ Мирче Чутуковъ. Ганчевъ и тукъ се боялъ да вземе писмата, та трѣбвало Д. Коровъ да му ги даде чакъ на парахода, за по голѣма сигурностъ. Така и станало. Д. Коровъ се връща въ Прилѣпъ, а Ганчевъ потеглилъ за Цариградъ. Явилъ се Ганчевъ първо при руския посланикъ Графъ Игнатиевъ, комуто предалъ изложението, въ което се споменава, че ако не се взематъ мѣрки отъ страна на Русия за подобрене положението на българитѣ, ще прегърнатъ унията. Графъ Игнатиевъ стрестнатъ отъ това известие, прибралъ останалитѣ писма отъ Ганчевъ, успокоилъ го, като го увѣр- явалъ да предаде на населението, че „Русия наскоро ще ви освободи“. Прилепчани участвуватъ като доброволци—опълченци въ Руско-турската война (1877—78) : 1) Недѣлковъ В. и 2) Симеоновъ Ив. се числятъ къмъ I опълченска дружина; 3) Кузмановъ Нане (отъ с. Плетваръ), 4) Николовъ Анг. (отъ с. Рувци) — къмъ II опълч. дружина, 5) Здравковъ Никола (отъ с. Десово), 6) Илиевъ Христо, 7) Младеновъ Димитръ, 8) Янковъ Иванъ — въ VI опълченска дружина, 9) Ангелъ Николовъ, 10) Димовъ Стоянъ, 11) Дойновъ, 12) Стояновъ Хр. (с. Кривогащани).

К о м и т и

Отъ що бѣ предизвикано революционното движение въ страната? Отъ тежкото и непоносимо положение на християнското население (респективно българското) въ Македония. Парижкия конгресъ свиканъ презъ 1856 год. отъ представители на великитѣ сили, за да улегулира новото положение, което Кримската война създаде, предвиждайки закрила, взе едно фиктивно решение, (чл. 9 отъ тоя договоръ) относително сѣдбата на християнитѣ въ Турция, безъ най-малко да се помѣни за сериозността на турскитѣ гаранции. Ето защо, страданията на християнското население не само не намаляваха, но се увеличаваха всѣки день. Така се стигна до Руско-турската война. Създаде се (само на книга) Санстефански договоръ, споредъ който и Македония получаваше пълна свобода. Берлинския, обаче, договоръ лиши

Македония отъ книжната свобода и се създаде чл. 23, който умрѣ при самото раждане. Настъпиха нови тегла за македонцитѣ. Ето защо, конгресътъ още не бѣ закритъ, и въ цѣлата страна се започна революционно движение. Въ кжсо време изникнаха тайни революционни комитети. Властѣта намѣри поводъ следъ Кресненското (1878 г.) и Разложкото възстания, да подозира цѣлата страна въ революционенъ жаръ, та прибѣгна до най-тежки и жестоки мѣрки — къмъ повсемѣстенъ тероръ. Почнаха обиски, арести и заточения за Мала-Азия. Дни на отчаяния и тежки неволи настанаха за българитѣ въ Македония. Въ защита на роба пораждаха се отъ време на време „комити“ за да убиятъ и сплашатъ нѣкой деребей турчинъ, за изкуплението на когото трѣбваше да се дадатъ безбройни жертви отъ „раята“. На тия начала Прилѣпъ и околията не сж били лишени отъ свои, мѣстни комити“.

* * *

Въ Прилѣпъ и околията доста отдавна е имало хора смѣли, решителни и самоотвержени, които сж влизали въ лична и явна борба съ потиснитѣ турци, за защита на обиденитѣ, онеправданитѣ и оскърбенитѣ българи; или пъкъ сж се подвизавали на харамийски начала — извършвали обири, безразлично на кого ще е: турчинъ или българинъ, като покрай това не било изключено нѣкое и друго убийство надъ турчинъ-полякъ, таксилдаринъ или нѣкой деребей.

Такъвъ единъ смѣлъ и решителенъ юнакъ е билъ Тале Мелезотъ, който съ своето юначество е внушавалъ респектъ у турцитѣ-бабаити (юнаци). Родителитѣ на Тале сж живѣли въ двора на Алилъ бей, баща на прочутия Расимъ бей, и сж били третираны като протежета въ харема и селямлъка. Тале билъ обичанъ отъ бея и „бабаититѣ“ турци не смѣяли да го закачатъ. А той влизалъ често въ саморазправия съ тѣхъ, дори извършвалъ и убийства. Такъво едно убийство извършилъ чакъ въ Босна, когато заминалъ за тоя край по поржка на своя покровителъ. Най-сетне турцитѣ решаватъ да турятъ край на живота му и една вечеръ Тале бива нападнатъ на „чаиръ“, надъ самата чешма на „кърсто“, когато си пиелъ ракия. За споменъ на славата и тра-

гичната смърт на Талета, населението нарекло чешмата „Мелезова“ чешма, прекоръ, който се пази и до днесъ.

Диме Шикевъ. Решителенъ и смѣлъ е Диме Шикевъ въ своитѣ подвизи, но тѣ носятъ изключително „харамийски“ характеръ. Той се подвизава презъ годинитѣ 1876—1879. Най-голѣмия му подвигъ е збира на пощата въ Бабукския проходъ презъ 1879 година. Събира дружина отъ околнитѣ села: Степанци, Небрѣгово, Присадъ и още прибира Ефтимъ Фотичъ, Спиро Тенекеджия (гърчето отъ Корча) и посрѣща пощата, идяща отъ Велесъ за Прилѣпъ. Завързва се сражение съ стражата, която придружавала пощата, отъ която избиватъ 5—6 души отъ гѣхъ и прибиратъ цѣлата сума около 5000—6000 лири турски. Часть отъ паритѣ раздалъ на селянитѣ, които си разотишл, а по-голѣмата сума си раздѣлили съ гърчето като прибѣгнали въ околността на село Селце, при мѣстността „Бузаана“. Снабденъ съ голѣма сума, въ своя харамийски инстинктъ, забѣгва въ Сърбия и още веднажъ не се връща вече.

Юнашки периодъ

Следъ Шикета идватъ по-идейни вече момчета, у които, отъ юношеска още възраст, се заражда желание за борба съ турцитѣ. Тѣзи юноши сж: Спиро Църне, Коне Павлевъ, Мияйле Чакревъ, Алекса Келешо, Ничо Рокановъ и др. Своето школуване поменатата дружина прекара първоначално въ ежедневнитѣ боеве, наречени „дженгъ“, които се водѣха на „чаиръ“, между разни махленски групи (къошарци, трайкоомаало, ридарци и др.), обикновено лѣтния сезонъ отъ 5—6 часа следъ пладне. Въ боевете си служеха съ камъни и „прашки“. Често сраженията бѣха придружени съ кръвопролитие, и на мнозина „главатари“ бѣха изпродупчени главитѣ. По многото бѣлези изъ главата се сждѣше за героиството на сражаващитѣ се, които отсетне се сочеха съ прѣстъ отъ дружината. И когато почнѣха сраженията, ако се появеше нѣкой отъ именититѣ главатари, голѣмъ куражъ бѣ за сражаващитѣ се та победата сигурно бѣ спечелена на страната, къмъ която се числѣше той. Такива именно главатари бѣха юношитѣ въ поменатия кружокъ. Добили вече боева опитностъ, нашитѣ юнаци, предизвикватъ и турската младежъ за „дженгъ“. Отначало орждието бѣ

„трашката“ и камъка, но по-късно се явиха ножове, ками, „пищоли“. Успѣха бѣше винаги на наша страна; гонени турчетата бѣгаха и често биваха вкарвани чакъ въ кѣщитѣ имъ. Взимайки, вече този „спортъ“ опасенъ характеръ — ставаха наранявания и убийства, — намѣси се властѣта и тури край.

По това време върлуваше изъ прилепско прочутиятъ разбойникъ Кючукъ Сулиманъ, отъ когото бѣ пропищѣло мало и голѣмо въ града и околията. Прибиралъ данъкъ отъ всѣко село, потурчвалъ или изнасилвалъ, която мома си хареса, биелъ и трепалъ „раята“ безъ да бѣде обезпокоиванъ отъ никого.

Границата на търпението, обаче, настѣпва, когато Кючукъ Сулиманъ срѣща попъ Цѣка изъ прѣкоридскитѣ села, където бѣ енорията му, обезчetyва го (като му набива колъ въ ануса) и шапката свещеническа я пълни съ човѣшки извержения. Тази безчеловѣчна акция на Кючукъ Сулимана, кръвно обижда смѣлитѣ и решителни прилепчани, които тайно решаватъ да си отмѣстятъ на турчина-скотъ. Попъ Цѣко, неможейки да понесе тоя позоръ, умира отъ тѣга. Решението за отмѣщение се взима отъ прилепската община, въ състава на която влизали: попъ Аврамия, Д. Биолчевъ, Ив. Сарджовъ, Диме Коровъ, хаджи Мирче Бомболовъ, Димшо х. Илиевъ, Хаджи Пано, Кузманъ х. Илиевъ, Н. Крапчевъ, Ракиджиевъ и още 2 други. Най-млади членове сж били Диме Коровъ, Д. Биолчевъ и Н. Крапчевъ. Диме Коровъ държалъ бележки за убититѣ българи отъ турци. Въ едно отъ заседанията прочелъ списъка на убититѣ българивъ града и околията и се повдигналъ въпросъ какви мѣрки да се взематъ срѣщу тия убийства. Хаджи Мирче настоявалъ да се направи писменъ протестъ (махзаръ) до Високата Порта. Пригответиятъ протестъ подпечатанъ съ еснафскитѣ печати, и подписанъ отъ общинскитѣ членове и много др. граждани, билъ изпратенъ до Високата Порта, но резултатъ никакъвъ не последвалъ. Убийствата не спрѣли. Тогава Диме Коровъ повдигналъ въпросъ да се създадатъ контра шайки, срѣщу турцитѣ. На това предложение възразилъ Хаджи Мирче, че турцитѣ ще трѣбва да изколятъ цѣлото население: асла българскитѣ квартали били отдѣлни отъ турскитѣ, та „достатъчно е да грѣмне единъ топъ въ българскитѣ махали,

за да ни избришатъ" приключилъ думитѣ си Хаджията. Други възразили, че кжде ше се намѣрятъ вѣрни младежи, за да имъ се повѣри тайната. Взима думата Диме Коровъ и прочита единъ списъкъ отъ вѣрни и познати нему младежи, въ които личели имената на Спиро Църневъ, (родомъ отъ с. Дабница), Димо Дѣдото, братъ на Дѣдото, Коне Павлевъ, Ничо Рокановъ, Спиро Тенекеджия, Тале Яглика, Ицко Бале и др. още 4 души. Общината склонила. Взело се решение да се вѣоржатъ „комити“. Попъ Аврамяя заклѣлъ всички общинари за вѣрностъ предъ евангелие и

Фота Раконовска

кръсть сложени на масата. Присжествующитѣ станали прави и дали клетва. Организационната работа била възложена на Д. Коровъ. Последния веднага поржчалъ 12 ката комитски дрехи, албанска носия, на прилепски терзия (Йованъ Кайкаръ и др.) Пушки били сбрани: отъ Биолчеви берданка, отъ Крапчеви — берданка, отъ Диме Коровъ — берданка и сръбска (страгужа), отъ Петрушъ х. Илиевъ — берданка,

отъ Йована Сарджа — берданка, отъ х. Пано — берданка и др. Парични помощм събирали: Диме Коровъ, Йованъ Сарджовъ и Биолчевъ въ сѣботенъ день (на пазара) отъ довѣрени лица. Тѣ сж били: Бомболовъ, Кузманови, Крапчеви, Биолчеви, х. Пано, Коровъ Грашевци, Пазови, Попеви и др., отъ които сж взимали по 20-30 бѣли меджидии (по 20 гр. едната). За да замаскиратъ прибирането на паригѣ, общината дала съгласието си да се пустнеподписка между по-заможнитѣ граждани и сумитѣ да се събератъ за Великъ день, едноврѣменно съ събиране помощъ за бедни граждани. Една частъ отъ комитскитѣ дрехи били пратени въ с. Изворъ (велешко) на Димитрия ханджията, за да се намѣрятъ въ резерва за тоя край, понеже имали връзка и съ велешко. Пушкитѣ и дрехитѣ били складирани въ домѣтъ на Рокановци, повѣрени на Конета Рокановъ. И покъсно Рокановската кжца служи за складъ. Широкиятъ дворъ плѣвната, сламата и др. удобства, що имала тѣхната кжца, позволявала да бжде опредѣлена за тая цѣль. По съмнение единъ день направили обискъ въ кжщата. Съпругата на Конета Рокановъ, Фота се престорила на болна, та легнала на лѣгло и взела подъ себе, вмѣсто постеля, комитскитѣ дрехи а пушкитѣ наредила отъ страни. Напокрила се здраво и пѣшка, охка, вика, крещи отъ мнимата болестъ. Когато дошли за обискъ, при нея не се доближили турцитѣ. Съжалили я, че толкова много пѣшка отъ болестъта и си излѣзли.

* * *

Кючукъ Сулиманъ щѣлъ да купи чифликъ, та разхвърлилъ данѣкъ по селата, за да му платятъ чифлика. На с. Голѣмо Радобилъ хвърлилъ полѣмъ налогъ. Попъ Иванъ Радобилски единъ день се оплакалъ на попъ Аврамя за золумитѣ и глобитѣ отъ Кючукъ Сулимана и търсѣлъ съвети какво да правятъ въ село. Попъ Аврамя го олжтва до Димета Коровъ. Една вечеръ късно попъ Иванъ и братъ му Димитрия пристигнали отъ село въ кжщата на Д. Коровъ и му разправили за мжкитѣ, що теглятъ отъ Кючукъ Сулимана. Диме имъ открилъ, че има вече наши комити и че ще ги прати да убиятъ Кючукъ Сулимана, но да пазятъ голѣма тайна. Сжщата нощъ си заминали братята за с. Родобилъ. Въ лицето на Спиро Църневъ намиратъ човѣкътъ, комуто възлагатъ тая тежка мисия. Спиро е родомъ отъ с. Дабница и роднина на хаджи Пано, при когото слугува. Дене Спиро е на дюкяна, а нощно време другарува съ Сучковци, Рокановци и др. буйни младежи, които се занимаватъ съ дробене на тютюнъ и продаване контробанда. Сжщитѣ младежи единъ день подгонили едно красиво момче отъ

Бешировци и го раняватъ съ кама. Властѣта е по диритѣ на „качакчийтѣ“ и една нощъ биватъ заловени. Тукъ е и Спиро. Другаритѣ му сж бити и задържани, а той е освободенъ. Наскоро следъ тази случка Спиро набива едно турче край черквата, което носело пицоли на пояса, и става невъзможенъ въ града. Прибира се при Петрета Конярчето и Филипъ Гърчето — остагъци отъ Шикевата дружина отъ 1879 г. Вършейки съ тѣхъ контрабанда на тютюнъ изъ крушовско, бива раненъ въ една престрелка съ турски башибозукъ. Раненъ прибира се въ чифлика на хаджи Пана въ с. Малоконяри и тукъ престоjava до като се изцѣри. Извиканъ отъ чифлика, повѣрjава му се мисията отъ Димета Коровъ да убие Кючукъ Сулимана. Комититѣ се въоръжаватъ при Рокановци и заминали за прѣкоридскитѣ села. Комититѣ сж: Спиро Църневъ, Ангеле Мияйлевъ, Ристе Сурлевъ, Андреа Башиноселецъ, Георгий Лажо, Илия отъ с. Мало Радобилъ, Иосифъ Марковчето и Ицко Бале отъ града. Стигатъ въ с. Радобилъ при попъ Ивана и разпоредили да следятъ Кючука. Научватъ, че той билъ въ мариовското с. Гугяково, кждето имало сборъ. Хващатъ позиции въ Дрѣнска планина. Напредъ сж вървѣли двама арнаути. Тѣ минали свободно. Стига Кючукъ Сулиманъ и по него изгърмяватъ Спиро и Георгия Лажо, а другитѣ стреляли по останалитѣ разбойници. Всички били повалени. Само Кючука билъ раненъ въ дѣсната ржка и се съпротивлявалъ. Скочилъ Спиро съ ятагана да му отреже главата и Кючука изгърмѣлъ съ карадачки револверъ по него. Обезвредили го окончателно и почнали да изтезаватъ живия още Кючукъ. Рѣзали сж му прѣститѣ, после цѣли рjце и т. н. надробили сж го на дребни парчета, които окачили по дърветата да висятъ. Убийството станало презъ лѣтотото, на Св. Илия 1880 г. Голѣма била радостѣта на българитѣ. Голѣмо количество вино и ракия сж изпили. Следъ това убийство зачестили и други. Сжщитѣ комити убиватъ 2 стражари по битолски пжтъ; убили турчина Квачка въ града, при Алавантиовци; убили пждари и 1 турче. Ядосани турцитѣ отъ тѣзи убийства, намислюватъ да извършатъ клане въ града. Научаватъ българитѣ за тоя пжкленъ планъ на турцитѣ, веднага затворили чаршията; сжщо и училището бива затворено. Комититѣ, които дене си ходили по работа, следъ тѣзи убийства станали вече невъзможни въ града. Съгласно решението на прилепската община, кжщитѣ на нелегалнитѣ и загиналитѣ лица, трѣбвало да имъ се поддържатъ отъ народа. За тая цѣль пари сж взимали отъ църковния пангаръ и помощи отъ гражданитѣ. Обшината се грижела и за издржката на способнитѣ комитски деца въ училището.

Народа поетъ възпѣва подвизитѣ на Църнета въ следната пѣсенъ :

Богъ да бие той Кючукъ
Сулиманъ,
Кючукъ Сулиманъ башъ
арамия,
Башъ арамия Дренска планина!
Що ми посъбралъ верна
дружина,
И на дружина той му сборува:
Айде дружино да си пойдиме,
Во тоа село, село Смолани,
За да сбериме по малку пари,
Отъ сека куйка го една лира.
И ке пойдиме село Царевикъ,
За да сбериме по малку пари
Отъ секоя куйка по две-три
лири,
А отъ попо по деветъ лири,
И отъ Георги по десетъ лири;
И ке одиме во градъ Прилепа,
За да сакаме иляда лири,
Илядо лири отъ чорбалжиин,
Чивликъ ке купамъ село
Долнени,
Та ке направамъ висока кула,
На кула ясъ тамбура ке
свирамъ.
Богъ да го бие той Аджи
пана,
Що си го прати сина си
Георги,
За да го вика Спирос Църнета
И що му прати в'шамия пари,
Да му ѝ дай, и той да дойди,
Спирос да дойди у Левка в'каве,
Що му се моли той Аджи
пано:
Слушай ти, Спирос, ти
Спирос Църне,
Ясъ нешто тебе, що ке ти
речамъ!
Ти да си сберешъ верна
дружина,
И да ми пойдешъ у мене
дома,
Аджи Панойца даръ ке ти дай,
Кумитска руба и турска пушка.
И да пойдите село Царевикъ
Кай той Георгия, Георгия
Лажо
Да го земите за веренъ
другаръ,
Оги е и той юнакъ надъ
юнакъ!
Събралъ ми Спирос верна
дружина,
И що ми ошолъ село
Царевикъ
Горе в'планина, кай Рамна
Бука.
Що ми ватия яки метерисъ,
Го сардисаа той Сулимана,
Кай тая чешма со дружината.
Кючукъ Сулиманъ съ томбура
свири,
И на дружина той що ѝ вели:
Айтѣ, дружино, да си слезиме,
Село Царевикъ, да си сбериме
Тежк' вергия отъ каурите.
Богъ да го бие той Спирос
Църне,
Що ми го слушалъ той
Сулиманъ,
И що му свикалъ той Спирос
Църне
Давранъ бре море, ти
Сулимане!
На часо Спирос со пушка
вжрлилъ,
И ми го удрилъ той
Сулимана,
Що ми го ранилъ прао
слабине.
Викналъ ми турче той да ми
плачи
И да го моли Спирос Църнета:
— Аманъ бре Спирос братъ да
ми бидишъ!
Прости ме сега, тако ти вера,
Не мой ми сечи русата глава,
Да не ужалишъ моята майка!

Спиро не слушалъ молба отъ Та му пресеколъ русата глава
 турче, И го на раилъ четири черека
 Той ми отжрчалъ съ голъ И що му разбилъ негова чета.
 ножъ в'рака,

Есенъта Църневата чета случайно слиза една вечеръ на Раколския ханъ (по шосето Прилѣпъ — Градско) и тукъ заварва прилепскитѣ търговци: Йосифъ Д. Петревъ, Ив. Шабановъ, Пере Мурджевъ, хаджи Георги х. Ристевъ Ташко Врета, Димитъръ Ризовъ (отъ Битоля) и др. Сжществуването на Цървневата чета дало поводъ на властѣта да подозира Д. Ризова въ връзки съ комититѣ. За да избѣгне подозрението Ризовъ писалъ дописка въ в. „Зорница“, като нарекълъ Църнета разбойникъ. Сега Църне намѣрилъ сгоденъ случай да отмъсти на Д. Ризова за писаното по неговъ адресъ, и скъчилъ да заколи Ризова. Притекли се на помощъ присжтвующитѣ и следъ обясненията на Ризова, че той умишлено писалъ „разбойници“, за да замаскира връзкитѣ си съ комититѣ — бива опростенъ. А Спиро Църневъ, за да имъ докаже, на дѣло, че не е разбойникъ, обискиралъ търговцитѣ и събралъ имъ паритѣ, нѣколко хиляди лири турски, що носѣли за Солунъ; но всичкото злато имъ повърналъ, а ги замолилъ да му купятъ отъ Солунъ единъ револверъ, бинокълъ, часовникъ и кюстекъ. — Наскоро следъ тази срѣща Църне убилъ по сжщото шосе единъ тиквешки турчинъ и тѣлото му окачилъ на единъ орѣхъ, край раколската воденица. Потеглили силни потери отъ Тиквешъ и Прилѣпъ да гонятъ комититѣ. Потеритѣ улавятъ Иге Гусевъ отъ с. Ракле, куриеръ на комититѣ. Следъ дълго мжчене куриера открива мѣстата и лицата кжде се движели комититѣ. Създава се страшна афера около Димитровъ день, като залавятъ отъ града: свещенъ Аврамя, Йосе Д. Петровъ, Ристе Топало, Йованъ Кайкаръ (терзия) и Диме Корозъ — последнитѣ двама успѣватъ да избѣгатъ въ България и биватъ осждени на 101 година. Другитѣ прилепчани изпращатъ на заточение въ островъ Родостъ, кждето излежали по 3 години заедно съ следнитѣ селяни отъ околията: отъ с. Голѣмо — Радобилъ: Диме Кулевъ и Трайко Чалвовъ; отъ с. Мало-Радобилъ: Димитрия чорбаджията, полъ Боше, полъ Темелко, Филипъ; отъ с. Никодинъ — полъ Димитрия; отъ с. Трояци — Йосе Стояновъ, Иге Личовъ, Мице Кимовски; отъ с. Ракле — Кузманъ; отъ с. Бѣловодица — двама; отъ с. Царевикъ — Йоше Коларъ. А Мирче Бомболовъ, Диме Биолчевъ и Н. Крапчевъ сж лежали по 6–7 месеци въ Битоля и сж били освободени срѣщу голѣмъ откупъ. Имота на Димета Коровъ билъ конфискуванъ и освободенъ следъ много години, презъ режима на Стамболовъ, по застъпничеството на дипломат. представителъ въ Цариградъ М. Марковъ.

Зимата Спиро Църне се прибира въ Сърбия. Въ началото на пролѣтѣта 1881 г. той организира дружина, въ това число и Диме Шикевъ и потеглюва за Прилепско. Минавайки турската граница, биватъ предадени отъ игумена на манастира „св. Отецъ“. Спиро Църне пада убитъ, а Шике се спасява и избѣгва въ Сърбия, дето умрѣлъ въ Враня. Трупътъ на Църнета билъ донесенъ въ Куманово за показъ.

* * *

Следъ неуспѣха съ Берлинския договоръ, замислюва се планъ за четнишко движение, известно подъ името „съзаклятието“, за да се държи откритъ Македонския въпросъ. Организаторитѣ сж родолюбивитѣ македонци отъ Кюстендилъ. Не е чуждъ на тая идея и Димитъръ Ризовъ, който заминава за Македония и избира Битоля за седалище, отъ кждето ще дерижира „Дѣлото“. Въ лицето на Димитъръ Чакревъ, отъ гр. Прилѣпъ, виждатъ човѣкътъ, който ще реализира святото дѣло въ прилепско. А такива „съзаклятия“ е имало въ Охридъ, Велешъ, Скопие, Куманово и др. Прѣзъ 1880 г. Диме заминава съ чета за прилепско. Отъ Битоля (Д. Ризовъ) Чакревъ е пращанъ по разни направления изъ ви яета, за да предприема разни терористични акции, следъ което пакъ се прибира въ своето мѣстожителство Битоля. При опасностъ и нѣкакви разкрития често пжти е билъ прибиранъ и крѣтъ въ Руското консулство.

Диме Чакревъ бѣ прилепски войвода презъ 1880—81 год. съ смѣлитѣ четници: Мияйле Чакревъ, Тоде Бочварчето и братъ му Илия, Георгия Лажо, Стоянъ Рушанъ, Илия Кяята, Йосифъ Радобилецъ и синъ му, Мицко Мариовчето. Самия Диме бѣ опълченецъ отъ Шипка, за което притежавалъ медалъ. Въ краткото съществуване четата на Димета, изтрѣбила 3—4 отъ най-лошитѣ крѣвници турци. Отъ село Църнеецъ се славеше прочутия разбойникъ-турчинъ Чакре (той ималъ същото име като Димета — Чакре), който бѣ разплакалъ много майки изъ Крушовско. По молба на крушовчани Диме уби разбойника и спаси цѣлата околия. Въ с. Руфци живѣеше арнаутския бей Яшаръ, отъ когото бѣ пропищѣло мало и голѣмо. Крапчевци и Кондовци имали задължение у Яшара. Диме и него улови съ хитросъ въ Кулата му. Илия Бъчварчето билъ вързанъ съ ржцетѣ наopakъ, а отъ носа му текла крѣвъ. Диме се обзжда на Яшаръ бей по албански, като му казва, че сж уловили комита. Вечерята да го оставятъ въ кулата, а другия день да го заведатъ въ Прилѣпъ. Яшаръ, считайки ги за албанци, се довѣрилъ, отворилъ кулата и ги пусналъ. Хващатъ Яшаръ бей, взиматъ му записитѣ и го убиватъ вънъ отъ селото. Важно е обстоятелството, че тия чети не закачали мирнитѣ турци; за срамъ и обида

считали това тѣзи македонски рицари. Тѣ искаха да премѣрять силитѣ си само съ „бабаититѣ“ (юнацитѣ) турци.

Следъ убийството на Яшаръ бей Диме Чакревъ се прибира съ четата въ града. По-рано въ четата се прибира и никодинския овчаръ Милошъ. Четата квартирувала въ никодинскитѣ търла, а за часовой е билъ оставенъ Милошъ. Дотегналъ види се четнишкия животъ на Милошъ, та случайно минаватъ ловджии-турци, на тѣхъ си дава пушката, а самъ се предава. За да използватъ слабостта на Милоша, турцитѣ го произвеждатъ за „башъ-чаушъ“ и го обличатъ въ жандармерийска униформа. Милошъ започва да предава „ятацитѣ“ и тѣй се създава „никодинската афера“, която грабна: Мирче Ацевъ Симоноски, Миѡ Симоноски, Йонче Симонски, коджабашията Наумче отъ с. Орѣвойць и много други лица отъ прилпеско и велешко, на брой около 80 души. Обвиненитѣ бѣха закарани въ Солунъ и следъ 6 месеченъ арестъ биватъ осждени: Йоанче Симонски, Наумче Коджабашията, (Милошъ) и нѣкои други, изпращатъ на заточение, дето и умиратъ. На първиятъ день на Великденъ 1881 г. Диме заедно съ Мияйлета (брата си), Илия Радобилецъ и Тоде Бочварчето, влизатъ въ кжщата на Йована Кондовъ, кждето заварватъ сума гости, за да иска часть отъ сумата по изтегленитѣ записи отъ Яшара.

Въ това време биватъ предадени и кжщата обсадена отъ войска и башибозукъ. Два дена се води сражение, въ което време паднаха 5—6 д. турци убити. Заваренитѣ гости успѣватъ да избѣгатъ презъ единъ прозорець, съ изключение на Ив. Сарджовъ и А. Кепевъ, които паднаха убити. Тогава запалиха кжщата, която бѣше кявгирна. Следъ изгарянето на горния етажъ, излиза презъ портата Тоде Бочварчето, гърмейки по разни посоки. Улученъ, отъ газнитѣ турски позиции изъ съседнитѣ кжщи, Тоде пада убитъ на улицата. Подиръ излиза Мияйле Чакревъ също съ гърмейни, но и той бива поваленъ отъ турски куршумъ. Останалитѣ „комити“ — Диме и Илия, нежелайки да паднатъ отъ турски куршумъ, останаха вжтре въ кжщата, като се сражаваха до последния си патронъ. После слизатъ въ зимника, пушатъ бѣчвитѣ съ вино, за да гасятъ пламъцитѣ, които ги обхващатъ и на край избиватъ се единъ съ другъ и тѣлата имъ изгорѣха. Само часть отъ кракъ и ржка бѣха незасегнати отъ огъня. И така, славно загинаха четиримата самоотвержени юнаци на самия день Великъ-день. Народа имъ направи още по-славно погребение и по-заповедъ на властта бидоха погребани накрай гробищата. Въ силната обичъ къмъ тия „мжченици“, народа ги провъзгласи за „светци“, като имъ приписваше разни нощни видения по гробоветѣ имъ. Явявалъ се огънь, падали кандила свѣтли и мн. др. вѣрвания. По

тоя случай народа — поетъ е създакъ и следната пѣсенъ за Чакревци.

Ой ти К. одавникъ,
 Що одаде юнаци,
 Четворица кумити.
 Юнаци прилепчани!
 Първи бѣше вжрвеше
 Той Диме Чакревчето
 И по него Мияйле,
 Мияйле Чакревчето;
 И по него Илия,
 Илия отъ Радобилъ,
 И по него младъ Тодетъ,
 Младъ Тодетъ Бочварчето.
 Що беа обржжани
 Со тие люти бердани!
 Дойдоха кай Кондовци
 За нешто да прашаатъ
 Къ че поиде на конакъ,
 Кумитите ги предаде.
 Каймакамо му рече:
 А бре К . . . , оспай се,
 Великъ денъ сега вие,
 Чудо да не се стори
 Со тие кумити.

Куйките ѝ запалиха,
 Кумити да изгоратъ.
 Куйките се вивна,
 Пламни дури до небеси.

Кѳга куйки гѳреа,
 Кумити се простиха
 И си се заколнаа,
 За да не се предаа
 Живи въ турски раце.
 И Тодетъ ми се прекжрсти
 И портата отвори.
 Скочи юнакъ на сокакъ,
 За юначки да бегатъ
 И живъ да куртулисатъ.
 Турци отъ метерисж
 Безброй пушки вжрлиа
 И Тодетъ убиа.
 По Тодетъ искочи
 Мияйле Чакревчето.
 Безброй пушки вжрлиа,
 Мияйле го удрия.
 Мияйле свжрте бердано,
 Во едно турче лажанче
 И го удри на место.
 Тогай Мияйле падна
 На Тодетъ одзгора,
 Како юнаку на войска.
 Диме Чакре и Илия,
 Тие во огнотъ останаа,
 Сами себе убиа.
 Живи не се дадоа,
 И срамъ да си донесатъ
 На своето юнаство.

(Записалъ М. Цепенковъ, М. с. б. кн. XVII).

Респектирани сж турцитѣ до известна степенъ. Каймакамина предлага на х. Здравета (като аза) да се тури край на убийствата. За тая цѣль х. Поповикалъ въ черква, а ходжитѣ — по джамиитѣ. Но, не следъ много, турцитѣ пакъ почнали убийства.

* * *

Следъ смъртта на Чакревци на стжпилитѣ афери, замира идейното революционно движение, но Прилепско не останало безъ „комити“. Геѳргия Лажо е на сцената. Той е родомъ отъ с. Царевикъ и другаръ на Спиро Църнета. Той се подвизавалъ съ оржжие въ ржцетѣ още преди убийството на Кючукъ-Сулимана — 1879 г. Майката на Геѳргия е грабена отъ дрѣновски турци (помаци) и насила потурчена. Следъ като

родила нѣколко турчета, намислила да бѣга. Уловена, обаче хвърлили я въ единъ бунаръ и я удавили. По-късно, презъ Кючукъ-Сулиманово време, и сестра има насила потурчена Георги. Тѣзи семейни сцени, пораждатъ желание за мѣсть у Георги и той се отдава на комитлъкъ. На първо време той се сдружилъ съ своитѣ едноутробни братя (помачетата), и върлували на харамийски начала — крали и обирали каквото намѣрятъ. Следъ убийството на Кючукъ-Сулимана, Георгия става вече нелегаленъ и се движи съ четата на Църнета. Сетне, следъ убийството на Църнета, той се движи изолирано, кога самъ, кога съ 1—2 другари мариовчета, отъ с. Вепърчани. После Георгия прибра и брата си Стояна. Презъ 1882 г. въ четата на Лажо се прибиратъ Димо Дѣдото, Илия Бѣбзарчето и др. Случайно единъ день, пладнувайки четата въ Църничка кория, узнава че на Абдипашовия ханъ се намира Хаджи Тодѣ Кузмановъ, идящъ отъ Виена. Слиза четата на хана и улавя Хаджи Тодѣта въ пленъ, като праща известие на домашнитѣ му да донесатъ откупъ, 2000 лири. Въ опредѣленото време и мѣсто пристига отъ Прилѣпъ Конѣ Цвѣтковъ, близъкъ на хаджи Здравѣта, снабденъ съ 1000 лири и 1 скъпъ бохчалъкъ (дарове) за Георгия Лажо. Конѣ Цвѣтковъ сполучилъ да склони Лажо за 850 лири да бѣде пуснатъ Хаджи Тодѣ. Лажо преживѣ доста време, като комита и задаваше голѣмъ страхъ на турцитѣ. Бидейки дългогодишенъ комита, мѣчноуловимъ бѣ за потеритѣ. Създаде се специаленъ хвърчащъ отрядъ потера отъ албанци, облѣчени само съ едно „сетре“ жандармерийско, подъ главатарството на опитния албанецъ Бавтиръ-бюлюкбашия. И до като отношенията на Георгия спрямо населението бѣха коректни, той намираше сигурно скривалище по села, поля и гори. Когато започна да злоупотрѣблява съ честъта на женитѣ и дѣщеритѣ на селското, особено мариовското население, бѣ вече ненавижданъ отъ последното. Възползованъ Бавтиръ-бюлюкбашия отъ това роптание на населението спрямо Георги, успѣва да подкупи едно мариовче, отъ с. Вепърчани и издебна Георгия една нощъ, когато бѣше затворенъ въ кѣщата на посестримата си (любовницата) **Тода**, заедно съ единъ само другаръ. Предлагатъ на Георгия да се предаде, но той отговаря само съ псувни и закани. Запалиха кѣщата и Георгия Лажо се самоубива съ другаря, ала живи не се предадоха (1884 год.). Потерата намѣри трупа на Георгия и го обезглави. Главата я донесоха въ града, и окачена на прѣтъ я показваха на гражданитѣ. Обезглавения трупъ на Георгия лежи въ Вепъркитѣ гробища, въ грижливо зазиданъ гробъ. Братъ му Стоянъ, като научава за убийството на Георгия, става отъ Дрѣнска планина и потеглюва за с. Вепърчани, да отмъсти на предателитѣ. Есеньга, следъ смъртъта на брата си, и Стоянъ бива от-

критъ въ балкана отъ потерата, кждето пада убитъ. И Стояновата глава биде донесена въ града, а обезглавения му трупъ е закупаъ въ Ветърчани, до брата си Георгия. Така загинаха двамата дългогодишни братя Георги и Стоянъ Лажовци.

Народа възпѣ подвизитѣ на Г. Лажо въ следната пѣсенъ:

Пѣсенъта на Георгия Лажо

Стани Георги море, да не ста- нишъ,	Чекаейки, Тодо, клети турци, Клети турци, Тодо, арамии,
Потерата, Георги, те сардиса, Потерата, Георги, отъ Прилѣпа,	Сочейки, Тодо, руси глави, Жолти лири, Тодо, земайки.
Отъ Прилѣпа, Георги, сите села, Най-пойке, Георги, селаните,	— Стани, Георги, море да не станишъ,
Селаните, Георги, Вепърчани; Соселелани, Георги, Каймакамо	Потерата, Георги, не сардиса, Потерата, Кумито, бимбашия,
Каймакамо Георги, Булюкбашо.	Бимбашия, Комито, рушфетъ не сака,
— Нека, Тодо, нека доидатъ Отъ потеря, Тодо, гайле немамъ	Туку ке ти сака руса глава, Руса глава, Георги, отъ рамена,
Ясъ си имамъ, Тодо, пушка мартинъ,	Да я отнеситъ, Георги, предъ пашата.
И три гердани, Тодо, со фи- шеци,	— Дуръ куршуми, Тодо, не исфърламъ,
Со фишеци, Тодо, запашани, А каймаканъ, Тодо, рушфетчия,	По клети турци да избиямъ. Не предаямъ, Тодо, моя глава,
И булюкбашо, Тодо, рушфет- чия,	Моето сърце, Тодо, не плашамъ Отъ турска пушка не пагамъ.
Со малко пари, Тодо, кей сми- рамъ!	Пойди види, Тодо, отъ маз- галка,
Мене миѣсе, Тодо, сдодеяло По реките, Тодо, одейки,	Даль се многу, Тодо, потерджии, И подайми, Тодо, остра сабя,
По долои, Тодо, скакайки, Остра сабя, Тодо, точейки,	Да и сечамъ, Тодо, потерджии.
Подервени Тодо, чекаейки,	

Предателя на Георги бѣ вземънъ подъ закрилата на Бавтира, облѣкоха го като жандарма и стана потераджия. Вържжиха, даже и майката на предателя, та когато идваха на пазаръ въ града, гледахме я като деца, и жената да върви съ пушка на рамо. Единъ пазаренъ день, обаче, издебнатъ бѣ предателя отъ две мариовчине въ кжщата му и съсекоха на парчета него, майка му и цѣлия му родъ.

И следъ смъртъта на Лажовци прилепско не остана безъ „Комити“. Подвизавалъ се Стойче отъ мариовското село Ветърчани, Стефо от костурско. Въ четата на последния имало и едно мариовско момиче, ксето, следъ като о-

танало въ положение, било прехвърлено към тиквешко и тамъ се омжжило.

Стефанъ отъ с. Попадия и **Ганьо** отъ с. Клино сж убити въ с. Галища презъ 1886 г. въ една пещера. Другъ войвода е **Иле радобилче**, убитъ презъ 1887 год.

* * *

На сцената изпъква **Димо Дѣдото** родонъ отъ града, който организира чета, подъ негово войводство презъ 1883 год. Числящитѣ се четници сж били: Диме Дотресокъ, Бацко и Ангеле отъ Прилѣпъ, Богданцалията (отъ с. Богданци, гевгепийско), Мицко отъ Ресенъ и още 2—3 души селяни. Цѣлата чета броела 6—7 души. Ятацитѣ имъ сж били: Даме Ацарчето, Димко Малото, Йове — отъ града. Дѣдовата чета е вършила повечето обири изъ друмищата. За да се постави четата на идейни начала и се посвѣти въ услуга на „Дѣлото“, замислюватъ единъ кружокъ прилепски ученици, следващи въ най-горния класъ на Солунската гимназия. Пере Тошовъ, Йорданъ х. Йовковъ, Йоско Кусевски и др. младежи, като ученици още въ Солунската гимназия, надъхани сж съ революционни идеи, отъ тайната, съ революционно съдържание, литература — Гарибалди, Ботевъ, Левски, Л. Каравеловъ и др. За да реализиратъ своя планъ поменатитѣ младежи, нагласяватъ срѣща съ четата на Димо Дѣдото, посредствомъ „ятакътъ“ Коне отъ Сел е. Презъ лѣтната ваканция на 1883 г. тайно отъ своитѣ домашни, се прибиратъ младежитѣ при четата въ околността на Селце, при мѣстността „Врабчалникъ“. Следъ дълга беседа младежитѣ убеждаватъ Дѣдото да прегърне тѣхната идея, а колкото за средства нагласяватъ следната акция. Следъ нѣколко дни ученицитѣ ще заминатъ за Солунъ. Прилепскитѣ търговци обикновенно пращатъ своитѣ пари (група) за солунскитѣ кредитори съ ученицитѣ. Последнитѣ ще известятъ четата за тѣхното заминаване: да ги посрѣщнатъ по пята за Градско, като извършатъ „обиръ“ на сумитѣ, които ще носятъ. Речено — сторено. Въ края на м. августъ ученицитѣ потеглюватъ на групи и известяватъ четата за денътъ и часътъ, когато ще сж край „троячкитѣ варници“, най-сигурна позиция. Паролата била: щомъ чуятъ да се пѣе отъ колата пѣсньта „Завърнале до два снѣга“ — тѣ сж. И действително на уреченото време и мѣсто ученицитѣ биватъ посрѣщнати отъ четата, обиратъ имъ всичкитѣ „група“, около 900 лири турски, часовници, чорапи, ризи и храната. За да маскиратъ „умишления обиръ“, наредили да вързатъ Перета и х. Йовковъ съ вжжета и да ги замъкнатъ къмъ гората, но благодарение настойчивитѣ молби на коларътъ Диме Главевъ, били пуснати. По време узналъ се планътъ на тоя обиръ, та е трѣбзало Пере и Х. Йовковъ да подписватъ

полицѣ на търговцитѣ, за да не бждатъ открити предъ властѣта. Съгласили се подтисването на полицитѣ да стане край „Бехчинаръ“ въ Солунъ, а въ дѣйствителностъ било замислено да се нахвърлятъ ученицитѣ върху търговцитѣ и ги удавятъ въ морето. По една случайностъ спасили се.

Следъ тая акция Дѣдото заминалъ за България. Презъ 1895 г. Димо Дѣдото на ново потеглюва съ чета, организирана отъ дейцитѣ: Тюфекчиевъ, Китанчевъ, Карайововъ и др., съ политическа цѣль — признаванетоъ на Фердинандъ. При „Чифте-хани“ (паланечко) бива открита четата и Дѣдото пада убитъ съ Димета Арабчета.

Коне Павлевъ. Презъ 1885 година въ прилепско пристига Коне Павлевъ, изпратенъ отъ задгранични организатори на чети. Коневата чета е частъ отъ Калмуковата, която следъ разбизането ѝ при Демиръ-капия, се разпрѣсна. Четата на Коне Павлевъ броела следнитѣ лица: Даме Козарозъ, Аце Чазлавъ, Ничо Рокановски, Веле Бешмаде, Йованъ Шашарайка, Мико отъ Ресенъ, Василь Журко, Спиро Тенекеджия, Георгия Оригянчето и братътъ на войводата Димко. Коне малко време се радва на четнишкия животъ. Пролѣтъта на Тодоровъ-денъ четата била извикана въ манастира св. Архангелъ, отъ питропа Илия Педа, за да убие полякътъ, който бѣше разплакалъ много майки. Сжщевременно Педа обажда на аскера, който хваща позиция изъ манастирскитѣ сгради. На мръкване, щомъ четата пристигнала и Коне прескочилъ манастирския прагъ, бива посрѣщнатъ съ залове отъ аскера и пада тежко раненъ, а братъ му Димко, който вървѣлъ следъ него, бива раненъ въ крака, но успѣва въ мракътъ да се промъкне къмъ селото и стигналъ до града. Другиятъ денъ по следитѣ на кръзъта бива откритъ, уловенъ и въ затвора умира отъ изтезания. Коне товаренъ на едно магаре бива доведенъ въ конака, дето издъхна. Останалитѣ четници се спасяватъ, понеже сж били по-назадъ. И Конета Павлевъ народа възпѣ съ пѣсенъ, която се носѣше отъ уста въ уста межеу населението.

Пѣсенъ на Конета Павлевъ

Се собрале кумититѣ,
Кумити ѣ прилепани;
Се собрая на планина,
На планина Марксий Кули,
В'тежки пости великденски.
Сборъ стория да одатъ,
Да ми одатъ на манастиръ,
На манастиръ Св. Арангелъ,
За тие да се причестатъ.
И пратия офчарчено,

Да му кажи на магеро,
Да му сготви уба вечера.
Бокъ да убие калешъ Педа,
Калешъ Педа епитропа,
Прати аберъ на укуматъ.
Пусти кумити дойдоа,
Си седнаа на чардаци,
И пушкитѣ си извадоа.
Се испулиле горе-долу,
Горе-долу планината,

Четата на Конета Павлевъ.

Многу потеря видоа,
 Сно манастир сардисанъ,
 Се уплашия кумитите,
 И во дворо си слегоа,
 Двайца кумити избегаа
 Низъ горната мала врата,
 А двајцата останаа.
 Шо фжрлия отъ чардаци
 И убиа до двамина,
 До двамина потерджи.
 Бокъ да бие калешъ Педа,
 Шо отвори портите,
 Шо ми фжрли потерата,
 И удриа той Конета,
 И го зедоа на конако.
 Го рания руси Димка
 Руси Димка Маджурчето,

Го рания во ногата.
 Се извлече руси Димко
 И се скрило потъ камено.
 Си отиде потерата.
 Руси Димко се извлечка,
 Се извлечка во селото,
 Во селото во Варошо,
 И си псйде кай сестра си,
 Си потропа на портата:
 Отвори ми, мила сестро,
 Нещо ясъ да ти кажамъ!
 Му отвори да сестра му.
 Дай ми, сестро, малце вода,
 Оти сумъ ясъ тежко раненъ,
 Тежко раненъ во ногата!
 и пр. (записана отъ М. Цепен-
 ковъ).

Останалитѣ четници отъ Конезата чета се прибиратъ при четата на Спасе отъ с. Дрѣнъ. Къмъ тѣхъ се присъединява и Стоянъ отъ с. Гугяково. Презъ единъ лѣтенъ день четата бива открита случайно отъ ловджии въ селечко, при мѣстността „Плазтъ“. Заобиколена четата отъ нѣколко страни отъ многоброенъ аскеръ и башибозукъ, води сражение до късна нощъ. Отъ четата пада убитъ Георги Оригянчето, а отъ турцитѣ — десетина души. Презъ есенъта четата се разформира и часть отъ четницитѣ минаватъ за Бългирия, а Спасе и нѣколцина други четници отиватъ въ Сърбия.

Сжщата година сформира чета и Бешмаде отъ с. Варошъ. Съ него билъ и Диме Тенекеджия. При едно скарване, въ с. Бѣловодица, Диме напуска четата и се прибралъ въ с. Орѣвойць въ едно търло. Тамъ бива убитъ отъ селенитѣ, мислейки, че има много пари.

При липса на какво-годе организация поменатитѣ чети били обслужвани отъ своитѣ „ятаци“ въ града и селата. Такива „ятаци“ сж били: Ничо Роканче, Мирче Ацевъ Симоноски, Георги Трайковъ Старовароски, Спиро Маскарътъ. Първитѣ двама сж станали нелегални. Георги Трайковъ е билъ главенъ „ятакъ“ на четитѣ отъ Конѣ Павлевъ, Стойко отъ Вепърчани, Спасе отъ Дрѣнъ и Стефо отъ Костуръ. Той ги снабдявалъ съ оржжие, което доставялъ чрезъ турцитѣ отъ Битоля и Прилѣпъ; снабдявалъ ги съ облѣкло и цървули. Този ятъклѣкъ продължилъ до реформитѣ наречени „фариитѣ“ — 1888 г., когато и напусналъ страната. У сжщиятъ Г. Трайковъ и днесъ не е изгаснала оше искрата на силенъ патриотизъмъ. Водимъ, имено, отъ такъво чувство, той е единъ отъ виновницитѣ, за да види бѣлъ свѣтъ настоящия трудъ. Спиро Маскара бива откригъ отъ властѣта, когато предвождалъ

четата отъ Селце за въ града. Уловенъ и арестуванъ, умира въ затвора. — Въ прилепско се подвизавалъ и Яндrea отъ с. Илино и още Кръсте войвода. Настъпва единъ периодъ

Ничо Рокановъ

отъ затишие, следъ въвождането на „фариитѣ“, — реформи на битолския валия Али-Рифатъ паша. „Фарии“ сж наричали селската въоръжена милиция. Добри резултати сж имали тия реформи. Обуздали сж доста турцитѣ и селското население се поуспокоило отъ катилитѣ. Не сж били рѣдки

случаи, когато селянитѣ сж залавяли нѣкои турчинъ-бабаитинъ, обезоржавали сж го и вързанъ — конвоиранъ отъ селската стража, бивалъ довежданъ на властѣта. Мжно сж

Георги Трайковъ

понасяли туй унижение турскитѣ катили, да бждатъ третирани като „рая“ отъ гяуритѣ. Ето защо, зачестили протеститѣ срѣщу „фариитѣ, които не следъ дълго време били премахнати заедно съ тѣхния създателъ — битолския валия. Настъпва пакъ размирния периодъ. До 1890 г. е било „безъ комити“.

Отъ 1879—1894 г. сж се подвизавали следнитѣ

Комити въ прилепско:

1. Спиро Църне (войвода)	Веле Бешмаде
Гергия Лажо (войвода)	Диме Шике
Илия отъ с. Мало-Радобилъ	Гьорче Шавкуловъ
Кръсте Варошанецъ	Даме Козарчето
Диме Чакревъ (войвода)	Аце Чавлевъ отъ с. Варошъ
Мияйле Чакревъ (Пжрцето)	Ничо Роканоски
Илия Царевичанецъ	Коне Павлевъ (войвода)
Тодѣ Бочварчето } братя	Димко Павлевъ (Маджиро)
Иле Бочварчето }	Иоанъ Чешларовъ

Никола Миновъ	Веле Бучинецъ
Димо Дѣдо (войвода)	Йосифъ отъ с. Радобилъ
Ангеле (Берберина)	Коста Чакревъ братъ на Чакревъ
Кочо Опелчето	Йованъ Шашарайка
Петре Шинделъ	Марко отъ с. Дуйне
Тоде Найчевъ	Спиро Тенекеджия
Гьоргия Джомерчето	Шипинка
Иоанъ отъ попа Мицка	Спасе отъ с. Дрѣнъ
Гьоргия Палашо	Петре Котевъ (Алданци)
Диме Власицата	Никола Силяновски Кокошката
Тале Газибара	Стойко Гугяковецъ (войвода)
Трайко Николовъ	Стефо Костурчето
Никола Бендеро	Даме Тенекджия
Ристе Сурлевчето	Василъ Журко
Коце Селчанчето	Гьоргия Оригянчето
Стоянъ Рушанъ отъ Леринско	Милошъ Овчарѣтъ
Коце отъ с. Радобилъ	Бацко
Петре отъ с. Руфци	Диме Дотресокъ
Ванчо Дживджанъ отъ Прилѣпъ	Мицко Ресенчанеца
Мирче отъ с. Царевикъ	Богданцалията
Стоянъ отъ с. Царевикъ	Яндриа отъ Илию
Петре отъ с. Дуйне	Кръсте отъ
Иле отъ Мало Радобилъ	Ицко Бале
Стефанъ отъ с. Попадия	Хаджи Никола
Недѣлко отъ с. Царевикъ	Ефтимъ Фотичъ отъ Кардъ
Бошко отъ с. Царевикъ	Андреа Башноселецъ
	71. Ганьо отъ с. Клино

* * *

Вжтрешната организация

Тоя комитски периодъ трая цѣли 15 години — дори до 1893 г., когато се появиа първитѣ народни лжчи за македонца робъ въ лицето на оформящата се тогава Вжтрешна революционна организация.

Следъ дълъгъ периодъ на дивъ и безчовѣченъ режимъ, на тежки неволи и страдания, на безплодни очаквания и несбжднати надежди, всредъ българтото население въ Македония почва да се ражда идеята за въоръжение, саморазправа, за масова революция. Тая нова идея, израстла върху едно минало, пълно съ надежди и горчиви разочорования, намѣри своя изразъ въ основанието на Вжтрешната революционна организация. Организирането на населението и посвѣщаването въ тайнитѣ на тая организация се извършваше отъ идейнитѣ хора — апостоли на дѣлото.

Презъ учебната 1893-94 година въ учителския персоналъ на прилепскитѣ училища се числятъ: Пере Гошовъ и

Даме Груевъ. Между двамата отсетне видни дейци на дѣлото, се размѣнятъ мисли, отъ начало строго повѣрително, а по-късно и по-свободно между довѣрени колеги, за основаване „вжтрешна революционна организация“. Тая година немина въ широкъ кръгъ идеята; тя се ограничи само въ училището. Пролѣтъта презъ 1895 г. пристигна отъ България Димо Дѣдото съ нѣколцина четници, между които и Григоръ Соколовъ отъ с. Небрѣгово. Четата имаше за задача да убие Расима отъ с. Десово, за да повдигне духътъ на българитѣ. Сжщата чета трѣбваше да подготви почва за организиране на населението. За тая цѣль тя обиколила селата: Небрѣгово, Присадъ, Дупячани и др. Извикани бѣха отъ четата, въ мѣстността „Сивецъ“ (прилепско) и гражданитѣ: Йорданъ Гавазовъ, Панто Карамбулевъ, Тоде Ярѣмбоболъ, дяко ътъ Костадинъ Диме Палавранъвъ и др., които се посвѣщаваха въ тайнитѣ на организацията и се искаше тѣхното съдействие и помощъ отъ града. Тѣ трѣбваше да снабдяватъ четата съ оръжие, муниции и облѣкло. Презъ м. мартъ с. г. четата, скрита въ едно търло (присадско), очакваше Расима, който имаше кула въ с. Дрѣновци, за да го убие. Презъ сжщия месецъ минаватъ бегликчиитѣ по селата за записване свцетѣ. Случайно единъ бегликчия отива въ търлото, да провѣри да не има скрити овце. Отъ вжтре, обаче, бива посрѣщнатъ съ залповъ огънь и турчина пада на мѣстото. Четата се оттегли, но последваха потери и гонения. Въ с. Небрѣгово потерата улови пждарина Аце, който откри връзкитѣ на четата съ селата и града и по такъвъ начинъ се създаде, тѣй наречената „Дрѣновска афера“. Заловени бѣха много селяни и граждани, всички около 100 души и следъ като лежахъ въ Прилѣпъ и Битоля, мнозина осждиха. Тази афера прокуди Дѣдовата чета задъ граница, но тя хвърли семото за организациона работа. Почва имаше вече за работа било въ селото било въ града. Презъ лѣтната ваканция, сжщата година, идватъ си въ града Александръ х. Пановъ и Тодоръ Станковъ, шо току свършили Солунската гимназия. Посвѣтени въ „дѣлото“ още като ученици, тѣ иматъ мисията отъ Солунъ да организиратъ въ Прилѣпъ ржководно организационно тѣло. За да осигури тѣхната дейность, училищното настоятелство услови и двамата „апостоли“ за учители. Заловиха се за работа още лѣтото. Тѣ намѣриха призърженици въ града и свикаха по отдѣлно два кружока отъ по 10 души. Задачата бѣ: да подготвятъ лица за изборъ на управително тѣло, който изборъ ще стане подъ ржководството на Даме Груевъ. Между кружока личеха: Ив. Гагалевъ (учителъ), Д. Т. и др. (t). Заседанията ставаха въ кжщата на Йорданъ п. Костадиновъ и С.в. Г. Ш. Презъ м. августъ пристига Д. Груевъ и сж направени редъ сжбрания, нѣкои отъ които на открито, въ черковния дворъ

на с. Селце. За да се увѣри Груевъ до колко присжествуящитѣ сж искрени и преданни на „дѣлото“, водилъ е 2—3 часа споръ съ тѣхъ, като имъ навеждалъ доводи и аргументи за лошитѣ послѣдствия отъ проектираното дѣло. И само когато се убедилъ въ тѣхната искреностъ, извадилъ ржкописния уставъ и го прочелъ гласно предъ събранието.

Александъръ Пановъ

Сжщеврѣменно избиратъ и първото ржководно тѣло, въ състава на което сж влизали: Ал. х. Пановъ — председателъ, Ив. Гагалевъ, П. Саратяновъ, Ат. Ивановъ, Т. Станковъ, Йорданъ п. Костадиновъ, Йорд. Гавазовъ. Останалитѣ лица били помощници на управителното тѣло. Следъ туй Даме Груевъ си заминалъ.

Първата работа на управ. тѣло бѣ: да посвѣщаватъ членове въ организацията, да прибиратъ членски вноски и да разхвърлятъ, между по-заможнитѣ граждани, парична помощъ. Споредъ устава трѣбва да се организира и терори-

стична група. За ръководител се избира Йорд. п. Костадиновъ, а членове терористи сж: Гр. Богочевъ, Пере Бодлевъ и Д. Т. Терориститѣ имаха за цѣль да убиятъ нѣкой катилинѣ турчинѣ, за да респектиратъ турцитѣ и да окуражатъ българиия духъ у населението. Снабдени съ револвери и ками терориститѣ дебиѣха случай да извършатъ нѣкоя акция, но такъване стана, понеже не имъ се удаде. Управителното тѣло си служеше въ преписката съ по-висшата организация. власт, съ шифъръ отъ френската азбука. Четнишки институтъ липсва. Цѣлата организационна дейность се свежда на легални начала.

Идната учебна година — 1895/96 за директоръ на училищата идва Петъръ п. Арсовъ. Той става председател на управителното орган. тѣло, по поръка на солунската организационна власт. Членове на ръководното тѣло презъ тая година сж били: Атанасъ Ивановъ (секретаръ), Йорданъ п. Костадиновъ (началникъ на терорист. група), Н. М., Павелъ Христовъ (учителъ), Ил. Цървенковъ (касиеръ) и П. Саратиновъ. Председателя на ръковод. тѣло е изцѣло предаденъ на организацията. Сжщата тактика препоръчва и на посвѣтеното учителство въ организацията. Часть отъ по-умѣренитѣ учители, обаче, намиратъ за по умѣсно да не се забравя и училището. Така се завежда спортъ, който се изражда въ недоразумѣния. Последнитѣ (нелоразумѣнията) сж се увеличили още повече, когато попадналъ въ управителното тѣло учителя Н. М., който не билъ избранъ по законенъ редъ. Въ замѣна на туй пѣкъ засилила се доста много организационна дейность въ града. Образували се десетарски групи. За стотникъ билъ опредѣленъ Ил. Крапчевъ. Заседанията ставали въ домътъ на директора. Направили и скривалище въ къщата на Йорданъ п. Костадиновъ. Съ сбранитѣ суми купили 40 пушки мартини, тетовска фабрикация. Пушкитѣ пренасялъ кираджията Кръсте Давчевъ, който ималъ за маршрутъ Тиквешъ — Прилѣпъ — Кичево. Пушкитѣ бѣха складирани въ скривалището при Йор. п. Костадиновъ. По предателството на единъ селянинъ стана сбискъ при п. Костадиновъ и се намѣри само една пушка, заради която Йорданъ падна въ затворъ.

Започнали по-усилено да събиратъ помощъ (въ форма на данъкъ) отъ по-заможнитѣ граждани. Поднася се на лицето печатна разписка, съ фиксирана сума и срокъ. Разписката е скрепена съ печатъ, съ надписъ „Революционенъ комитетъ“. Събирането на сумитѣ е вървѣло доста гладко; нѣмало съпротива, нито възражение. Така отъ Коста Бомболовъ взели 25 лири турски, хаджи Здраве — 15 л., Бр. К-ви — 10 л., Мияйле Зердевъ — 10 л., М. П-въ — 12 л., Матей Димшовъ — 8 л., Трайче Безирджия — 5 л., Ил. Бадевъ —

5 л., Д. Шиндилъ — 10 л., Никола Крапчевъ — 10 л., Хр. Тренковъ — 5 л., З-вци 8 л., Ф-ви = 15 л. и т. н. И числото на организиранитѣ членове бѣ нарасло на 300 души.

По-късно почва да излиза таенъ революционенъ листъ „Бунтовникъ“ или „Борецъ“, издаванъ отъ по-умѣренитѣ. Вестникътъ се редилъ и хектографира въ кжщата на Тоде Лепазцовъ, при учителя Тодоръ п. Антовъ. Отъ него сж излѣзли 2 — 3 броя. Той ималъ за задача да буди духъ организационенъ. По-късно настанало помирение между двата лагера, по инициатива на учителя Павелъ Христовъ. Презъ Великденската ваканция Павелъ Христовъ и Ат. Ивановъ посещаватъ с. Гибрѣгово съ агитационна цѣль, а директора посетилъ селскитѣ училища въ околията и вършилъ пропаганда на революционната идея.

1896/97 и 97/98 уч. година

Презъ тая уч. година за директоръ на училищата идва Благой Калейчевъ, който заема и председателското мѣсто въ управит. орган. тѣло. Въмѣсто напусналитѣ учители Н. М. и Павелъ Христовъ, въ управителното тѣло влезнали учителитѣ: Ил. Ивановъ и Ив. Гагалевъ. Продължава събирането на данъка съ усиленъ темпъ, отъ което се въодушевява Пере Тошовъ, при идването си въ Прилѣпъ за коледната ваканция. Той е учителъ въ Битоля и ще хвъркне отъ радостъ за добития успѣхъ на организацията. Заседанията се водятъ редовно въ кжщата на директора. Началникъ на терориститѣ е Рампо Пешковъ съ другаря Григоръ х. Кочозъ. Презъ тая година извършиха се нѣколко акции. Първенеца Георги Богдановъ отказва да внесе опредѣления данъкъ отъ 10 лири и още се заканвалъ съ думитѣ, „който иска пари, ето мартинката, нека заповѣда“. Решили да изпратятъ при Георги Богданова четата на Никола Геройски, отъ Поречето, който бѣ дошълъ въ Прилѣпъ отъ България като легаленъ, да сформира отъ тукъ четата си. Той е живѣлъ цѣли 2 седмици при учителя Никола Каранджуловъ. Намиса се, обаче, Пере Тошовъ боейки се да не стане съ четата предаателство, както бѣ съ Чакревци и се осуетява тоя планъ. Презъ м. августъ идва въ града Даме Груевъ. Седейки въ дюкяна на Бѣлазелкови, Даме наблюдава една вечеръ какъ Георги Богдановъ прибира паритѣ си въ единъ голѣмъ зобникъ (торба), завързва ги здраво и подпечатани съ червенъ восъкъ, предава зобника на съхранение у Зойчези, понеже тѣхния дюкянъ е солиденъ магазинъ. Даме дава идеята да се обере касата на Георги Богдановъ. Изработва се планъ и обира се извършва презъ есенята отъ Георги Сѣнокозлиевъ, Р. Пешковъ, Ив. Бѣлазелковъ, Ат. Ивановъ. Георги С. и Иванъ Б. отключиха магазина, влѣзнаха вжтре и прибраха торбата запечатана, съ разни видове сарафски пари, при охра-

ната на Ат. И. и Рампо Пешковъ. Ключоветъ приготвилъ Христо Недѣлковъ ковачъ. По случай този обиръ бѣха арестувани: Ат. Ивановъ, Ив. Бѣлазелковъ, Рампо Пешковъ и Алекса Чачозъ, които лежахъ въ прилепския затворъ 43 дена, безъ да бждатъ осждени

Взетитъ пари се дадоха още сжщата вечеръ на секретаря на комитета Ат. Ив., който старателно отпечатва зобницата и отгъва диплитъ на мушамената алтанъ кесия, въ която намира разни видове златни пари на стойностъ повече отъ 200 лири турски.

Съ употрѣблявания тогава шифъръ записватъ се всички видове пари: 182 златни мендухий отъ разна величина и стойностъ; 15 голѣми доблони въ два нанизъ; повече отъ три хиляди алтильци, повече отъ 100 бѣли меджидиета и още други пари — английски и турски лири, наполеони, минцове, австрийски жълтици, череци отъ бѣла меджедия, юзлуци, грошчета и около 300 разни видове антики (стара сарафска мая). Антикитъ, доблонитъ, мендухийтъ и алтильцитъ изпратиха се на 1. септемврий с. с., чрезъ Сугаревъ учителъ (а после войвода) въ Битоля. Д. Груевъ бѣ изпратилъ него за по сигурно да се пренесатъ паритъ. Доблонитъ и мендухийтъ Груевъ бѣ изпратилъ въ Охридъ за размѣна, а антикитъ — въ гр. Солунъ на Пере Тошовъ, който да ги прерати въ София, за да се прегледатъ въ Нар. Музей и се оцѣни стойността имъ. Срѣщу изпратенитъ пари въ Битоля до Д. Груевъ получиха се пушки за прилепския районъ. Тия пушки, система „Гра“ отъ горѣцката армия, бидоха пренасяни тайно съ кола отъ Христо Ламбовъ и се раздадоха въ с. Орѣвойць, като най-организирано.

Друга акция бѣ атентата върху Мустафа Маджиро, пазвантинъ на „ридогъ“, който зорко следеше хората на организацията. Той бѣ тежко раненъ и остана сакатъ, съ куць кракъ. Трета акция се извърши надъ Ташко Филиповъ на 23.1 1897 г. подозиранъ като шционинъ. Поради честото дружене съ турци, бива застрелянъ въ кафенето на Бомболовъ отъ терориститъ: Гр. х. Кочовъ, Ил. М-въ и Н. К-въ.

Преди Винишката афера (м. май 1897 г.) бѣха доставени два товара пушки система „Кримки“ (24 броя) чрезъ с. Уланци, при станция Градско, гдето бѣ комиссионера прилепчанецъ Георче Перничаро, който служеше за връзка между Прилѣпъ, Велесъ и Щипъ. Тѣзи пушки бѣха пренесени на единъ катъръ и единъ конь отъ къмъ с. Трояци, презъ непристѣпнитъ склонове на Козякъ планина отъ А. И-въ, Ил. М-въ, Н. К-въ и Илия Ладното и се прикриха въ една пещера надъ с. Селце, въ мѣстността „Мечка“. Пушкитъ бѣха увити въ кеневиръ и намазани съ смаска. За чистенето на пушкитъ се грижеха А. И-въ и Никола Каранджуловъ. Тѣзи пушки се раздадоха, съ съдѣйствието на То-

лета (после войвода Толе паша) отъ с. Крушейца, (Мариовско), на селянитѣ отъ селата: Кокре, Каленъ, Дуйне, Полчища и Витолица, дето бѣха посвѣтени на дѣлото, чрезъ клетва отъ А. И-въ.

Бидейки Прилѣпъ отдалеченъ отъ предѣлитѣ на България и мжно се доставяха оржжия, муниции и взривни вещества, замислюва се фабрикацията на бомби въ самия градъ. За тая цѣль пристига отъ Кюстендилъ техника Герановъ. Пригответъ пещъ, коксъ, чугунъ въ кжщата на Андонъ Стамболджиевъ, кждето Хр. Недѣлковъ, Палавановъ, Ат. Изановъ и домакина сж прекарвали много безсънни ноци. Въ Прилѣпъ се фабрикуваха „п гурчина“, пригответни отъ олово; сжщо така въ Прилѣпъ се топѣше и бакъръ отъ казанджийския еснафъ, та се мислѣше, че имаме опитни работници, които ще могатъ да приготвяватъ и бомби. И по другъ каналъ страната се снабдяваше съ оржжие, бомби, вестници и пр. Доне Тошевъ отъ Щипъ е кираджия. Той пренася оризъ отъ Винаца за Прилѣпъ и Битоля. Въ чувалитѣ съ оризъ има колети отъ бомби, револвери и книжа, които редовно пренася презъ цѣлата 1895 година съ 3—4 коне. Въ Прилѣпъ Доне слиза на винския ханъ, при Тома Барда (влахъ) и е въ свръзка съ Петре Свекарчето, комуто предава частъ отъ колетитѣ. А въ Битоля кираджията слиза на Мжсъръ ханъ и е въ тѣсни връзки съ прилепчанитѣ: Георги Пешковъ, Гр. Попевъ и Пере Тошовъ. Първитѣ двама винаги му купуватъ ориза и въ чувалитѣ намиратъ подаръци: колети адресирани за Аврамъ Мушико и С-ие, или др. еврейски адресъ. На 6 априлъ 1896 г. колджийитѣ на куличето (баждара) при св. Недѣля, вѣнъ отъ Битоля, търсейки тютюнъ (контрабанда), мушкатъ съ желѣзни шишове по чувалитѣ. Шишоветѣ допиратъ въ твърдъ предметъ, който дава съмнение на колджийитѣ и задържватъ конетѣ. При обиска откриватъ колетитѣ съ бомби, за еврейска фирма (заблуда). Това е първото разкритие за съществуването на революционно движение въ страната.

Властта подлага на нечувани мжки кираджията, за да каже хората, съ които има връзка. Последнитѣ, боейки се отъ разкритие, решаватъ да убиятъ въ затвора кираджията, който по една случайность се спасилъ. При всички мжки кираджията запазилъ тайната до край. Той бива осжденъ на 101 г., но следъ 18 месеченъ затворъ, на 23 октомврий 1897 г. амнистиранъ. Доне Тошевъ е още живъ. Живѣе въ г. Кюстендилъ и казва: „Господъ да не ми вземе душата, до като не видя Македония свободна“.

Презъ 1898|99 г. председателятъ на ржков. тѣло бѣ директора Ст. Димитровъ, който бѣ арестуванъ и

интерниранъ, по подозрение. Него замѣсти учителя Никола Каранджуловъ. Въ управит. тѣло влизаха учителитѣ: Тодоръ П. Антоу — касиеръ, Ат. Ивановъ — секретаръ и Н. Каранджуловъ. Презъ коледната ваканция (1899 год.) пристигна Д. Груевъ съ Герджиковъ, за да даде упжтвания и разни обяснения по организационното дѣло. Събранието станало въ кжщата на Владимиръ Карамфиловъ. На 23 януарий 1899 год. се извърши убийството надъ сѣрбомамина Тоде п. Антоу отъ терориститѣ Ст. Лазовъ и Никола Мърсевъ. Сжщата година на Великденъ стана окржженъ съборъ въ Битоля, въ кжщата на Ат. Лозанчевъ, подъ председателството на Даме Груевъ. Прилѣпъ се представляваше отъ делегата Ат. Ивановъ. Разисквало се по вѣоржжаването на районитѣ, изработилъ се шифъра за преписка съ грѣцки букви и туря се анонимната терминология на градове и села. Битоля се именуваше „Иерусалимъ“, Прилѣпъ — „Чирпанъ“.

Презъ 1899/900 год. въ ржковод, тѣло влизатъ: Антонъ Тошевъ председателъ, Хр. Силяновъ, Сл. Арсовъ, Ат. Ивановъ, Ив. Гагалевъ, Йор. п. Костадиновъ и Ничо Биолчевъ. На 8/IX с. г. пристигналъ отъ Битоля гимназиалния учителъ В. Пасковъ, за да ревизира района. Вечеръта сбрали се въ кжщата на Ат. Ивановъ и учителитѣ Хр. Силяновъ, Сл. Арсовъ за срѣща съ В. Пасковъ. Сѣрбомаминътѣ Тале Кради-коне предава на властѣта, че „комити“ има въ кжщата на Ат. Ив. Полицията цѣла нощъ е държала кжщата въ обсадно положение и сутринъта навлиза, да залови „комититѣ“. Следъ щателенъ обискъ арестуватъ Ат. Ивановъ, В. Пасковъ, Хр. Силяновъ и Сл. Арсовъ. Последнитѣ трима освобождаватъ въ Битоля, а Ат. Ив. — въ Прилѣпъ, поради липса на виновность. Още сжщата есенъ штионина падна убитъ отъ терориста К. К-въ.

Градскитѣ десетарски групи усилено се обучаваха въ стрелба съ безгласни патрони. Управителното тѣло пѣкъ почна да издава хектографиранъ листъ въ кжщата на Йор. п. Костадиновъ, който бѣ единъ отъ най-ревностнитѣ работници. Неговата кжща бѣ и складъ на оржжие, и скривалище на организационни хора.

Презъ учебната 1900/901 година остава сжщото ржководително тѣло. Въ града турци убиватъ вечерно време Иванъ Керестеджия, живущъ край рѣката. За отмжщение комитетата решава да се убиятъ нѣколцина турци. За цѣлѣта сж опредѣлени терориститѣ К. К. Г. Сѣнокозлиевъ и др. Тѣ следятъ всѣка вечеръ край Цървенкоската улица да мине нѣкой отъ лошитѣ турци. Не имъ се удава обаче, случай. Сжщата година бива убитъ у-ля Ив. Гагалевъ, членъ отъ ржков. тѣло и касиеръ на комитетата. Има голѣми

улики за злоупотребени отъ него суми. Търси му се оправдателност, той отказва да даде. Избѣгва дори и събранията на комитета. Долага се за всичко това на Д. Груевъ, който лежи въ битолския затворъ, и той дава нареждане да се убие Гагалева. Убийството се извърши отъ Г. С. безъ да бжде обезпокояванъ отъ властта, понеже не се откри убица.

* * *

За да се подготви по-добра почва въ селата за организиционното дѣло и повдигне духътъ на селянитѣ, които пжшкаха подъ теглото на разни дребеевци, като Булимана, Сульо-пушка, Расимъ и други реши се: да се извърши покушение върху нѣкои отъ тѣхъ. За реализиране горната цѣль, презъ пролѣтътъ на 1900 г. явява се четата на Мирче Ацевъ, въ съставътъ на която влизатъ четниците: Григоръ Соколовъ, (отъ с. Небрѣгово), Стоянъ ахчията, Стойче Добружанецъ, Йор. отъ с. Кнежа, Ст. Димитровъ (отъ с. Подмолъ), Орданъ Щипянчето. Първата акция на четата е покушението на Асанъ Сульо-Пушка, пждаръ въ с. Долнени, отъ ксгото бѣ пропищело цѣло село. На четата съдействуватъ и селянитѣ, между които е и Даме Поповъ. На 27 юлий 1900 г. (ст. стилъ) умишлено запалватъ сѣното на Сульо, който тичайки да види какво е станало, пада изъ засада стъ четнишки куршумъ. Последвали арести и изтезания. Арестувани сж свещеникъ Иванъ Ангеловъ и синоветѣ му Цвѣтанъ и Даме. Свещеника умира въ затвора. Цвѣтана осжждатъ въ Битоля, а Даме се освобождава. На 17 септемврий 1900 година, четата устройва засада, въ мѣстността „Скала“ между селата Калснъ и Писокалъ на осъмъ души турци (кяи), отъ село Чарлия (битолско). Ятаци на четата бѣха: Анте Дунски, Петко Кунадаревъ отъ с. Дуйне, Толе-паша (стъ с. Крушеица), Иге Стояновъ отъ с. Царевикъ (синъ на Стояна Лажо) и Найдо отъ с. Пещалево. Турцитѣ бѣха се довѣрили на Антета, който презъ лѣтото работилъ въ чифлика въ с. Чаирлия. Той уговаря съ тѣхъ да дойдатъ въ с. Дуйне и да обератъ селскитѣ чорбаджии: Василъ Хаджията и Трайко Джандаро. Анте пешъ, а агитѣ на коне стигатъ до „Скала“, кждето ги причакваше четата. Открива се огънь отъ четата и прѣвъ пада Мефаиль ага, а останалитѣ турци като разбиратъ, че сж предадени отъ Антета, изгърмяватъ по него, но той скочилъ задъ единъ камъкъ и тамъ престоялъ докато свършило сражението съ избиването на турцитѣ. На 25 септемврий Мирчевата чета устройва засада на разбойника Булимана, който бѣ проплакалъ селата: Царевикъ, (дето имаше чифликъ), Дрѣнъ, Смолани и Бѣловодица, като му убиватъ коня и раняватъ Булимана, който остана сакатъ презъ цѣлия си животъ. На 15 августъ (Богородица) при

с. Църници четата уби Ферадъ Ружди бей, огъ охридско заедно съ тримата му другари.

Есеньта Мирчевата чета се прибира въ България, кждето прилепската емиграция му устройва тържествено посрещане.

Пролѣтътъ 1901 г. пристига района чета подъ войводството на **Марко Лазаровъ**, родомъ отъ Радомирско (с. Косачъ). Марко отъ начало още падна тежко боленъ и лежеше въ кждата на Н. Каранджуловъ до като оздравѣлъ. На 20 май с. г. влиза въ четата и Даме Поповъ, огъ с. Долнени, подозренъ и гоненъ отъ турцитѣ зарадъ убийството на Сульо-Пушка. Въ четата на Марко сж и четниците: Коста Наумовъ (отъ с. Брѣзово Демирхисарско), Алекса Хр. Бъчваровъ отъ Прилѣпъ и още 2 души. Четата обикаля пролѣтътъ и лѣтото прекоридскитѣ села и околнитѣ на града, съ организаторска задача, като посвѣтвяватъ населението въ „Дѣлото“ подъ обичайната организационна клетва. Презъ лѣтната ваканция въ четата влизатъ и учителитѣ Миланъ Янчулевъ, Ил. Костовъ, Ирданъ Станковъ, Илиа Биолчевъ, Георги Палисламовъ, като интелектуални сили и да стажуватъ. Тѣ сж стояли 5 седмици и сж обикслили околнитѣ села на града. Следъ тѣхъ въ четата постжпилъ учителя Миланъ Галевъ за сждата цѣль. Разболява се Марко и заминава за България, като оставя за свои замѣстникъ Даме Поповъ. По едно време прибира се въ четата и Димко Гърдансвъ, който бѣ легаленъ работникъ. Есеньта напускатъ четата Ал. Бъчваровъ и Димко Гърдановъ, като ставатъ легални работници, а вмѣсто тѣхъ идватъ Василь Кондураджията, Григоръ отъ Селце и Андрея отъ с. Църско (Д. Хисарско). Така попълнена четата обикаля селата: Варошъ, Селце, Ленища, Дабница, Присадъ, Горно и Долно Дюпячани и др. По-късно презъ есеньта билъ прекомандированъ за прилепски войвода Никола Русенски отъ Охридския районъ, а Даме Поповъ остава за неговъ помощникъ. Презъ м. септемврий четата получава нареждане да пресрѣшне разбойника Булиманъ, идящъ отъ Царевикъ и да го убиятъ. Четата заела позиции при „Кьосейтѣ търла“ (плетварско), но бива предадена отъ Никола, служащъ при Булимана, та се удря съ потерата, вмѣсто съ Булимана, като убива 1 и 2 ранява отъ потерата.

1901—902 г.

Председателъ на комитета е директора Дим. П. Пандовъ и членове: Тале Христовъ, Кирилъ Пърличевъ. Председателя бива арестуванъ, поради заловено писмо и рждководството поема К. Пърличевъ. Тая година отъ четата бива убитъ учителя Сѣнокозлиевъ, за доказано неморално дѣяние съ една ученичка.

Около Димитровъ-денъ 1901 година, проектира се да се залови директора (белгиецъ) на мината за аспидни плочи

въ с. Попадия, за да се получи откупъ за нуждитѣ на организацията. За тая цѣль се очакватъ Гоце Дѣлчевъ и Мирче Ацевъ, идящи отъ България. Къмъ нея трѣбва да се присъединятъ тиквешката и прилепската чети. Като стига Мирче до с. Уланци, по лѣвия брѣгъ на Вардара, срѣщу Градско, разболѣва му се единъ отъ четниците и се прибиратъ въ една плѣзна край селото. Четата бива предадена отъ селото и следъ кървопроливно сражение падатъ убити Мирче и 8 души четници. Спасяватъ се само двама души.

Гоце Дѣлчевъ пристигналъ отъ къмъ Тиквешко съ другаря Иванъ Маноловъ и се спрѣлъ въ радобилскитѣ воденици, за да чака прилепската чета, която бѣ прибрала двамата Мирчеви четници. Съ убийството на Мирчета осуетява се планътъ за залаването директора на мината. Гоце и прилепската чета обикалятъ селата: Трояци, Плетваръ, Орѣвойць, Ленища и Селце по организационна работа. Въ последното село Гоце престоюва цѣла седмица, като на 10 септемврий посетилъ и Прилѣпъ за първи пжтъ. Гоце смѣнилъ войводата Никола и го праща обратно за охридско, като се очаква за прилепски войвода Методи Патчевъ. Въ града Гоце се бави цѣла седмица и следъ туй заминалъ за Битоля като обикновенъ пжтникъ, придруженъ отъ Коста Бѣлагушевъ. Въ Битоля урежда Гоце канзлъ за пренасяне оржжия отъ Гърция. Такова е пратенъ за Селце 16 пушки, за Ленища 12, Плетваръ 15, Орѣвойць 17, Кръстець 7 — всички система „Гра“. По-късно се прибира при Гоцета въ Битоля и другаря му Ив. Маноловъ. До пристигането на Методи Патчевъ, четата ржководи Даме Поповъ. Предъ Димитровъ пристига Методи Патчевъ въ Прилѣпъ, който, придруженъ отъ Рамко Пешковъ, заминава за Селце, дѣто го очакватъ, за да поеме ржководството. Есеньта и зимата Патчевъ обикаля организираниѣ села по ревизия, а не организираниѣ, организира.

1902 год.

Въ началото на 1902 г. повечето отъ четниците излизатъ отъ четата, като пострадали и измръзнали отъ денонощно прехвърляне снѣжня „Мукусъ“. Тогава напусналъ четата и Даме Поповъ, който заминалъ на лѣчение въ България. Въ четата постпватъ нови хора. Патчевъ организира около 25 села изъ прилепско, часть отъ които сж въ полето.

Кадино-селската афера.

На 24 мартъ 1902 г., въ старата кула на Кадино-Село, бѣ се спрѣла на почивка организационната чета отъ осемъ души, подъ началството на видния организаторъ Методи Патчевъ, родомъ отъ Охридъ. Кмета на селото, турски шпионинъ, издаде на властѣта мѣстопребиваването на четата и още сжщия день кулата биде обсадена отъ стотина души пехота, кавалерия и башибузукъ изъ околнитѣ села. Презъ

Методи Патчевъ

два дни обсадената чета се бори юнашки, до като изчерпа всичкитѣ си боеви припаси. После цѣлата чета се самоубива. Това нечудо геройство порази турцитѣ и когато нахлуха въ кулата, видѣха повалени безжизненитѣ трупове на осемъ души македонски революционери. При обиска на мъртвитѣ, намѣриха се въ дрехитѣ на Патчевъ книжа, които разкрили много работи за мѣстната организация. Тия книжа, макаръ и шифровани, властѣта успѣ да прочете и разкри цѣлата революционна мрежа въ прилепско. Незабавно бидоха разпратени по селата нѣколко потери, които извършиха нечути золуми и многобройни арести.

Долната таблица показва броя на тия арести.

Прилепъ с. Трояци с. Плетваръ с. Орѳвойцъ с. Кръстецъ с. Леница с. Присадъ с. Небрѳгово с. Запърчени с. Дупячани с. Долнени с. Сѳнокосъ с. Бранче с. Новоселани с. Койнари с. Степанци с. Царевикъ с. Ракле с. Топлица Мариовско Тиквешко с. Небрѳгово с. Присадъ гр. Прилепъ	Изте- зав.	Всичко	
		Арестув.	Изте- зав.
5	3	1	3
2	3	5	8
1	1	7	3
3	3	4	4
3	4	3	4
6	4	20	2
1	1	1	1
1	1	92	3

Тая афера засегна 18 села въ прилепско поле, 6 села отъ Мариово, а не пощади и града. Тя хвърли въ затвора 92 души, които, следъ нѳколко месечно гниене въ прилепския затворъ, вързани на верига, бидоха сткарани въ Битоля. Тамъ осждиха 16 души, а останалитѳ освободиха. Наскоро, следъ тая кървава случка, дебнатъ отъ двама революционери кадиноселския кметъ — предателъ и виновникъ на тая афера, биде нападнатъ и стрелянъ. За жалость покушението не сполучи напълно; предателя оздравѳ отъ тежкитѳ рани, за да бжде посочванъ съ прѳстъ отъ населението. По това покушение бидоха арестувани 8 души отъ Прилепъ. По-късно предателя биде убитъ отъ четата на П. Ацевъ.

СПИСЪКЪ

на
Убити българи въ прилепско отъ 26 февруарий
до 16 мартъ 1903 година.

№	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	Мѣстожи- телство	Дата на убийст- вото
1	Ангелъ Николовъ	с. Селце	26—II
2	Секула Атанасовъ	"	6—III
3	Цветанъ Секуловъ	"	6—III
4	Тр. Г. Богатиновъ	с. Браилово	10—"
5	Миленко Тренковъ	"	10—"
6	Богданъ Младеновъ	с. Долгаецъ	11—"
7	Митре Вълкановъ	с. Зързе	11—"
8	Стефанъ Заревъ	"	11—"
9	Атанасъ Димковски	с. Ропотово	11—"
10	Серафимъ Ристовски	"	11—"
11	Климе Гьоревъ	с. Капино	11—"
12	Кочо Гьоревъ	"	11—"
13	Коне Димковски	с. Небрѣгово	11—"
14	Христо Гличе	"	11—"
15	Богоя Тренковъ	с. Съкирици	5—"
16	Атанасъ Мойсофъ	"	5—"
17	Кръсте ?	"	5—"
18	Костадинъ Алексовъ	с. Дабяни	12—"
19	Тоде Хаджията	с. Маргари	13—"
20	Кочо Веляновъ	с. Новоселани	14—"
21	Нетко Трайковъ	"	14—"
22	Коле Ламбевъ	с. Небрѣгово	15—"

Забележка : Презъ м. априль сж убити 31 българи

" " май " " 15 "

" " юний " " 13 "

49 "

22 "

и отъ 26 II — 16 III

Всичко 71 за 5 м.

До 1901 г. четитѣ, като спомагателна часть на организацията, поеха върху си всичката революционна работа, подъ давлението на събитията и незабелѣзано почнаха да губятъ своя таенъ и легаленъ характеръ, като подземаха нелегални и явни бунтове. И почна се борба жестока, исполинска, борба за животъ и смъртъ.

СРАЖЕНИЯ ДО ВЪЗСТАНИЕТО.

№ по редъ	МѢСТО на СРАЖЕНИЕТО	Дата на сражението		Воюващи сили		Убити и ранени		Самоубити четници	ВОЙВОДИ	
		Число м-ць	Год.	Четн. аскер.	про- порц.	Четн. аскер.				
1	Бѣловодица	1-IX	1901	6	40	1:67	—	1	—	Никола Пешковъ
2	Кадино-село	25-III	1902	7	880	1:125	—	63	8	Методи Патчевъ
3	Никодинска план.	20-VI	1902	20	840	1:42	1	—	—	Петръ Ацевъ
4	с. Забърчанъ	6-IV	1903	23	2200	1:95	—	60	—	Хр. Оклевъ (Попето)
5	с. Никодинъ	10-V	1903	33	13	1:04	2	3	—	"
6	с. Топлица	25-V	1903	12	60	1:5	8	4	—	Н. Божковъ
7	Мукусъ планина	7-VI	1903	19	40	1:2	—	3	—	Ан. Василевъ
8	Алинска кория	8-VI	1903	23	150	1:6	4	45	—	Хр. Оклевъ (Попето)
9	Мѣстност. „Ливада“	6-VII	1903	50	150	1:2	4	10	—	П. Ацевъ и Пешковъ
10	с. Дуйне (Л. Рѣка)	6-VII	1903	40	150	1:4	7	30	—	Ан. Василевъ
11	Бровичкитѣ лозя	9-VII	1903	13	80	1:6	1	3	—	Иванъ Смичковъ
Всичко		901-1903	г. 246	4583	1:18	27	222	8		

* * *

Следъ убийството на Патчевата чета (1902 г.) яви се четата на Петъръ Ацевъ, съ 20 души, между които сж четниците: Анте отъ Дуйне, Толе отъ Крушейца, Ристе Оклевъ (Попо), Ив. Вълчевъ отъ с. Върбяни, М. Звѣзда, Василь Оклевъ и др. Тамъ е и Ат. Ивановъ, който постъпи веднага следъ излизането отъ битолския затворъ.

1903 год.

Презъ 1903 г., въ началото на пролѣтътъ, Хр. Оклевъ завежда самостоятелна чета съ райони полските села. Секретаръ на четата е Ат. Ивановъ. На велики петъкъ (6.VI) четата има сражение съ аскера въ с. Забърчани, кждето паднаха сума турци и коня на Миралая бѣ убитъ, безъ загуби, обаче, за самата чета. Туй сражение коствало на аскера въ матер. загуби 90,000 р. (патрони, пушки). Озадачена властътъ, отъ голѣмитъ загуби въ патрони, назначила комисия да анкетира смѣтките. Оказало се, че войниците изкрали сума патрони, за да ги продаватъ на организацията.

Нѣкои отъ членоветъ въ комитета сж интернирани учители прилепчани отъ разни градове. Преди възстанието биде заловенъ куриеръ съ цървули за четитъ, който откри, че му били предадени отъ едно гърбаво момче. Последното биде заловено и обади, че цървудитъ получилъ отъ Вл. Карамфиловъ и П. М., които биватъ потърсени отъ полицията, но се укриватъ. Вл. Карамфиловъ постъпи въ четата.

Предъ възстанкето

Солунската акция. — Бомбандирането на Солунската банка и на парахода „Гвадалкивиръ“, стресна Турция. Боейки се отъ по-голѣми акции, турската властъ, замисли масо-

ЗАБЕЛЕЖКА:

1. Въ сражението на 6.VII 1903 год. при с. Бѣловодица (Студена-Ливада) паднаха убити и загинаха отъ слънчевъ пекъ и жажда: Тале Христовъ, учителъ; Димитъръ Сливяновъ учителъ; Алек. Спирковъ, учителъ; Ал. Нуневъ; Ал. Костовъ — Ламовъ; Тасе Йочковъ и др. — все граждани; и дяконъ Козма (калугера) отъ с. Зарово (Солунско). Сжщиятъ день води сражение съ аскера и четата на Анте Дунски, при с. Дуйне, която се притекла на помощъ на П. Ацевъ и Н. Пешковъ.

2- Въ сражението на 8.VI 1903 г. при Алинска Кория падна убитъ и войводата Хр. Оклевъ (Попето). Четата на Оклевъ има и др. сражение преди това, при с. Никодинъ съ Булиманъ разбойника, кждето падна убитъ Боянъ Милчиновъ отъ града, а войводата бѣ леко раненъ.

вигът повсемъстни арести и интернирвания във Македония. Такива станаха и във Прилеп. Най-страшни и придружени със терор бяха арестите във цѣлия Солунски вилаетъ. Отъ тѣхъ вкусихме и ний, съ колегата Ил. Балтовъ, като ни заловиха във Неврокопъ, дего учителствувахме и ни прекараха презъ нѣколко страшни затвори, до като стигнахше родното место „мем.лекете сюрдюнъ“,

И тукъ, обаче, за квартира ни отредиха царскитѣ задани. Стигнахме тъкмо презъ време на следобѣдния антрактъ на затворницитѣ. Какво да видишъ. Гъмжило отъ народъ. Голѣмиятъ дворъ на конака е пълнъ отъ мъже, жени и деца, а прѣко пармаклѣка подаватъ се съ стоци рѣце и глави. Разтвориха се вратитѣ, тикнаха и насъ при множеството глави. Указа се, че и тукъ властѣта пилнала цѣлата организационна мрежа, начело съ градското и околийско управителни тѣла. Тукъ личеха и попове, и старци, па дори и чорбаджии, като престарелия хаджи Здраве и други още членове на прилепската черковна община. При тая гледка и при многото други, що видохме изъ разнитѣ затвори, неволно спомнихъ си за единъ циниченъ, но търпимъ отъ цензурата куплетъ отъ П. Р. Славейковъ, писанъ въ единъ цариградски вестникъ отъ епохата на възраждането ни. Бидейки въ затвора П. Р. Славейковъ издълбалъ съ пиронъ върху затворническата стомна (служеща изъ турскитѣ затвори за ношно гърне) следния куплетъ: „Койго не е пикалъ въ тази стомна, да яде гомна“. Действително циниченъ е куплетъ, но много духовитъ. Автора е искалъ да потвърди мисълѣта, че надали има българинъ, който да не е лежалъ въ затвора и не запознатъ съ затворническата стомна!

Въ затворъ сме, но се чувствуваме добре. Калабалѣкътъ, що заварихме ни внушаваше по друго настроение. Имахме апетитъ за ядене, охота за приказване, па дори и за голяй. А и последния не липсваше. Уредбата, що заварихме въ прилепския затворъ, дисциплината и хигиеничното състояние на кауша, въ който бяха се събрали повече отъ 150 души, говорѣха и за добрата затворническа организация. Арестантитѣ си имаха свое бюро, което се грижеше за храна, облѣкло, хигиена и пр. Живѣха на комунистични начала. Храна и питие (вино, ракия, конякъ) се внасяше най-грижливо и редовно. Сутринъ млѣко прѣсно се донасяше съ десетки оки; банички, гевреци, симиди въ изобилие. Мѣсото доставяше касапския еснафъ даромъ; хлѣбътъ и другитѣ хранителни продукти бяха пакъ даромъ на затворницитѣ отъ разнитѣ еснафи. Тѣ, еснафитѣ въ Прилепъ и въ отдавнашното минало при възраждането ни, при пѣденето на грѣцкитѣ владици, сж играели важна роль; и посетне, въ черковно-учебното ни дѣло, стоеха на чело, и сега всички сж

въ услуга на организационното дѣло. Колко бѣ мило на човѣка да гледа какъ се надпреварваха тия корпорации въ услугата си къмъ святото дѣло! Престояхме и въ тоя царски домъ около десетина денá, докато се получи нареждане отъ централната властъ, по застъпничеството на европейскитѣ сили, да пуснатъ невинно задържанитѣ, а по съмнителнитѣ да освободятъ подъ гаранция. Намъ ни бѣ заповѣдано да се явяваме по два пѣти дневно въ полицията, като не толкозъ благонадеждни. Туй нареждане продължи цѣли месеци.

* * *

Решението, на извънредния таенъ революционенъ македоно-одрински конгресъ на 4 януарий 1903 г., за едно повсемѣстно стратегично възстание презъ лѣтото, не бѣ тайна вече за населението. То проникваше бавно, но сигурно въ умоветѣ на граждани и селяни. Всички знаеха, че туй лѣто ще стане нѣщо и си вземаха своевременно мѣрки за засеване на по голѣма площъ земя. Не се знаеше само деня, когато ще се прокламира самото възстание. Това щѣше да стане известно по-късно отъ щаба на Македоно-Одрински Революционенъ Окръгъ. Засеването става редовно и жетвата обещава да бѣде една отъ най-плодороднитѣ. Загриженостъ царѣше, обаче, както у рѣководителитѣ тѣй и у бойното население, поради слабото въоръжение на страната. Макаръ решението да гласеше: възстанието да носи партизански характеръ, като по-голѣма частъ отъ населението си гледа полската работа, за да не става бремена четитѣ, ако рече да трѣгне съ тѣхъ и още, за да не се провини предъ турската властъ и да се изложи на сѣчъ и огънь, — при все пакъ всѣки гледаше да се снабди съ какво годе оръжие. А тѣкмо това липсваше. Прилепската околия бѣ една отъ най-слабо въоръженитѣ. Какво сж правила рѣководнитѣ тѣла и защо съ време не бѣха се загрижили за тази нужда, разнó се приказваше. Колкото времето приближаваше за обявата на възстанието, толкова и грижитѣ се увеличаваха у народа за оръжие. Предлагаха се баснословни цѣни за всѣкакви пушки — годни и негодни, револвери, ножове, патрони отъ бойцитѣ. Продаваха мило и драго хората — кравата, вола отъ селянина; залагаха нива или лозе срѣщу каква годе пушка. Въ услуга се поставиха и не малко турци, които имаха връзки съ организацията, по доставка на оръжие, — при всичко туй твърде малко се сполучи. Прилепъ бѣ изолиранъ отъ пограничните държави: Гърция, Сърбия и България съ други райони, та оръжието мѣчно проникваше до тамъ. Единичниятъ пазаръ бѣ Тетовско, одето се вмѣкваше нѣкой мартинъ, тетовска фабрикация. На това именно обстоятелство,

слабото въоръжение, главно се дължи и слабото участие на прилепската околия въ възстанието.

* * *

Настъпни жетва. Реколтата бѣ изобилна, както никога. Всѣки бърза да свърши и прибере хранитѣ, като часть отъ тѣхъ складира на укрити мѣста изъ горитѣ. Макаръ точно да не се знаеше датата на възстанието, понеже още не бѣ фиксирана, но по догатки се мълвѣше, че то ще стане следъ вършитба. И приблизително налучваше се деня „Св. Илия“. Раздвижи се населението масово да осигури главно хлѣба за по-дълго време. Брашно и солъ. Това бѣ повикътъ на всѣкъде. Жито имаше въ изобилие и цѣната бѣ ниска. Половинъ лира турска се плащаше за 90 — 100 оки. Но брашно нѣма. Лѣтото е горещо, много воденици пресъхватъ. А колкото ги има нестигатъ да задоволятъ нуждитѣ на насението. Тѣ работятъ дено-нощно. За мелене се плаща скжпо, по една лира на товаръ, но пакъ не се превтасва. Турското население и то неостава надире. Гледа, че нѣщо става необикновенно; догажда по инстинктъ, може би, за бждащитѣ борби на роба, но неможе да предприеме нищо. Неволно и тѣ, турцитѣ, снабдяватъ се повече съ хранителни продукти.

Властѣта и тя не смѣе никого да закача, нито предизвиква. Тя вижда, че цѣлото население се раздвижило; тя следи, че ржководнитѣ организационни тѣла денонощно заседаватъ въ старото девическо училище. Респектирана ли бѣ отъ масовото раздвижване на роба, та се чувствуваше слаба; или такива ѝ бѣха инструкциитѣ отъ централната властъ, не зная. Но фактъ е, че тя пасуваше.

Не бѣше тайна още за властѣта, че всѣка почти вечеръ заминаваха младежи отъ града за четитѣ. Особено по южно направление, къмъ Селечка планина. Ами, че това не бѣ укриване вече, а сватбени пиршества. Потеглили 10—15 души млади ентузиазирани момчета да постъпятъ въ чета и следъ тѣхъ редица изпрашачи: родители, роднини и приятели съпровождатъ ги далечъ отъ града и се раздѣлятъ съ сълзи горещи, топли молитви и благопожелания за свободата на Македония! Така вървя съ дни, докато единъ денъ (6.VII.903) се получи печалната новина, че прекоридската чета е била издебната отъ силна потеря надъ с. Бѣловодица и дала жертва учителитѣ: Тале Христовъ, Димит. Сливяновъ, калугерътъ иеороманакъ Козма, Ал. Спировъ, Мих. Ракиджиевъ и Юрд. Нуневъ и др. Това известие стресиа мнозина отъ екзалтиранитѣ млади и неопитни въ четничеството момци, та спрѣ безразборното нахлуване въ четитѣ, което бѣ единъ баластъ за самитѣ тѣхъ.

Презъ възстаническе година въ управителното тѣло сж влизани: Тале Христовъ, Йорданъ Тренковъ, Кочо Ива-

новъ, П. Свѣщара, Георче Перничаровъ (касиеръ). На Смилевския конгресъ е присѣствувалъ и Тале Христовъ, като делегатъ. Преди да замине Тале Христовъ въ четата, оставилъ за свой замѣстникъ въ комитета П. М. Понеже касиера — Г. Перничаровъ, водѣлъ разгуленъ животъ (много пиянствувалъ) и констатирало се липса на голѣми суми, билъ отстраненъ отъ длъжностъ. Останали да ръководятъ дѣлото: П. М., Ил. Б., Св. И., Антонъ Тошевъ, Вл. Карамфиловъ.

* * *

Въ надвечерието на възстанието въ прилепско бѣха четитѣ на: 1) Петъръ Ацевъ, 2) Толе Паша, 3) Анте Дунски, 4) Никола Пешковъ, 5) Мирче Найдовъ, 6) Димитъръ Старозагорски. Шефъ на всички чети бѣ Пере Тошовъ, който пристигна отъ конгреса на 19.VII и заста на чело на движението.

Четитѣ броеха по 15—20 души редовни четници, въоръжени съ гръцки пушки „Гра“, царски мартини и само 3 манлихери. Такива имаха Пере Тошовъ, Петъръ Ацевъ и Толе Паша. Поради липса на годно оръжие, четитѣ почнаха да връщатъ мнозина отъ прилепскитѣ младежи. Срѣщу „Илиндень“ изпосѣкоха се телеграфнитѣ стълбове по линията Прилѣпъ—Велесъ и по шосето Прилѣпъ—Битоля; развалиха се дървенитѣ мостове по пѣтищата: Прилѣпъ—Градско, Прилѣпъ—Кичево, Прилѣпъ—Крушово и Прилѣпъ—Велесъ. Два дни следъ „Илиндень“ събраха се всички чети въ с. Живоо на лѣсниа брѣгъ на р. Църна, за да предприематъ акция срѣщу правителствения конакъ и казармата въ с. Витолица-Мариоско. На помощ на четитѣ бѣше извикано годното селско население, въоръжено съ пушки: кременачки, чифтета, ебзалии, тетовски мартини, револвери, ножове, сѣкири. Броятъ на всички възстаници бѣ около 500 души. Наближавайки селото Витолица изгърмѣла една пушка, случайно отпусната отъ възстаницитѣ. Това даде сигналъ на аскера, на брой 100—150 души, въоръжени съ маузерови пушки, да се приготви за отбрана. Завързва се сражение отъ разни посоки и следъ двучасовъ безрезультатенъ бой, нападателитѣ се оттеглиха. Разотидоха си четитѣ по своитѣ райони. Изгорѣха още нѣколко кули изъ турскитѣ чифлици въ полето.

Презъ м. августъ съединенитѣ чети на Никола Пешковъ, Анте и др., имаха сражение съ аскера при с. Вепърчани, което завърши съ тежки за насъ загуби. Паднаха 11 четника, между които и войводата Н. Пешковъ, Гр. Ракиджиевъ и др. Поради нахлуването на силна войска въ костурско, прогонени бѣха отъ тоя край костурскитѣ чети, които, заедно съ

голяма част от възстаналото население, се прибраха в Мариовско. За тяхното продоволствие грижеше се прилепският комитет (П. М. и Милан Мачев), които чрез помощ от гражданите, сбраха около 150—200 лири и закупуваха гьонъ, цървули, облѣкло и др. материали, като съвременно се препращаха по селата с цѣли товари.

През м. август пристигна и четата на Гьорче Петровъ, въ която е Лука Ивановъ и други 76 четници. Част от четата (38 души) се отдѣлятъ сь Георги Ресавчето за Азотъ (велешко), а другата половина от четата остава сь Гьорчета, където се прибира и известния прилепски терористъ Георги Сѣнокозлиевъ. Въ с. Степанци пристига и четата на Петъръ Ацевъ — Пере Тошовъ сь 50 души четници и сь развѣто знаме за срѣща сь Гьорчевата чета. Следъ два дни всички чети стигатъ въ Борула и разискватъ защо въ прилепско нѣмало възстание. Изтъкнали се между другитѣ причини и несъгласието между Гьорче Перничаровъ (касиеръ на комитета), М. Биолчевъ и Юрд. Тренковъ. Взима се решение да се слѣзе въ града инкогнито, за да се проучи въпроса. Слизатъ П. Ацевъ, Г. Сѣнокозлиевъ и Спиро п. Атанасовъ, но мисията имъ не успѣва. Гьорче Петровата чета донесла много бомби, адски машини, динамитъ и др. въоръжения. Гьорче настоява да се предприеме акция срѣщу турцитѣ въ града, за да се предизвика сражение сь тяхъ. Предлага се атака на казармитѣ; заразяване водата при казармитѣ сь отровни препарати, за да се изстребятъ конете на кавалерията и пр. Проектирало се милицията да нападне казармитѣ, а четитѣ да заематъ позиции при „Баба“, с.-източно от казармитѣ. Четитѣ, обаче, не се съгласили и плана се осуетява. Въ туй време пристигатъ костурскитѣ чети на Лазаръ п. Трайковъ, Иванъ Поповъ и Цильо Конемладски сь около 50—60 души и се срѣщатъ сь нашитѣ чети. Прилепскитѣ чети (П. Ацевъ и П. Тошовъ) оставатъ въ района, а Г. Петровата чета и костурчани потеглюватъ презъ Мариово за леринско, сь цѣль да предприематъ акции. На пѣтъ за с. Пшанища, подъ височината „Маргара“ въ зори четитѣ сж обсадени отъ войска, отъ разни страни. Четитѣ заематъ височината, презъ което време пада убитъ Йорданъ Варошлиевъ. Почва се сражение, което трая цѣль день. Отъ четата падатъ 4 убити, 16 ранени, между които и Лазаръ п. Трайковъ. Цильо сь 20 души четници не участвувалъ въ сражението, понеже се намиралъ при върха Орле, далечъ отъ полесражението. Отъ аскера сж паднали около 200 души убити и толкова ранени. Цѣла нива е послужила за турски гробища. Част от четата е водила сражение и презъ нощта, та следъ 3 дни е супѣла да се прибере при другитѣ въ „бора“ надъ с. Витолища. Следъ 6—7 дни става срѣща при с. Будимирци, въ Нидже пл. на Г. Петрозъ сь Борисъ Са-

рафовъ и придружаващитѣ го около 500 души леринчани и костурчани.

Тукъ става вече разформируване на възстаницитѣ, поради настѣпилитѣ студове и още поради обявяването амнистия. Прибира се оржжието отъ милицията. Държатъ се патриотични речи отъ: Б. Сарафовъ, Г. Петровъ и др. Сарафовъ съ останалитѣ четници, потегля за България. На пъкъ за с. Мързень—Ораовецъ (въ лозята) биватъ посрѣщнати отъ аскеръ и се почва сражение. Следъ сражението връщатъ се б души четници, а останалитѣ заминаватъ съ Сарафова задъ граница. Гьорче Петровъ заминалъ за Битоля за срѣща съ ржков. тѣло. На връщане се спира въ Прилѣпъ. Тукъ сж и Пере Тошовъ, П. Ацевъ, които прѣкрито прекараха зимата въ града. Пролѣтъта 1904 г. заминаха за България Г. Петровъ, П. Тошовъ и др., а П. Ацевъ остана да обикаля околията съ своята чета.

Следъ възстанието

Макаръ Прилѣпъ и околията да не пострадаха презъ възстанието тѣй както пострадаха съседнитѣ околии: крушовска, кичевска, ресенска, охридска, костурска и леринска, организационното дѣло бѣ въ агония. То представляваше трулъ силенъ о духъ, но слабъ физически и морално. Причини за тоза имаше. Тѣ се криеха въ роптанието на селата срѣщу града, задето останаха излъгани, като ржководителитѣ имъ взѣха сумитѣ безъ да получатъ обещаното оржжие; тѣ се криеха и въ негодуванието на града срѣщу ржководителитѣ, че насила прибраха колкото оржжие имаше между гражданитѣ, за да се прати по селата; тѣ се криеха още и въ мълвата за злоупотрѣбление на голѣмо количество суми. Селянитѣ продаваха си мило и драго: нива, ливада, лозе, волъ, за да се сдобиятъ съ оржжие; гражданитѣ даваха по 5—10—15—20 лири налогъ и пакъ останаха невъоржжени, еднитѣ и другитѣ. При наличността на тѣзи незадоволства прилепския районъ представляваше богата почва за подвизитѣ на разколницитѣ, на „лъже патриотитѣ“ и на пропагандитѣ. Всички тѣзи фактори, насочили своитѣ стрели срѣщу цѣлостъта на организационното дѣло, бѣха „добре дошли“ за турската власть, която само въ девиза „раздѣляй и владѣй“ виждаше своето спасение. А останалитѣ нѣколко души вѣрни синове на организацията — Петъръ Ацевъ, Шакиръ и часть интеллигентни сили въ града, не бѣха достатѣчни да подведатъ борба същю многото открити фронтове — отвжтре срѣщу „лъжепатриотитѣ“, недоволното население (градско и селско) и отъ вънъ срѣщу сръбската и гръцка пропаганди, явно поддържачи и насърдавани отъ властъта. Безогледни бѣха осо-

бено борбитѣ въ града между двата лагера: на централисти и децентралисти. Съ сопаджийски похвати си служеха първитѣ (Груевисти) и благодарение липсата на куражъ и самоотверженостъ у другитѣ (сепаратиститѣ), избѣгнати бѣха жертвитѣ. Залисанъ града въ междуособнитѣ борби, не обръщаше внимание на опасността, що грозѣше околията. Тъкмо по това време — пролѣтътъ 1904 год., въ прилепско се яви Григоръ Соколовъ Лямева, идящъ съ своя чета, въоръжена и изпратена отъ Бѣлградъ. Григоръ бѣ старъ бѣлгарски четникъ. Поласканъ, обаче, отъ сръбското злато и за слава, да стане войвода, обявява се за измѣникъ. Прилепчани не само, че не взѣха мѣрки срѣщу Григора, наопаки, върховиститѣ, подъ шефството на И. Т-въ, даваха му морална и материална подкрепа. И тъй, необезпокояванъ Григоръ отъ никого, вършеше своята работа бавно, но здраво. Почна да организира и привлича на своя страна недоволнитѣ села. Дори и когато почнаха да идватъ сведения за неговата явна противоорганизационна дейностъ, върховиститѣ не му отказваха съдействието, а другитѣ — слабо върваха въ неговата измѣна. Трѣбваше да се срѣщне П. Ацевъ съ ренегата въ родното му село Небрѣгово, за да се разбере, че Григоръ се продалъ и станалъ агентъ на сръбската пропаганда. А явно стана за прилепчани едва презъ пролѣтътъ 1904 г., когато четитѣ на П. Ацевъ и Гюрчинъ, съ които бѣше Даме Груевъ, предадени отъ сръбоманскитѣ села, водили бой съ аскера при с. Сланско. Въ това сражение бива леко раненъ Груевъ, който останалъ на лечение въ с. Латово. Груевъ бива предаденъ и плененъ отъ сръбската чета на Мицка поречанецъ и по застъпничеството отъ по-висше мѣсто Даме бива освободенъ. Узнавайки Пере Тошовъ за пленяването на Дамета, потеглюва съ четата на Григора, за да го освободи. По пътя за Поречето прибиратъ четитѣ на Арсо и Йованъ (двамата братя), отъ с. Локвица. Арсо е сжщиятъ, който презъ 1922 г. биде обесенъ въ Скопие отъ сръбитѣ). Въ с. Маргари Пере е предизвестенъ, че Григоръ е сръбски войвода, но той не върва. Сжщата вечеръ, обаче, Григоръ устройва засада въ с. Маргари, за да убие Перета и другаритѣ му. Чакъ тогава Пере се убедилъ, че Григоръ е опасенъ и се замислюва борба съ него. Но е вече късно. Григоръ успѣлъ да организира сума села и да постави начело свои хора.

Презъ 1904 г., когато се връщатъ наново забѣгналитѣ отъ околитѣ си войводи следъ възстанието, въ прилепско става конференция, въ която взиматъ участие: Дамянъ Груевъ, Пере Тошовъ, Гьорче Петровъ, Христо Узуновъ, Г. п. Христовъ, Г. Пешковъ, Пешо Самарджиевъ, Стефанъ Дмитровъ, Петъръ Юрковъ, Йорданъ Тренковъ, Георги Сугаревъ, П. Ацевъ, Никола Каранджунѣвъ и др. Тамъ

конференция е заседавала необезпокоявана от никого въ продължение на 32 дни, от което време само три дни сж били вънъ отъ селата, държани заседанията.

* * *

Въ града борбитѣ продължаватъ съ ожесточение, за кой да добие надмощие въ управлението. Запазени идейни нѣколко млади учителчета намислюватъ да създадатъ печатна борба на абсолютно тайни начала. Начело на тоя кружокъ сж : Йор. Ангеловъ (сега свещеникъ), П. М., Т. п. Адамовъ, Г. Талевъ, И. книжаръ. Тайниятъ революционенъ листъ има за цѣль да популяризира принципитѣ на В. М. Р. О., за да подигне борческия духъ у народа; да води борба и бичува разнитѣ „исти“. Тази петорка наименува вестника „Шило“. Редактора е Шахинъ бей (псевдонимъ на Йор. Ангеловъ), прилепски каймакаинъ, а отговоренъ редакторъ е: Хилми паша. Презъ м. октомврий 1905 г. петорката, заедно съ материялитѣ за хектография на „Шило“, се събира въ къщата на най-заможния другаръ, като гости на вечера. Следъ вечерата синътъ извества бащата, че ще останатъ на работа въ затътената стая, кждето никой да не ги безпокои. Прекръстилъ се родолюбивия Илия и имъ пожелалъ „Господъ да ви е на помощ“. Ето какво разправя самъ редактора за тая нощъ: „Синиятъ пламъкъ на мангала не бѣше още изчезналъ, когато го внесохме въ стаичката. Единъ отъ насъ топи материяла за хектографа, а други преписваме съ химическо мастило ржкописитѣ. Всѣки изопачаваше почерка си до неузнаваемостъ Съ голѣмо внимание и съ една благовейность поставихме първата страница отъ вестника върху гладката повърхность на хектографа. Негатива бѣ чудесенъ и радостъта ни бѣ голѣма. Почватъ да се слагатъ бѣлитѣ листа, които изредихме до 10. Става повличане на масата и започваме отново претопяване, преливане, премиване — цѣла нощъ до съмване, но изкарахме още 10 листа. Всичко 20 броя.

На сутринъта първия брой отъ в. „Шило“ бѣ изъ чаршията, съ уговорка, че се е получилъ отъ Битоля, за да се запази пълна неизвестность, която много по-вече плаши. Мѣстейки се редакцията на „Шило“ за всѣки брой въ ново помѣщение, продължи своя таинственъ животъ цѣли 2 месеци. „Шило“ напълно постигна цѣльта, като сгрупира около принципитѣ на В. М. Р. О. по-събуденитѣ граждани и успѣ да внуши на граждани и селяни, че духътъ, силата на Р. О. не сж умрѣли и че организацията е готова да се справи съ всички вредни фактори — външни и вътрешни.

Прлепското „Шило“ обърна вниманието и на Битолскиятъ окр. комитетъ, който назначи лицата отъ кружока — петорката за вр. околийски комитетъ, комуто бѣ възложено :

да умири града и да подготви почвата за изборът на нов комитет. Назначеният вр. комитет почна да преорганизира града и с помощта на терористическата група, успя въ кратко време да респектира всички ония буйни елементи, които безнаказано вилнѣха изъ града. За да се сгжстатъ, редоветъ на организацията и за по-добра дисциплина между тѣхъ, създадоха се „младежки групи“, които бѣха ядрата на организацията и изворъ за здрави самоотвержени сили, готови за всѣка акция. Всичко това внесе животъ и бодростъ у районния войвода П. Ацевъ, който пожела срѣща съ вр. околийски комитетъ. Наскоро следъ туй стана вече изборъ на новъ комитетъ, въ който влѣзнаха сжшитѣ идейни лица, що спасиха града отъ анархията. „Шило“ спрѣ. Новообразувания комитетъ продължи дѣлото съ по-голѣма интензивностъ. Той създаде сждилища при организцията, които отсетне се разбра, че сж единъ баластъ и вреденъ дори институтъ за дѣлото по редъ причини. Сждилищата бѣха си присвоили функции, които не бѣха отъ тѣхна компетентностъ; разглеждаха се дѣла отъ всѣкакъвъ характеръ, а липсваха юридически познания у сждитѣ; създаваха се недоволници отъ неудовлетворената страна и т. н. Комитета обмисляше и мѣрки за борба съ сѣрбоманитѣ въ града, както и съ сѣрбскитѣ чети, които бѣха почнали день за день да откъсватъ по нѣкое село изъ околията. Въ края на 1905 год., по решение на окол. комитетъ, извършиха се покушения върху сѣрбоманитѣ Пере Грънчаръ и Ив. Джамбазовъ на три пжти, но все несполучливи, като, при третото стреляне, биде заловенъ атентатора и осжденъ на 15 години затворъ. Отъ сжщата година се тури начало и на отдѣленъ градски комитетъ.

Следъ заминаването на войводата П. Ацевъ за въ България на почивка, замѣстникъ остана братъ му Георги Ацевъ. Георги е младъ момъкъ 20—21 годишенъ, но е обикнатъ отъ населението и отъ другаритѣ-четници. Той има голѣми планове: да очисти околията отъ сѣрбскитѣ и гръцкитѣ чети и отъ всичко негодно и вредно наше. Обикаля селата, стега редоветъ на селскитѣ чети, и се заема за въоръжаване на селата.

Въ началото на 1906 г. — лѣтото, окол. комитетъ, въ съгласие съ районния войвода, изработи планъ за общи действия противъ сѣрбскитѣ чети. Планътъ биде одобренъ отъ окр. комитетъ. Съдържанието на плана бѣ следното: всички околии, съседни на прилепскитѣ, да засилятъ четитѣ си и въ единъ опредѣленъ день да почнатъ настѣпление къмъ сѣрбоманскитѣ села, за да стеснатъ обръча на сѣрбскитѣ чети. Сжщевременно да се предприематъ терористични акции срѣщу агентитѣ на сѣрбската пропаганда по села и градове. Планътъ неможа да се приложи, поради ранната

смъртъ на прилепския окол. войвода Г. Ацевъ — Г. Ацевъ бѣ извиканъ отъ П. Константиновъ, велешки войвода, за да нападнатъ задружно с. Крапа, крепостта на сръбскитѣ чети. Набързо Ацевъ събира милиция и заминава. Четитѣ успешно стигнатъ на 24.VI. 1906 г. въ Крапа и запалили сръбското училище и поповата кжша, безъ да могатъ да изловятъ шпионитѣ, които обадили на сръбскитѣ чети за станалото. Оттеглени нашитѣ чети на близо въ планината за денуване, незабелѣзано сж били обсадени отъ сръбскитѣ чети и при вечеръ, когато се вдигнали да пжтуватъ, биватъ посрѣщнати съ залповъ огънь. Велешкиятъ войвода пада на мѣсто, а прилепския е тежко раненъ и се самоубива, за да не попадне живъ въ неприятелски ржце. Заедно съ тѣхъ паднаха и трима наши четни и. Съ смърта на Г. Ацевъ околията остана безъ войвода. За вр. околийски войвода комитетата опредѣли Мирче Найденовъ, а отъ задграничното представителство се искаше да изпрати П. Ацевъ за районенъ войвода, — това бѣ единократно желание на цѣлата околия, олучено чрезъ референдумъ. Долавяйки комитетата, че ще правятъ спѣнка въ София за изпращането на П. Ацевъ, делегира единъ отъ своитѣ членове (I. A.) да прави постѣпки за П. Ацевъ, като въоржжи четата му и закупи оржжие съ сумитѣ, що пренесе. Въпрѣки пречкитѣ на представителството, благодаренче намѣсата на ц. комитетъ, който по туй време се намиралъ въ София, успѣва мисията на Тодора и презъ м. августъ с. г. връща се обратно въ Прилѣтъ. Презъ м. септемврий с. г. пристигна четата на П. Ацевъ, а следъ него — и тая на Георги Ленищанчето, която придружаваше закупеното оржжие.

Презъ м. октомврий с. г. става околийски конгресъ, на който сж взети решения: за засилване дейността на организацията, за въоржжение на селата, за изплащане сумитѣ взети отъ селата презъ възстаническата година, икономич. повдигане на селата, за чифлигарството, за просвѣтата по селата и се избралъ новъ окол. комитетъ, въ който влизаха Д. X. K., Д. П. и частъ отъ старитѣ членове учители. Новиятъ комитетъ се заема съ изпълнение комитетскитѣ решения. Въоржжението на околията вървѣло успѣшно, оржжието отъ начало се доставляваше отъ Гърция, а по-късно въ края на 1906 и 1907 г. — отъ България. На селата сж раздадени пушки, срѣщу полученитѣ суми презъ възстанич. година, а останалото оржжие се даваше на костуемата цѣна. Пари се прибираха отъ гражданитѣ — данѣкъ върху дохода.

Въ началото на 1907 г., по решение на околийския комитетъ, изпрати се единъ членъ отъ комитетата въ София за покупка на оржжие и да въоржжи четата подъ войводството на Ал. Буйновъ. Задгранич. представителство, обаче, попречи, понеже Буйновъ билъ Санданистъ. Това искане на при-

лепчани се претълкува, че тѣ сж станали Санданисти, поради което се задържа закупеното оръжие за Прилѣтъ. Въ Прилѣпъ е имало съмишленици на Сарафовъ и върховисти, особено следъ възстаническата година, но бидоха смазани. Следъ разбирателство оръжието биде освободено и предадено на Георги Ленищанецъ, за да го съпроводи до мѣсто-назначението.

Комитета се грижеше и за оземляването на селското население. Поради голѣмитѣ пречки на турскитѣ чифлици, последнитѣ почнаха да се разпродаватъ. Закупваше ги цѣло село, следъ което имота се разпредѣляше по любовно между населението, споредъ имотното състояние. Грижи полагаше комитета и за затворницитѣ, на които ежемесечно имъ отпускате помощъ. Материална подкрепа комитета имаше и отъ прилепчанитѣ емигранти въ Америка.

Голѣми усилия полагаше комитета за решителна борба съ чуждитѣ пропаганди, които застрашаваха района. Тѣхниятѣ успѣхъ презъ 1907 година до известна степенъ се дължи и на обстоятелството, че отъ София се изпращаха чети не по желание на района, — чужди за страната, хората, и условията. Освенъ туй тия чети внасяха и сепаратизъмъ. По инструкции давани отъ София, тѣзи чети се мъчеха да измѣстятъ ржководството и управлението на района отъ околийския комитетъ, въ тѣхнитѣ ржце. Така се тури начало на непокорство, самостоятелна инициатива, антагонизъмъ, — които доведоха работата до закани и заплашвания отъ едната и другата страна. Отъ друга страна въ окръжния комитетъ имаше личности морално отпаднали и дори предатели, ала Григоръ Лигушотъ. На тѣхъ се дължи загубването на Сугаревата чета при с. Паралово, презъ м. мартъ 1906 год. Спънато бѣ организационното дѣло по туй време у насъ и отъ неочакваното арестуване на частъ отъ ржководното тѣло. Иванъ Бомболовъ, синъ на известното родолюбиво прилепско семейство, предава на властѣта една разписка, съ която му се иска налогъ. Той силно настоява да се арестуваатъ учителитѣ Т. п. Адамовъ, Г. Талевъ, Йорданъ Ацевъ и Йор. п. Ивановъ, за да миряса града. Властѣта удовлетворява просбата на предателя. Възползувани отъ всички тия дефекти въ района нашитѣ чети вмѣсто да гонятъ сръбскитѣ и гръцки чети почнаха да убиватъ привързанитѣ хора на комитета, за да всеватъ страхъ отъ една страна, а отъ друга да поставятъ свои хора за ржководители по селата. Убийството на Диме Кондовъ, ржководител отъ село Мажуйчища и на двамата му братя, наскоро дошли отъ Америка, най-красноречиво потвърждава интимното желание на четитѣ. За това говори и убийството на двамата добри българи отъ с. Върбяни. На този оласенъ антагонизъмъ,

бихъ рекълъ, се дължи и загубата на 57 души четници въ сражението при с. Ракле.

Поради бързитъ успѣхи на сръбската пропаганда, дължима на терора, упражняванъ отъ сърбитъ върху бъл арскитъ села, трѣбваше най-сетне да се предприеме обща акция срѣщу неприятеля. За тая цѣль, презъ м. май 1907 г., почнаха да пристигатъ първитъ чети отъ България: Чаквата, Т. Николовата, Хр. Цвѣтковата, Ив. Алабака. За заминаването на четитъ отъ България, известни бѣха турскитъ власти въ Прилѣпъ. Туй се съобщи на околийския комитетъ отъ подкупенитъ турци-шпиони. Съобщението отъ София излизаше отъ турското консулство, което въ подробности гласело: колко сж четитъ, подъ чие войводство, съ колко души сж и за кжде заминаватъ. Турскитъ власти бърже нареждатъ да потеглятъ едновременно войски: отъ Тиквешъ, Воденъ, Леринъ, Велесъ, Битоля и всички да вървятъ къмъ прилепско, като стесняватъ обрѣча. Решението на властитъ се знаеше детайлно отъ прилепския окол. комитетъ, който твърде бързо предаде на прилепскатъ чети за сведение и зимане съответни мѣрки. Прелоржчваше се на четитъ и дори се молѣха най-настоятелно да преквърлятъ Мариовско. Четитъ не послушаха съветитъ, нито взѣха бележка отъ доношенията на комитета; може би, разчитаха на внушителната тѣхна сила — броеха стотици въоръжени и добре обучени момчета. Стеснявайки обрѣча турцитъ се натъкватъ вече на преднитъ четнишки позиции и на 16 юний 1907 г. се завързва сражение съ часть отъ Хр. Цвѣтковата чета въ мѣстността „Ножо“, при с. Ракле. Сражението почва рано сутринята. Четниците сж на брой 45 души, отборъ момчета, безъ войводата, който случайно се намиралъ при другитъ войводи, надъ Попадийскитъ височини. Аскера е часть отъ битол кия „авджи табури“, който миналъ презъ Мариово и слѣзналъ къмъ с. с. Дрѣнъ и Смолани, по направление на с. Ракле. После сражението се пренася и по Попадийскитъ височини, надъ с. Смиловци и къмъ с. Никодинъ. На Попадийскитъ височини сж всички войводи; тамъ сж и прилепскитъ чети на П. Ацевъ и Мирче Найденовъ, а отъ къмъ Никодинъ е четата на Секула. Едновременно сраженето се води по цѣлата област, но най-ожесточено, то е на „Ножо“, кждето сж здраво обсадени 45 души и атакувани отъ аскера. Въпреки всички усилия на другитъ чети, за да облекчатъ тѣхното положение, тѣ защитавайки се до последния моментъ, геройски загинаха единъ по единъ всички. Италианскиятъ жандармерийски инструкторъ Луций донесе фотография на загиналитъ четници, за който разправялъ, че всички сж били вече безъ патрони и че повечето сж самоубити. Свършвайки сражението на „Ножо“, потерата се отправя съ всички сили къмъ Попадийскитъ височини, кждето боя про-

дължилъ до вечерята на другия денъ (17 юний) и презъ нощта четитѣ успѣли да се промъкнатъ, като оставиха на полесражението други 7 души и още 5 четника отъ четата на Секула, при с. Никодинъ. Така туй двудневно сражение отне живота на 57 души четници. За загубитѣ на турцитѣ може да се сѣди отъ обстоятелството, че нѣколко дни наредъ не позволяваха да се мине изъ полесражението. По силата и значението туй сражение бѣ наречено отъ турцитѣ „Жапонъ моаребе си“ — „японска война“.

Есеньта прѣзъ 1907 г. стана конгресъ отъ нелегалнитѣ и легални делегати отъ града и селата на прилепския революционенъ районъ, за изборъ на ново бюро на околийския комитетъ. Бѣше недѣленъ денъ, когато училищния слуга Даме, бившъ четникъ, ми съобщи, че въ „читалищната стая“ (така се именуваеше най-голъмата класна стая въ старото училище) ме чакатъ нѣколцина граждани. Действително тамъ заварихъ 12 души прилепчани, половината отъ които образуваха бюрото на околийския комитетъ. Следъ моето пристигане взе думата Д. К. и прочете следната листа на членоветѣ за новия околийски комитетъ, изработена на общия конгресъ: Председател на комитета — директора на прилепскитѣ училища, Герги Трайчевъ и членове: Алекса Колищърковъ, М. П., Данаилъ Зойчевъ, Ацко Николовъ и Коста Димитровъ (учителъ).

Понеже българското училище и българскиятъ учител бѣха силно компрометирани предъ турскитѣ власти — училището бѣ комитско гнѣздо, а учителътъ комитаджия, — трѣбваше да измислимъ тактика и приѣми, за да замаскираме нашата дейность предъ Жаверовци — турската полиция, и да засвидетелствуваме предъ властта и подозрителното общество довѣрие, че училището и учителството стоятъ далечъ отъ комитетскитѣ работи. Подобна тактика ни се налагаше и отъ обстоятелство, че зачестиха аферитѣ на предателство, или случайни открития по организационното дѣло, вследствие на което взѣха да оредчаватъ по-интелигентнитѣ сили отъ редоветѣ на организацията. Едни биваха залавяни, осжждани и заточавани; други — станаха нелегални. За тая цѣль на първо време реши се: да се недопускатъ селяни въ училището, служащи за куриери между четитѣ и комитета. Въ училището ще се съхранява най-необходимата архива, комитетскиятъ печатъ и отъ тукъ ще излиза и влиза всичката преписка. Тукъ ще ставатъ и заседанията на комитета. Опредѣлиха се пунктове и лица въ чаршията, където селскитѣ куриери ще предаватъ и получаватъ кореспонденцията и разнитѣ други колети. Такива пунктови лица и мѣста бѣха: магазина на Данаилъ Зойчевъ за съобщение

съ полската чета; магазина на Ацко Николов за съобщение съ прекоридската чета и въртановския ханъ за съобщение съ мариовската чета. По такъв начинъ, само съ изолирването на селскитѣ куриери отъ училището, можахме да внушимъ довѣрие въ училището и да заблудимъ будното око на турската полиция, която деноношно следеше, кой влиза и излиза отъ училището. И не следъ много време каймакамина Шефкетъ бей, лично засвидетелствува, че сега се убедилъ действително, какво българскитѣ училища и учителитѣ престанали да се бъркатъ въ комитаджилъкъ. Такъва атестация за училището изказа и дивизиония командиръ Мустафа Гиритли паша, когато съ група граждани го посетихме на байрама. По сѣщия тоя начинъ можахме да внушимъ довѣрие и въ обществото къмъ училището. Помня веднажъ се яви при мене г-жа Е... Ч. известна шпионка, да ме моли, да кажа на градската чета, която презъ една нощъ ѝ прескочила въ двора, за да я убива, че тя била благонадеждна. Другъ пътъ се яви почтенъ единъ грежданинъ, да търси съдействие отъ комитета. Трети пътъ бѣхъ извиканъ въ къщата на първенеца Юрданъ Бомболовъ, високоинтелигентенъ българинъ, за да ми се оплаче, че мариовската чета му била задигнала 20 глави говеда, задето не си е далъ членския вносъ и пр. и пр. Всички тия лица действуваха, обаче, по традиция, знаейки, че училището стои начело на орг. низационното дѣло, а не съ положителностъ.

* * *

Макаръ, че власъта имаше вече довѣрие въ нашето училище, че не се бъркаме въ никакви комитетскитѣ работи, това бѣ пълна заблуда, спечелена само съ тактиката, която преюржчяхме, когато поемахме ръководството на комитета. Ний умѣло заблуждавахме сѣщата тая власт и въ обиколката ми по селата, дори и когато имахъ срѣщи съ цѣла чета. За илюстрация ще навѣдя само 1 — 2 конкретни случая.

Въ качеството на директоръ на прилепскитѣ м. училища, предстоеше ми да посетя и ревизирамъ селскитѣ училища въ прилепската околия. Това бѣше пролѣтъта презъ 1908 г. въ м. мартъ. Повикахъ Н., прочутиятъ майсторъ на комитски скривалища, довѣрено лице на комитета, и го поканихъ да ме придружава въ обиколката ми, като служащъ. Въ опредѣлениятъ день и часъ пристигнаха въ домътъ ми двамата конни стражари, които ще ме придружаваха, като охрана. Следъ като стъкмихме нашия багажъ, състоящъ се отъ патрони, лѣкарства, облѣкло, хранителни продукти, коняци — всичко това предназначено за четата, и товарено на двата коня, които ще ездимъ съ Н., потеглихме за с. Запо-

лжани, кждето трѣбваше да срѣщнемъ полската чета на Петъръ Костурчето. Подиръ двучасовъ лекъ и приятенъ пѣтъ стигнахме благополучно въ селото и спрѣхме предъ училището. Дойде кмета, прибра конетѣ съ багажа и поведе стражаритѣ въ опредѣлената квартира. Следъ привършване училищната работа, заведоха ме при четата, която бѣ на квартира у сжщия хазяинъ, дето сж и стражаритѣ, само че въ две отдѣлни стаи. На стражаритѣ е сложена хубава гостба. Иматъ и джиброва ракия. Конетѣ имъ се гледатъ добре. За повече не имъ е грижа. Така бѣше нѣкога въ турско. Ний срѣгнахме се съ четата, дадохме имъ багажа, беседвахме съ часове, ядохме и пихме и като привършихме работата, потеглихме за друго село. Следъ день-два трѣбваше да се срещна съ Блажета Биринчето (крушовски войвода). Това стана въ с. Св. Митрени. Потеглихъ отъ с. Кривогашани, кждето има жандармерийска кула. Пѣтя води се презъ ниви и е далечъ близо часъ. Всички почти мъже отъ Св. Митрени сж по полето. Селото брои около 10-тина чифлици и селянитѣ сѣятъ пролѣтни култури. Въ селото е Блаже. Азъ пристигамъ съ стража. На прѣвъ пѣтъ селянитѣ се изплашиха, докато разбератъ кои сме и съ каква мисия идемъ. Спрехме предъ училище. Стражата биде заведена въ една кула, а ний намѣрихме Блаже съ четника Ташко да ядатъ лукови листа (младъ чесънъ), сдробени въ паница съ вода, оцетъ и солъ — нѣщо като салата, която по насъ се сърба съ лъжица. Следъ дълга беседа и хубавъ обѣдъ, раздѣлихме се и съ Блаже. За да се похвали предъ насъ, че е добъръ стрелець, Блаже ни спре за минутка като ни обърна внимание на едно врабче, кацнало въ двора на сливата, и което прицѣлва презъ прозореца въ стаята да го убие съ манлихерата си. Гръмна и го уби, въпреки нашето настояване, че въ селото има стражари, и кяи по чифлицитѣ (турци).

* * *

До колко властта бѣ заблудена сведочатъ следнитѣ два факта: Димко Бучинче (шпионинъ) донесълъ лично до знанието на Битолския валия, че директора на прилепскитѣ училища, при обиколката изъ селскитѣ училища, се срѣщналъ съ четитѣ и държалъ бунтовнически речи предъ населението. Валията дава бързо нареждане до прилепския каймакаминъ за арестуването на директора. Каймакамина обаче, енергично се застъпва за вѣрноподанството на директора и не смѣе да го арестува, нито даже разследва. Това засвидетелствуваха единъ день юзбашията и башъ-полица, като се очудваха на голѣмото довѣрие, що хранилъ у българското училище каймакамина.

Не тъй гладко вървѣха работитѣ, обаче, между хората на организационното дѣло. Взеха да се проявяват пакъ разни течения изъ между висшитѣ ржководители на дѣлото. Особенно съседния намъ велешки районъ, бѣ гостоприемното мѣсто на тия вѣения. Ето защо, по едно време почнаха да се заразяватъ отъ подобни вѣения и нашитѣ чети, които до тогава бѣха много коректни въ отошенията си съ околийския комитетъ. Туй бѣ печално явление въ живота на организацията. Четитѣ заявяваха, че ще изколятъ всички селски ржководители. Трѣбваше да се взематъ бързи мѣрки.

* * *

Бѣше Велика-Сжбста. Късно вечеръта единър файтонъ спрѣ на най-многолюдната улица, предъ кжщата на Гьоче п. Димитровъ. Отъ файтона слѣзна пжтникъ, облеченъ въ Великденска селска кукуречанска носия, съ бѣла чалма на главата и бѣлъ кожухъ на гърба. Това бѣ Павелъ Христовъ, членъ отъ централния комитетъ на вжтрешната организация. Извиканъ бѣ отъ прилепското околийско началство, за обсжждане мѣрки, които трѣбваше да се взематъ срѣщу мѣстнитѣ войводи, обвинени въ незачитане нарежданията на началството, съ тенденция за скъсване всѣка връзка между нелегалнитѣ и легални организационни тѣла, течение създадено вече въ съседнитѣ намъ райони — велишкия и други. И за да демонстрира фактически това си желание, войводата Кочо, безъ наш езнание и съгласие, презъ пролѣтътъ уби тримата братя Диме, Веле и Ристо отъ с. Мажуйчица и ги погреба безследно. А Мирче, на деня Вилики Четвъртъкъ закла насредъ селото, ржководителя отъ с. Селце, Конe. Носителъ на този сепаратизъмъ бѣ Кочо, който обаданъ отъ амбицията за голѣмство и волень животъ, цѣлеше да създаде царство въ царство въ редоветѣ на организацията. Отъ сжщата идея бѣха заразени и други авантюристи изъ съседнитѣ ни райони и ако ненастжпѣше турския „Хуриетъ“, който ни застави да преустановимъ четническата дейность, ний вървѣхме къмъ самоизтрѣбление и разтление.

Павле, така бѣ извѣстенъ на всички, прѣкара Великдена, като гостъ у Гьорчета п. Димитровъ, кжщата на когото е въ съседство съ черковния дворъ. На второ възкресение черковния дворъ е пѣлепъ съ народъ и между тѣхъ усилена полиция, а ний се любуваме на празденството. Предстоеше на Павлета да замине за с. Леница. Една вечеръ, предвожданъ отъ куриеръ, той мина черковния дворъ и зави нагоре по улицитѣ къмъ рида, за да се настани въ кжщата на вуйка ми. На Томина недѣля Павле, преоблеченъ въ ленишко-селска носия, възседна едно магаре и съ дете-пеленче въ ржцетѣ потегли за селото, като се предвождаше отъ майката на бебенцето, която, по мѣстния обичая върви пеша предъ

добичето. Стигна въ Ленища и отъ тамъ продължи пътя, за да сѣщне П. Пенчевъ, другъ членъ на Ц. К. Последниятъ се въртѣше отатъкъ Вардара.

Прилепскитѣ чети предъ хуриета.

Къмъ края на м. юний срѣщата стана въ с. Бѣловодица, кждето бѣ изплатенъ и К. Димитровъ да представлява окрл. комитетъ. Туря се край на спороветъ. Мирче замина за България, Павле за нагоре, а Пенчевъ се прибра въ града.

Топличката афера

Това се случи на Св Кирилъ и Методи 1908 г. Готвимъ се за тържественото отпразднуване, когато бързъ куриеръ отъ с. Плетваръ ни съобщава, че четата на Мирче е обсадена въ с. Топлица. Вечаръта на 10 сръщу 11 май четата се премѣстила отъ с. Ракле въ с. Топлица. Бѣше лунна ноцъ, та четата е била забелѣзана отъ аскера, който слизалъ отъ с. Никодинъ за с. Топлица. Увѣренъ, че четата е въ селото, аскера го обсажда. Селскитѣ патраули, опредѣлени да пазятъ четата и селото, на пжтъ за своитѣ постове, се натъкватъ на аскера, който по-рано заелъ стратегическия мѣста и се връщатъ да обадятъ на четата. Мирче решава да си пробие пжтъ и да напустне селото, но селянитѣ настоятелно го молятъ да остане въ селото, като му обещаваатъ пълна безопасностъ. Въ селото има и скривалища. Мирче прегледалъ и дветѣ и се спрѣлъ на по-малкото, макаръ и нездравословно. Сутринъта въ тъмно още аскера извиква всички селяни вѣнъ отъ селото и ги пита за четата. Въпрѣки силното настояване на офицерина, че четата е въ селото, селянитѣ дазатъ писмена декларация, че въ селото нѣма чета. Започнали обискитѣ. Откриватъ голѣмото скривалище, въ което намиратъ патрондаши, изгорени патрони, гилзи и пр. Настѣпватъ и надъ другото скривалище, кждето е скрита четата, но за щастие, надъ маскирания входъ лежалъ волъ, когото пощадили да безпокоятъ и така четата и селото сж спасени. Правятъ обискъ и изъ селскитѣ гробища. Презъ ноцъта съзрѣли човѣшки сѣнки да се движатъ изъ гробищата. Това дава поводъ на аскера да направи обискъ тукъ. Действително сѣнката е била на човѣкъ, който за по-голѣма сигурностъ изнесълъ пушката си отъ кжщи, за да я скрие въ некой гробъ. Скрилъ я, но билъ подгоненъ отъ турцитѣ. Уплашенъ да не се открие пушката, праща сестра си да я прибере на по-сигурно мѣсто. Съ рискъ на живота жената успѣва да вдигне пушката. Тарашувайки изъ гробищата аскера открива въ единъ старъ гробъ чувалъ книжа съ стара организационна архива, състояща се отъ 451 писма и около 10-тина револ. книги. Вторъ куриеръ съобщава за намирането на архивата Трети по редъ куриеръ ни обади, че четата е сласена. Слава Богу! Аскера прибралъ архивата и заканвайки се на селянитѣ си заминалъ. Турцитѣ пазѣха въ голѣма тайна откритата архива, която своевременно е била препратена на Хилми паша за дешифриране. Не следъ много получихме съобщение отъ Солунъ, че между Прилѣпъ и Солунъ се размѣняватъ бързи шифрвани телеграми и че шифъра на заловената архива е откритъ. Въ заловената архива е имало писмо, съ което се съобщавало на окол. войвода, че битолската митрополия предписала на прилепската об-

шита да уволни тримата учители Т. п. Адамовъ, Г. Талезъ и Д. П., понеже били силно компроментирани предъ властта въ противодържавна дейность. На 15 юний 1908 г. въ Прилѣпъ пристигна Фахри бей, родомъ от гр. Ломъ и български възпитаникъ, комуто бѣ възложено да разкрие „Топличката афера“ Още преди да пристигне Фахрията, получихме съобщение отъ Солунъ за лицата, които ще търсятъ въ свръзка съ тая афера и се взѣха мѣрки за тѣхното прикриване. Ядосанъ Фахрията, че не намѣри компрометиранитѣ учители, арестува всички останали учители на брой 17 души. Само директора не закачи. Споредъ думитѣ му, хранилъ пълно довѣрие въ него, като благонадежденъ по препорѣка на каймакамина. Нѣщо даже повече. Той се отпуса предъ него въ една беседа, че известенъ турски кружокъ замислювалъ да извоюва „конституционенъ режимъ“ за страната, та търсилъ съмишленици изъ между насъ. Въ лицето на директора той виждалъ носителъ на такива идеи и му по-дава ржката за обща бждаща дейность. Това става въ канцеларията на черковната община, следъ като разтарашува архивата на общината, за да сравнява почерка на разни селски попове и учители. Дали въ лицето на директора той виждаше носителъ на неговитѣ идеи е въпросъ. Фахрията бѣ опитенъ турчинъ: пипаше вѣщо и умѣло. Само, че въ Прилѣпъ удари на камъкъ. Той бѣше замислилъ да създаде страшна афера въ града и околията. Това не скриваше. Заканваше се да всѣе страхъ и трепетъ у населението, за да смаже и убие неговия комитаджийски духъ. Той замислюваше примѣрно да накаже Прилѣпъ, тоя умственъ центъръ на българщината въ Македония, както обичаше да се изразява. И би успѣлъ въ своя пъкленъ планъ, ако съ вр-ме не се вземеха мѣрки — да забѣгнатъ подозренитѣ. А най-важното, въ деня, когато намисли да почне масовото арестуване на граждани и селяни, разбира се невинни, защото отъ подозренитѣ не намѣри, получи известието за бѣгството на Енверъ бей и Ниязи бей, героитѣ на Хуриета. Поразенъ отъ новината, събра си свитата и набързо замина за Битоля, като предварително освободи 17-тѣ души невинни учители. Това бѣ на 16 юний (старъ стилъ) 1908 г. празникътъ на Св. Наумъ Охридски. Така можа да се спаси Прилѣпъ и околията отъ терора на тоя български възпитаникъ.

Обявяването на хуриета

На 11 юлий (ст. ст.) 1908 г. Д-ръ П. Пенчевъ — членъ на Централния комитетъ и пишущиятъ настоящитѣ редове бѣхме скрити въ кщцата на вуйка ми. Рано сутринята дойде майка ми да обади, че отъ общината ме търсятъ. Продъл-

2

1

4

3

Управителното тѣло на последния прилепски революционенъ
комитетъ до хуриета.

(1. Г. Трайчевъ — председателъ, 2, М. Попевъ, 3. Д. Зойчевъ,
4. К. Димитровъ — секретарь).

Управителното тело на последната брпнпнски револуционна
комитета до хурната.
(П. Г. Трајковска - председател, С. М. Поповска, З. Д. Золтска,
А. К. Димитровска - секретар).

жихме си беседата. По едно време чуватъ се топовни гърмежи откъмъ градскитѣ казарми. Голѣмо движение ставаше при казармитѣ Гърмежитѣ непреставаха. Майка ми повторно обади, че отъ общината пакъ дошли да ме търсятъ. Чудимъ се за станалото и неможемъ догади, какво ще е. Гърмежитѣ, голѣмото движение при казармитѣ и спешното викане въ общината (черковната), ни навеждаха на мисълта, че нѣщо сериозно става. Оставихъ Пенчева да почива, а азъ заминахъ да научя, защо съмъ виканъ. Общината заварихъ въ пълния съставъ. Гледамъ всички присжстхующи сж смутени, нѣкаква неизвестностъ ги мжчи. Архимандритъ Дионисий разправи, че отъ конака му обадили за станалия държавенъ превратъ, сиречь **хуриетъ**, и поканенъ билъ заедно съ милета да присжствува на тържеството по тоя случай въ правителствения домъ. Съ една бележка съобщихъ Пенчеву за енигмата. Потеглихме процесиялно отъ училището за конака. Множеството разтѣше и се умножаваше повече отъ любопитство да види и разбере какъвъ е този неочакванъ **хуриетъ**. Стигнахме въ конака, кждето ни се отдадоха обичайнитѣ почести. Тамъ заварихме представителитѣ на другитѣ инородни и иновѣрни общини. Движение и оживленостъ личи голѣмо, особено у военнитѣ, а за гриженостъ и страхъ, предъ неизвесността, у цивилнитѣ посетители. Следъ като привѣршиха приготовленията за голѣма тържественостъ, яви се на сцената младъ единъ кавалерийски офицеръ съ прошарено лице отъ сипаница, качи се на една маса и съ високъ-звънливъ гласъ разправи: че Султанъ Хамидъ провъзгласилъ конституционенъ режимъ и занаяредъ въ царството му ще има: **„Хуриетъ, Адаледъ и Мусафатъ“** — свобода, равенство и братство. На мнозина отъ старотурцитѣ не се харесаха прокламиранитѣ три девиза и наведоха глави. А нашитѣ се отнесоха скептически къмъ станалото. Следъ офицера повтори сжшитѣ думи отъ масата и Отецъ Дионисий на български. Сжщото сториха и друг тѣ религиозни началници. На край мюфтията прочете обичайната молитва и церемонията се приключи. Върнахъ се при Пенчевъ и му разправихъ за виденото и чуеното. Решихме другия денъ да заминемъ за Битоля и се срѣщнемъ съ тамошнитѣ организационни лица.

* * *

Бидейки погледнахме недовѣрчиво на току що прокламирания хуриетъ, трѣбваше съ предпазване да заминемъ за Битоля. Така и стана. Наредихме съ насъ двама да заминатъ за Битоля въ единъ затворенъ фаятонъ и две жени. Тѣ бѣха: Мария п. Димитрова и дъщеря ѝ г-ца Поликсена. Мария и азъ ще минаваме за сватове, а Пенчевъ и Поликсена — за годеници. Ходимъ при дѣдо владика да ни раз-

реши за вѣнчавка. Тоза ни бѣ **паролата**. За всѣки случай носимъ и по единъ нагантовъ револверъ. Пѣтя минахме благополучно. Спрѣхме при Св. Недѣля и поразпитахме за положението. Увѣряваха ни, че нѣма никаква опасностъ и за доказателство навеждаха ни обстоятелството, че всички затворници политически и криминални били вече освободени. Опасностъ имаше, обаче, само на „**куличето**“, дето става редовното претърсване на пѣтниците вѣнъ отъ града. На сѣщото това „**куличе**“ преди годинн бѣха открити бомби въ чувалигѣ пълни съ оризъ. И туй митарство минахме блатополучно. Отбихме се направо въ **шадѣрфанъ хани**. Тамъ намѣрихме прилепския войвода **Аргиръ, Шакиръ, Кръсте** (псевдоними), заловенъ преди време въ кѣщата на Алимасковци. Той бѣ осъденъ на доживотенъ затворъ и излежаваше въ битолските зандани. Сега разбрахме, че хурита не е **таклитъ**. Нѣщо даже повече. Тоя день имало тържества въ града — очаквали героитѣ на преврата: Ниязи бей отъ Ресенъ и Сабри бей отъ Охридъ. Посрѣщането имъ ще стане вѣнъ отъ града при „**Кавацитѣ**“. За тамъ заминахме и ний, двамата съ Пенчевъ, придружени отъ Шакиръ войвода.

* * *

Битоля имаше празниченъ изгледъ. Чаршията бѣ затворена; кѣщитѣ украсени съ флагове и зеленина. Множеството се движеше къмъ мѣстопосрѣщането, кѣдето личеха величествени триумфални арки. Стигнахме на сборния пунктъ, и се прибрахме на много лично мѣсто, на близо до българския консулъ, който настрана гласеше малкия фотографички апаратъ. Неостанахме, обаче, незабелѣзани отъ любопитното око на българина. Скоро се набра около насъ голѣма навалица и ни обсипваха съ въпроси отъ кѣде и какъ се намѣрихме тукъ. Израдваха се и хората на организацията за навременното ни пристигане.

Не следъ много зададе се Ниязи бей съ свойгѣ вѣрни другари, между които личеха и нѣколко ресенски турци. Правѣше впечатление дългата брада на Ниязи — заприличалъ на горски човѣкъ и придружаващата го **сърна**. Посрѣщането бѣ едно отъ най-тържественитѣ. На площада предъ казармитѣ има парадъ и речи.

Още сѣщата вечеръ сбрахме се въ кѣщата на Павелъ Христовъ на дълга беседа. Тамъ заварихме представителитѣ организационни изъ много провинциални градове; тамъ имаше и пратеници отъ Солунъ; тамъ бѣ и ръководителя на окръжния комитетъ Миланъ Матовъ съ блѣдо и изпито лице, наскоро излѣзналъ отъ комитетскитѣ подземия. Размѣ-

ниха се мисли върху новото положение. Доложи ни се, че сръбскитѣ чети били склонни да сложатъ оружия. Същото сторили и албанскитѣ. Само грѣцкитѣ се въздържали. Но отговорено имъ е било отъ младотурска страна, че ще въздржатъ срѣщу тѣхъ цѣлия народъ и насила ще ги принудятъ да капитулиратъ. Такъвъ опитъ действително имá, за гдѣто бѣха по-закъснѣли гърцитѣ. Недоверчиво се отнесохме и ний. Но като се взѣха предъ видъ обстоятелствата, че Европа съчувствува на конституционния режимъ въ Турция; бѣлг. нация се компрометира предъ европейския свѣтъ, ка о немирень елементъ, а съ туй губимъ симпатията и поддръжката на европейската дипломация; даванетоъ преднина на сръбската и грѣцката пропаганди да се засилатъ за наша смѣтка — дойде се до съгласие и нашата организация да приустанови борбата. Туй да се съобщи на младотурския комитетъ въ Битоля, който претендираше, че държи властта въ рѣцетѣ. Разбира се, че се предложиха редъ условия на младотурцитѣ, които бѣха възприети. Изработи се циркулярно окръжно до всички чети въ окръга, съ което имъ се съобщи за станалия държавень преврѣтъ и взетото наше решение. Опредѣляше се деньтъ, когато ще стане тържественото влизане въ Битоля на всички чети отъ окръга, а сборния пунктъ се сочеше голѣмото село Цапари, отъ дето ще потеглятъ четитѣ вку юмъ за града. Започнаха бързитѣ приготовления за по-тържественото посрѣщане на нашитѣ чети.

* *

Следъ два дена върнахъ се обратно въ Прилѣтъ. Пристигнахъ късно вечеръта и заварихъ голѣма на залица народъ, петимни да чуютъ нашето решение. Разправихъ имъ и още сжщия моментъ навалицата згразни своитѣ револвери въ въздуха. Вгаса и градския войвода К. К. съ своята чета, всички въоръжжени съ манлихерови пушки и се тури начало на тържествата още сжщата вечеръ. Другиятъ день стана голѣмо събрание отъ видни граждани, общината (черковна) и членоветѣ на градския и околийски комитети. Следъ размѣна на мисли, изработи се програма за тържественото посрѣщане на нашитѣ (прилепскитѣ) чети, което ще стане следъ като се посрѣщнатъ общо всички отъ окръга въ Битоля. За посрѣщане разходитѣ, обяви се подписка и за моментъ браха се 500 лири отъ присѣтстаующитѣ лица. Избра се депутация отъ граждани и гражданки, която да присѣтсвува на общото посрѣщане на всички чети отъ окръга въ Битоля. На опредѣлениятъ день влѣзнаха нашитѣ чети въ Битоля по сжщия пѣтъ, по който влѣзна и Ниязи бей. Посрѣщането бѣ толкова величествено и така мило, че само който присѣтсвува на него, може да приказва за виденото и чуеното.

Едвали вѣцрото перо на писателя е въ състояние да опише цѣлата тая картина, отъ страхъ да не наруши хармонията на гледката изтъстрена съ разнovidна а носия на четитѣ и съ още по-разнообразното имъ оржжие, размѣсени съ десеткитѣ хиляди народъ, войска и ученици отъ разнитѣ училища, носящи напредъ грамадното траурно знаме съ символитѣ на революционната организация — мъртвешка глава върху оржжие и девиза Свобода или стъртъ — посвѣтено на падналитѣ герой.

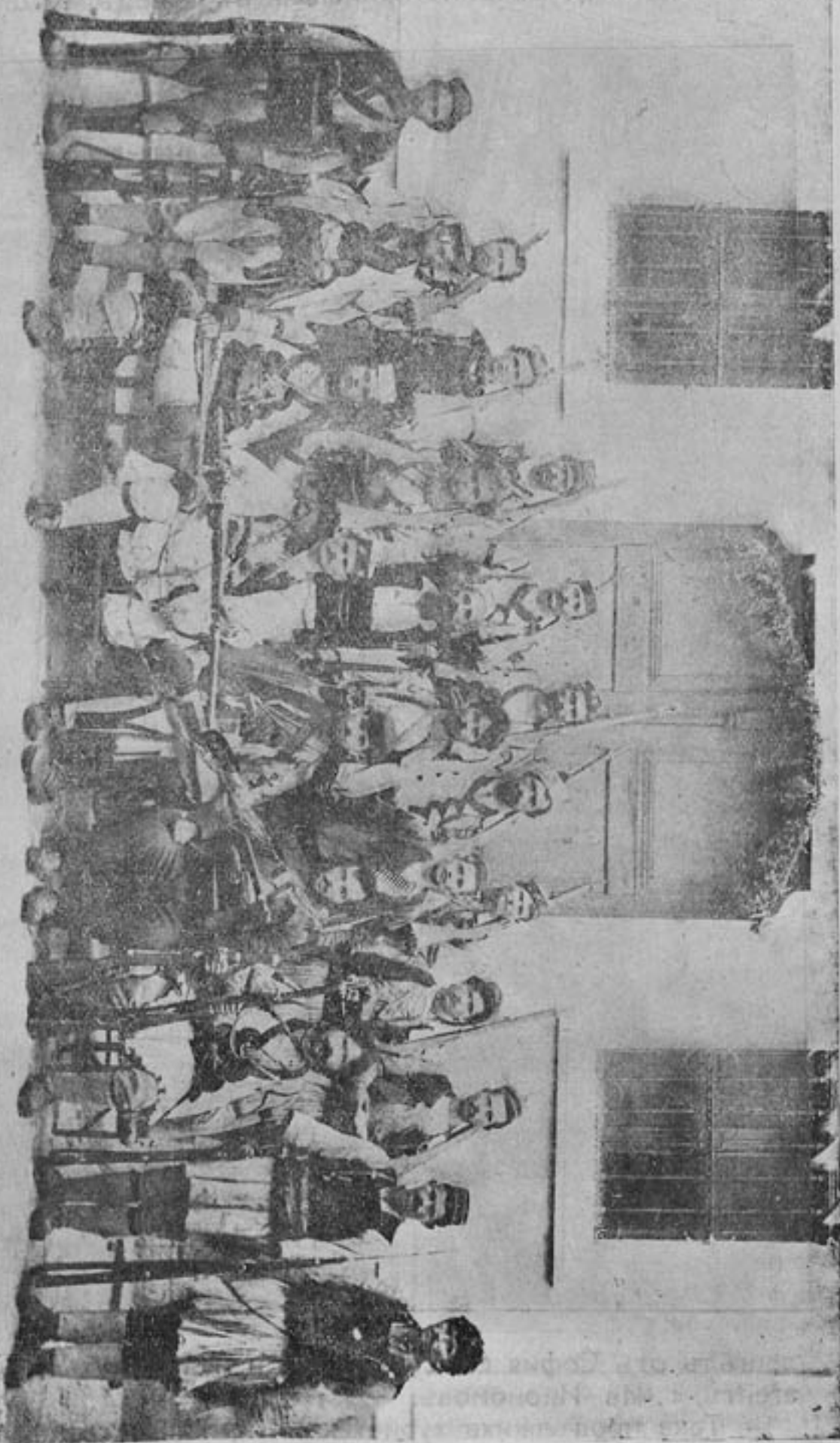
* * *

Не по-малко тържествено бѣ посрѣщането и на прилепскитѣ чети на слѣдующия недѣленъ день. Избраха се комисии, изработи се програма, опредѣлиха се ораторитѣ, нареди се организационна полиция, за пазене реда и тишината. Сборниятъ пунктъ бѣ черковния дворъ. На опредѣлоното време забиха черковнитѣ камбани и процесията потегли по битолското шосе за къмъ „Чочорица“, отуждето се очакваха четитѣ. Напредъ вървѣха черковнитѣ байраци, кръстове, духовенството, осщината, комитетѣ (околийски и градски), селски делегации, еснафитѣ (38 на брой) съ своитѣ знамена, гражданството (жени и мъже). Цѣлиятъ градъ бѣ на кракъ. Стигнахме опредѣления пунктъ край града. Тамъ бѣ и официалната турска властъ: младотурски представители, кметството и множество турци (мъже и жени), любопитни да видятъ българскитѣ комити. Пристигнаха дветѣ прилепски чети: на Петъръ Костурчето и Зойката, идящи отъ Битоля.

Държаха се речи отъ Ил. Ивановъ и младотурцитѣ, следъ което процесията потегли за въ града. Напредъ вървѣше траурното грамадно знаме, носено отъ двама на опжнати върлини. На знамето бѣха символитѣ на организацията: мъртвешка глава върху кама и револверъ, а отъ страни два плачуши ангели и надписа: Свобода или смъртъ. Следъ туй следваше процесията по сѣщия редъ и по сѣщата улица. Четниците бѣха носени на ржце. Стигнахме въ черква, дѣто се отслужи панахида за падналитѣ прилепски борци за свободата на Македония и молебень за живитѣ дейци. Оттукъ процесията продължи за правителствения домъ, дѣто държаха речи председателя на околийския комитетъ, Г. Трайчевъ и единъ офицеръ. Следъ туй процесията продължи изъ града и се приключи късно вечерьта въ черковно-училищния дворъ. Вечерьта се сложи богата трапеза въ голѣмия учил. салонъ за 500 души кане и гости: турскитѣ първенци, селски делегации и по-видни граждани.

Следующата недѣля, съ още по-голѣма тържественостъ стана посрѣщането на Петъръ Ацевъ, нашъ дългогодишенъ войвода и членъ на Ц. К. Подробно описание на туй тържество даде кореспондента на в. „Българска Независимостъ“.

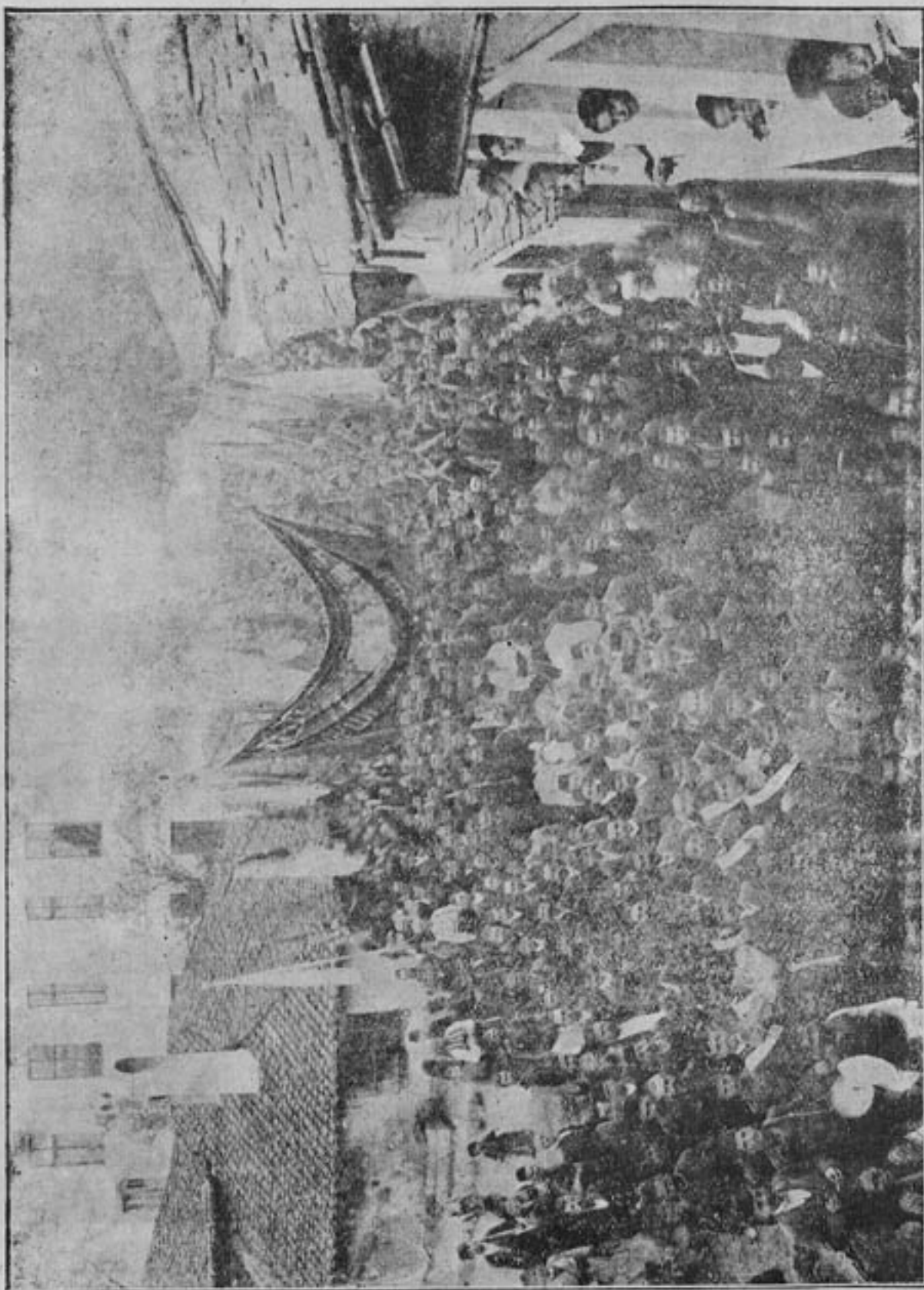

Прилепските чети на хуриета

г. П. Завоевъ, който присъствува на тържественото посрѣшане, заедно съ видния прилепски първенецъ, г. Д. Ачковъ,

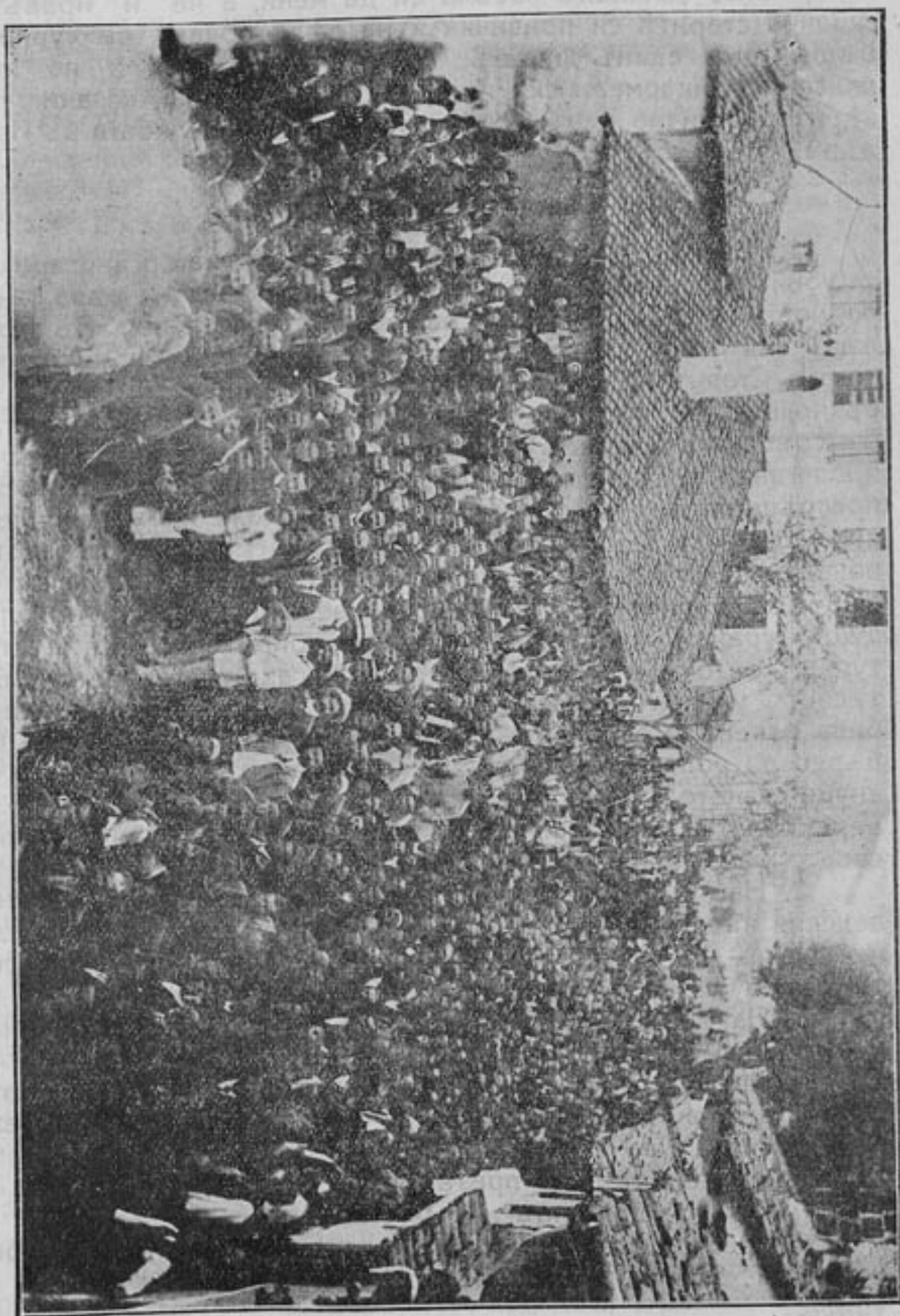
1. Хуриета — Посрѣшането на Петъръ Ацевъ.

дошълъ отъ София следъ хуриета и скопския бъл. търговски агентъ, г. Ив. Икономовъ.

Така продължиха хуриетскитѣ празненства съ дни и седмици, та на турцитѣ се видѣ свидно и взеха да викатъ

„хуриетъ олуръ биръ гюнъ, биръ афта, не бу биръ ай“. Въодушевенъ отъ радостъ за хуриета, настоятеля на мана-

II. Хуриета — Посрѣщането на Петъръ Дцевъ.

стира Св. Архангелъ, Ил. Стомнаровъ даде богата вечера на комитета и младотурскитѣ гости въ манастиря. Подобни гошавки не бѣха рѣдкость и между гражданитѣ. А пжтува-

нето отъ Прилѣпъ за Битоля ставаше само вечерно време. Турчина, които свикналъ косъма си да мени, а не и нравътъ, зпочна старитѣ си привички и на дѣло доказа, че хуриета бѣше само единъ фалшъ. Това бѣха и думитѣ на италянския жандармерийски инструкторъ, г. Луций, казани повѣрително лично менъ, при напускането му службата въ Прилѣпъ.

Терористически акции.

1. Терористическитѣ акции се наложиха на организацията за убийството на нѣкои шпиони, безъ разлика на вѣра и народностъ, и за респектиране на градското население. Въ Прилѣпъ тия акции си водятъ началото още отъ 1899 година, когато Стоянъ Лазовъ и Мърсевъ извършиха атентатъ съ сѣкирчета върху сѣрбоманина Тоде п. Антоу. Последниятъ бѣ сѣрбски книжаръ въ града и скъпо плащанъ агентъ на пропагандата. Определенитѣ терористи презъ м. януарий 1899 пресрѣщатъ жертвата въ турскитѣ квартали и съ сѣкирчета я повалятъ на земята. Забелѣзали нѣкои турци станалото, почнали да стрелятъ по атентаторитѣ. Последнитѣ, за да се защитатъ гърмятъ съ своитѣ револвери и повалили нѣколко души турци. Дочули гърмежитѣ, насъбиратъ се множество турци, които преграждатъ пътя на бѣгащитѣ терористи, изъ тѣснитѣ улички и Стоянъ пада убитъ на мѣстото, а Мърсевъ бива раненъ и заловенъ. Погребението на Стоянъ Лазовъ бѣ първо по рода на загиналъ революционеръ. Населението съ внушителното си участие и съ тържествения характеръ на церемонията, манифестира по единъ най-осезателенъ начинъ своето революционно настроение.

2. На 15.V. 1902 г. се извърши покушение върху кадиноселския кметъ Ристе, предателъ на Патчевата чета, въ средъ чаршията. Шпионина раненъ остана живъ, та по-късно трѣбваше да бже убитъ отъ четата на П. Ацевъ.

3. На 7.XII 1903 г. бива убитъ въ града сѣрбоманина Спиро Джамбазовъ.

4. Презъ 1905 г. на три пѣти се извърши покушение срѣщу сѣрбоманитѣ П. Грънчаръ и Ив. Джамбазовъ, но безъ резултатно.

5. На Великъ-денъ презъ 1905 г. бива убитъ Никола и жена му, като шпионинъ и сѣрбоманинъ.

6. Презъ лѣтото 1906 г. стреляно е на 2 пѣти по сѣрбоманина Т. Яглика за шпионство. Въ последното стреляне е убитъ.

7. Презъ м. октомврий 1906 г. биде стрелянъ прилепския свещеникъ Спасъ Игуменовъ, който съ своя немораленъ животъ и голѣма интимностъ съ турцитѣ, бѣ станалъ опасенъ.

8. На 1.XI. 1906 г. се извърши покушение срѣщу сѣрбоманина, сѣрбския книжаръ Ил. п. Антоу.

9. Презъ лѣтото 1907 г. биде убита Гроза, известна по своя развратъ.

10. На 27.XII. 1907 г. бива убитъ сѣрбомана Ив. Джамбазовъ на моста при кафенето, отъ терориститѣ Йорд. п. Адмовъ, Миниковъ и . . .

11. Презъ 1905 г. м. май четата на П. Ацевъ задигна стадото отъ 300 овни на крушовския влахо-елинъ Ташко Фока, купени отъ Тиквешко.

12. На 20.V. 1909 г. бива раненъ въ дюкяна сѣрбоманина Диме Апчевъ отъ Даме Поповъ и Гьорица Крушовчанчето.

Акциитѣ, предприети срѣщу сѣрбоманитѣ, доста ома-ломощиха пропагандата, която даде 6 души убити. Това стрѣсна останалитѣ живи (Пере Грѣнчаръ и др.), та спасиха се съ напускане града. Така сжщо много и отъ сѣрбскитѣ, „възпитатели“ офейкаха, та броятъ имъ намалѣ. А и колкото ученици (10-15) посещаваха сѣрбското училище, изпоплашиха се.

Гърцитѣ въ града (колкото имаше влахо-елини) не бѣха обезпокоявани отъ организацията, тѣй като бѣха безопасни, и си плащаха редовно организационния данѣкъ. По-късно се установи, че гърцитѣ иматъ врѣзки съ андартитѣ въ Мариовско и сж въ услуга на сѣрбитѣ, та трѣбваше и противъ тѣхъ да се предприематъ нѣкои акции. Убиството на Коста Бомболовъ (м. февруарий 1906 г.), извършено въ Битоля отъ турчинъ, подкупенъ отъ сѣрбската пропаганда и съ съдействието на битолскитѣ гърци, дава поводъ на прилепския комитетъ да иска резаншъ отъ прилепскитѣ гърци. Сжщия денъ, следъ погребението на К. Бомболовъ, распореди се да бждатъ убити: грѣцкия даскалъ, попа и 2 гърци. Само попа биде раненъ въ крака, а другитѣ атентати не сполучиха. По това време падна убитъ и Кочо Алевра, грѣцки войвода, дошелъ презъ Битоля въ Прилѣпъ като легаленъ, за да създаде врѣзки съ мѣстнитѣ гърци и да проучи условията.

Безсилни пропагандитѣ да предприематъ терористически акции срѣщу насъ въ града, послужиха си съ турцитѣ, на които се плащаше сѣрбско злато, за да вършатъ убийства на българи. Първата акция на турската терорист. група почна презъ 1907 г., когато стреляха на Ив. Шабановъ, седейки на дюкяна. Трѣбваше да последватъ акции и върху учители, но турцитѣ бидоха предупредени чрезъ книжаря Ил. Миновъ, че за едната жертва, две ще вземемъ. Върѣки това пролѣтѣта прѣзь 1908 г. терориста-войникъ, Бѣлоперче се опита да убие директора, Георги Трайчевъ, въ денѣтъ на посрѣщането на битолския валия, идящъ отъ Крушово. Предизвестена полицията за готвящия се атентатъ, отстрани атентатора. Следъ хуриета Амди бей потвърди предъ свидетели, че било решено убийството на директора.

Предателства.

За щастие тѣ бѣха малко. И колкото ги имаше въ града, тѣ се дължеха на шпионажъ не отъ наши хора. Изключение, обаче, имаше.

Лѣтото, прѣзъ 1906 г., бѣха заловени отъ властта двама терористи. Тѣ бѣха отъ Крушово и предадени отъ сърбоманина Тале Яглика, който биде осъденъ на смъртъ и стрелянъ два пжти. Първиятъ пжтъ бива раненъ въ ржката, а следъ 3-4 дни убитъ намѣстото. Презъ 1907 г. бива предаденъ и заловенъ войводата Кръсте Гермовъ (Шакиръ, Аргиръ). Разрешенъ бѣ задграниченъ отпускъ на Шакира и намирайки се въ града, въ кжщата на Гр. Алимасковъ заедно съ другаря си Ив. Гюровъ отъ с. Витолица, бива забелѣзанъ отъ сърбоманинъ и предаденъ на властта. Виждайки, че е добре обсаденъ, Шакиръ искалъ да се самоубие, но билъ задържанъ отъ Ив. Гюровъ, хазайката и г-ца Н. п. Адамова, която бѣше дошла да му предаде открититѣ листове за свободно пжтуване по каналенъ редъ. Кръсте бѣ осъденъ на 101 год. и излежаваше въ б. толския затворъ, кждето го завари „хуриѣта“ и биде аминистриранъ. Тѣкмо по това време въ града се намира и окол. войвода П. Ацевъ съ секретаря си Димитъръ Робевъ отъ Битоля. Робевъ, бидейки въ Прилѣпъ, заболѣва отъ воденъ пливритъ и въпреки голѣмитѣ грижи на лѣкаритѣ: Филиповъ, Чкатровъ, Трифоновъ и Кязимъ бей не можа да се спаси. Следъ продължително боледуване се помина. Той е погребанъ въ с. Селце, въ гроба на Никола Каранджуловъ.

Предателство е извършено и отъ Ив. Бомболовъ, синъ на доста известния и родолюбивъ Коста Бомболовъ. Туй предателство е вече умишлено. Иванъ е свършилъ на западъ, но е ексцентриченъ, лудъ по темпераментъ. Такъвъ излѣзна и неговия братовчедъ Д-ръ Юрданъ Бомболовъ — и двамата изроди, които опятниха хубавото име на семейството Бомболови. Отъ Ив. Бомболовъ, организацията иска съ разписка 25 лири. Вмѣсто да брой сумата, по съветитѣ на попъ Спасета, праща разписката на Хилми-Паша, като посочва и лицата (5 учит. Т. п. Адамовъ, Г. П. лисламовъ, Д. П., Иор. А., Иор. и. Ив. и 3 граждани; Ил. Миновъ, Д. Раевъ, Д. х. К.), които сж злото за града и околията. На 19 ноември 1907 г. биватъ арестувани посоченитѣ лица. Проектирано било да се заточатъ арестуванитѣ, но по застъпничеството на цивилнитѣ агенти при Хилми паша, следъ 3 месечно лежене въ затвора, бѣха освободени.

Списъкъ на сраженията съ аскера следъ възстанието до Хуриѣта

Лоша орисия имаха нашитѣ чети. Всички почти сражения свършваха съ голѣми загуби отъ наша страна.

1. Презъ есенъта 1903 г. стана сражение между аскера и съединенитѣ костурски чети и тая на Гѣорче Петровъ, въ мариовско, кждето паднаха отъ четницитѣ 6 души, между които и Йорданъ Варошлиевъ — попето.

2. Презъ лѣтото на 1904 г. четата на П. Ацевъ се сражава съ мариовска потеранадъ с. Селце, кждѣто паднаха Никола Каранджуловъ и Найдо Пещалейцъ.

3. Презъ сжщото лѣто четитѣ на П. Ацевъ и Гюрчинъ, съ които бѣше Д. Груевъ, имаха сражение съ аскера при сѣ Сланско, Д. Груевъ е раненъ.

4. Презъ пролѣтъта 1904 г. четата на Толе-паша има сражение съ аскера въ Мариово и биде унищожена цѣлата чета отъ 10 души. Четата е предадена отъ селянинъ-шпионинъ, който по-късно бива убитъ. Създава се цѣла афера следъ убийството. Старци, баби и деца сж били най-грозно мъчени и изтезавани; забивали сж имъ клечки подъ ноктитѣ, вадили сж имъ зжбитѣ съ клещи; боли сж имъ очитѣ, обесвали ги съ главата на доле и пушили съ запалена смола. Затворитѣ сж били препълнени съ мъже и жени,

5. Зимата 1904 г. четата на Кръсте Гермовъ се сражава въ с. Бзовикъ (мариовско), кждето паднаха 2 четника.

6. Пролѣтъта на 20 III 1905 г. четитѣ на Кр. Гермовъ и Петре Желѣзаровъ иматъ сражение съ аскера при с. Дрѣнъ, кждето падатъ 3 четници, между които П. Жѣлезаровъ и Георги Воденичаровъ (учителъ);—закопани сж въ селскитѣ гробища.

7. На 25 II 1905 г. четата на Георги Ацевъ се сблъска съ аскера на Църници— „Абдипашевия ханъ“, по пжтя Прилѣпъ — Велесъ. Обсаденъ хана отъ аскера, започва се сражение, кждето падатъ 2 четника. Турцитѣ убиха ханджията и калфитѣ: Ил. Самарджиевъ, Димо Чавлевъ отъ с. Варошъ и Петре Грабуловъ отъ града.

8. На 15 V 1905 г. револ. чета се сражава съ аскера при с. Бонче, безъ жертви.

9. Зимата 1905 г. презъ една бурна нощъ, бива обсадена четата на П. Ацевъ въ с. Крушейца (мариовско), кждѣто се дадоха 2 жертви.

10. На 13 IX 1906 г. районната чета на Георги Ленищанецъ има срашение съ аскера при с. Орѣвойцъ. Убити сж 6 души четници, между които и Димко Гърданъ отъ Прилѣпъ.

11. На 18 VII 1905 г. разбойника Булиманъ убива въ с. Царевикъ 16 мъже и жени, по нивята кждето сж работили, задето сж закупили чифлика въ селото, който искалъ да заграби.

12. Презъ м. февруарий 1906 т. четата на Г. Ацевъ при срѣща съ турцитѣ въ Кривогащани, даде 1 четникъ (Цвѣтко) убитъ.

13. На 15 V 1906 г. районата чета на Велко войвода, състояща се отъ 9 души е заобиколена отъ самата потеря въ с. Клепачъ. Четата юнашки се брани въ добре укрепената кжща, но когато последната запалватъ, четниците счупватъ вратата и въ бѣгството всички биватъ изубити. Тѣ сж погребани въ селскитѣ гробища. Отъ аскера пада 1 убитъ 3 ранени.

14. Пролѣтътъ 1907 г. стана сражение между едно отдѣление отъ четата на П. Ацевъ, водено отъ Ст. Шиндилъ и аскера. Обсадена е четата въ една пещера при с. Трояци, кждето загина цѣлата — 6 души и 1 селянинъ.

15. На 16 и 17 юний 1907 г. стана голѣмото сражение около селата Ракле, Попадия и Никодинъ на следнитѣ чети: Чаковъ, Т. Николовъ, П. Ацевъ, Хр. Цвѣтковъ, Мирче Найденовъ, кждето паднаха 57 души четници, а отъ аскера — двойно повече.

16. На 12. VIII. 1907 г. потерата обсажда въ с. Топлица четитѣ на Т. Николовъ, Гьоре Ленищанчето и велешката чета на Цвѣтиновъ. Четитѣ пробиватъ обржча безъ загуба, но при бѣгството биватъ посрѣщнати надъ селото отъ другъ аскеръ, кждето паднаха 7 четници, между които и войводата Гьоре и Тодоръ Цвѣтиновъ отъ Велесъ.

17. На 14. IV. 1905 г. четитѣ на П. Ацевъ, Никола Каревъ сж били предадени при с. Райчани (Кратовско) на пжтъ за Прилѣпъ. Въ сражението П. Ацевъ е раненъ, а Ив. Петровъ, П. Баевъ, Ал. Наумовъ, Т. Костовъ, Ал. Коевъ отъ Прилѣпъ и Кр. Наумовъ отъ с. Орѣовицъ падатъ убити.

Сумирани всички сражения съ аскера отъ създаването на четнишкия институтъ (1901 г.) до хуриета даватъ следния резултатъ:

Рекапитулационна таблица

№ по редъ	ДАТА	Изгорени къщи отъ										
		Сражения съ аскера	Сражения съ сръбски чети	Сражения съ гръцки чети	Всичко сражения	Загинали четници съ аскера	Загинали четници съ сръбски чети	Загинали четници съ гръцки чети	Загинали българи отъ турци	Загинали селяни отъ сръбски чети	Загинали селяни отъ гръцки чети	Изгорени къщи отъ апартиѣ
1	Отъ 1901 г. — 1903 г. възст.	13	—	—	13	45	—	—	71	—	—	—
2	" 1903 г. възст. — 1908 г. хуриета	17	7	1	25	121	7	—	22	28	57	46
О Б Щ О		30	7	1	38	166	7	—	93	28	57	46

Списъкъ на председателитѣ на прилепския околийски
комитетъ до хуриета

№ по редъ	Име и презиме	Мѣсторождение	Забележка
1	Ал. х. Пановъ	г. Прилѣпъ	Учитель
2	Петъръ п. Арсовъ	с. Богомила—Велешко	Директоръ
3	Благой Калейчевъ	с. Владово—Воденско	" "
4	Ст. Димитровъ	Лозенъ-градъ	" "
5	Дим. п. Пандовъ	с. Ватоша—Тиквешко	" "
6	Никола Каранджуловъ	Прилѣпъ	Учитель
7	Тале Христовъ	"	"
8	Иор. Ангеловъ	"	"
9	Антонъ Тошевъ	"	"
10	П. М. С.	"	
11	Ив. Ш.	"	
12	Георги Трайчевъ	"	Директоръ

Отъ създаването четнишки институтъ до „хуриета“ прилепско не е останало безъ чета. Прилепскиятъ революционенъ районъ бѣ раздѣленъ на участъци. Всѣки участъкъ разполагаше съ своя чета. Участъцитѣ бѣха: 1. Прѣкоридски; 2. Мариовски, въ лѣво отъ р. Черна. 3. Мариовски, въ дѣсно отъ р. Черна; 4. полето. Прѣкоридската чета изпълняваше функциитѣ на околийска, до създаването на такъва. Войводитѣ бѣха повечето мѣстни сили, съ малки изключения. Тѣхниятъ брой е 34 души, отъ които само 7 сж чужденци. Ето тѣхниятъ списъкъ.

СПИСЪКЪ НА ПРИЛЕПСКИТЪ ВОЙВОДИ.

№ по редъ	Име и презиме на войводата	Мѣсторождение	Забележка
1	Коне Павлетъ	гр. Прилѣпъ	убитъ
2	Спиро Църневъ	с. Дабница — Прилеско	"
3	Георги Лажо	с. Царейкъ "	"
4	Стоянъ Лажо	" "	"
5	Диме Чакревъ	гр. Прилѣпъ	"
6	Димо Дѣдото	"	"
7	Стойко Гугяковецъ	с. Гугяково — Мариовско	"
8	Стефо Костурчанецъ	Отъ Костурско	—
9	Яндреа	с. Илино — Демирхисарско	—
10	Кръсте	?	—
11	В. Бешмаде	с. Варошъ	—
12	Мирче Ацевъ	с. Орѣвойцъ — Прилепско	убитъ
13	Марко Лазаровъ	с. Косачъ (Радомирско)	умрѣлъ
14	Методи Патчевъ	гр. Охридъ	убитъ
15	Никола Русенски	Охридско	"
16	Никола Пешковъ	гр. Прилѣпъ	"
17	Хр. Оклевъ (Попето)	"	"
18	Никола Каранджуловъ	"	"
19	Ив. Смичковъ	с. Варошъ — Прилепско	живъ
20	Анте Дунчанецъ	с. Дуйне — Мариовско	убитъ
21	Толе Паша	с. Крушейца — Мариовско	"
22	Георги Ацевъ	гр. Прилѣпъ	"
23	Мирче Найдовъ	с. Мажуйчица — Прилепско	"
24	Петъръ Костурче	Отъ Костурско	—
25	Зойката	с. Живоа — Мариовско	—
26	Георги Ленищанецъ	с. Ленища — Прилепско	убитъ
27	Тане Николовъ	Отъ България	живъ
28	Петъръ Ацевъ	гр. Прилѣпъ	"
29	Миланъ Гюрлуковъ	с. Кривогащани (Прилепско)	"
30	Даме Поповъ	с. Долнени — Прилепско	"
31	Петре-Пашата	гр. Прилѣпъ	"
32	Кръсте Гермовъ	"	"
33	Пере Тошовъ	"	убитъ
34	Гьорче Петровъ	"	"

Отношенаята на прилепският комитетъ спрямо черковно-училищнитѣ органи въ града бѣха коректни, презъ всичкото време на революционния периодъ. Изключение бѣ въ самото начало — 1895-96 г., при ръководството на директора П. п. Арсовъ, когато не бѣ допустнатъ гл. инспекторъ, В. Кънчевъ да ревизира училищата и по-късно презъ 1905-1906 г., когато за архирейски намѣсникъ въ града бѣ архимандритъ Никодимъ (сега одрински владика). Този ревностенъ служителъ, говори единъ членъ отъ тогавашния комитетъ въ своитѣ бележки, още съ идването си въ Прилѣпъ, влѣзна въ конфликтъ съ прилепчани по въпроса за автономността на прилепската община, учил. н-во и училищата, а по-сетне и за манастира Трескавецъ. Интимното желание на о. Никодима бѣ да направи напълно подчинено черк.-учебното дѣло подъ екзархията. Мотивитѣ за това му били следнитѣ: Общината обеднѣла и още назначавала за учители лица, уволнявани отъ екзархията. Трѣбваше да се намѣси комитетъ и вземе страната на общината, или респективно прилепското гражданство, за да се даде да разбере арх. намѣсникъ, че автономността на прилепската община, училищата и манастира Трескавецъ е традиция и светиня за запазването, на която прилепчани сж водили борба въ миналото, па око трѣбва готови сж да я водятъ и въ бждеще. Станала, невъзможна подобна черковно-училищна политика, невъзможенъ бѣ повече въ града и О. Никодимъ. Той си замина.

Моралната стойностъ на организацията

Голѣмъ бѣ престижа и авторитета на комитетъ. Последния бѣ почитанъ и уважаванъ отъ цѣлото население. Нѣмаше черни страници въ неговия животъ. Изключение е, може би, годината презъ възстанието и анархистичния периодъ следъ него. Презъ всичко останало време ръководителитѣ сж били едни отъ най-преданнитѣ синове на страната, като сж работили безукоризнено и безвъзмезно. Имало е даже случаи, когато председателя на комитетъ е далъ лично свои пари за дѣлото и не ги получилъ обратно. Такъвъ е случая съ последния председателъ на околийския комитетъ, който бѣ далъ 5 лири за „хуриетскитѣ“ празненства и други 10 наполеони, чрезъ битолския консулъ Т. Недковъ, за единъ изнудвачъ революционеръ.

Цѣнна бѣ ролята на организацията и за моралната стойностъ на населението. Организацията ограничи: разврата у населението (турци и християни); тя уби прилепския учител Хр. Сѣнокозлиевъ, макаръ той да бѣ единъ отъ най-енергичнитѣ нейни дейци, заради нравствена поквара; тя изтрѣби блудницитѣ въ града, колкото ги имаше: Грозда и Мария

Сияновска; турцитѣ престанаха да си играятъ съ честѣта на хубавитѣ мариовки. Организацията прекрати обичая да се „грабва мома“ по селата и насила оженване. Съ заповѣдь, презъ 1902 г., тури край на тия варварски обичаи въ прилепско; по заповѣдь на комитета презъ 1905—1906 год., ограничи се зестрата давана отъ момата въ града до минимумъ. Презъ 1907 г. организацията съ окрѣжни и предписания ограничи разнитѣ процеси и раздори за мирази или, спорове за мѣра между сродници или съседни села, като влизаше посредъ странитѣ въ качеството на арбитъръ. Организацията изкорени „ангарията“ — даромъ работата на поляка, бея, агата и др. силни на деня. Организацията ограничи и голѣмитѣ „лихви“, давани на кредиторитѣ. П. М. има да взема отъ Хасанъ Юмеровъ отъ с. Канатларци (прилепско) 550 гр. за вересия отъ 1903 г. Тая сума съ голѣмитѣ лихви стигнала до 2100 гр., за които има и записъ. Хасанъ се оплаква, чрезъ познати, на комитета, който опредѣли да заплати само 1000 гр., и въпроса се изчерпа (1907 г.) Сарафина Г. Б-въ взема лихва по 60 пари недѣлко на лирата. Комитета му напомнюва за тая лакомия, той не се вразумява. Налага му глоба 30 лири, дава глобата и се извинява. Мѣрките, които организацията прилагаше, бѣха наистина крути и брутални, но тѣ въ основата си имаха винаги: правдата, справедливостѣта и защитата на слабия и онеправдания. Тѣзи качества издигнаха организацията до степенѣта „държава въ държава“.

Слѣдъ хуриета

Зада останемъ вѣрни на прокламирания „хуриетъ“ и изработената платформа съ младотурцитѣ по: разбирането, тълкуването и изпълнението на реформитѣ отъ създаденото ново положение, следъ обичайнитѣ хуриетски тържества, които продължиха необичайно много, трѣбваше да приустановимъ революционната дейностъ и почнемъ борба съ властъ и пропагандитѣ (сръбска и грѣцка) на културна почва. Така разбирайки бждешата наша дейностъ, на първо време още конституирахме се въ легални управителни тѣла, въ състава на които влезнаха бившитѣ революционни дейци. Маса работа се създаде. Работирайки всѣки по своему „хуриета“, почнаха да се трупатъ дѣла, оплаквания и въпроси отъ всевъзможенъ характеръ. Считайки народа нашата властъ за по-силна и по-ефикасна отъ гражданската (правителството, администрация, сждебна, общинска) и черковно-училищната, пренесе всички свои висящи въпроси, спорове и дѣла отъ поменатитѣ учреждения при насъ. Училището бѣше пакъ центъръ на нашитѣ събрания и учителството остана главния факторъ въ тоя преходенъ периодъ. Директора и каленитѣ

учители изнесоха всичката тежест на своите плещи. И нѣма да е преувеличение, ако кажа, че нито минутка свободно време не оставаше за почивка на тѣзи преданни синове на отечеството. Ваканционното време е за училищата; най-работния сезонъ за населението (градско и селско) е лѣтото, но училищния салонъ е препълненъ отъ тѣжители (мжже и жени, граждани и селяни). Нестига туѣ, не те оставятъ на мира и въ къщи, дори и ношно време. Едни повдигатъ въпросъ за убититѣ имъ мжже отъ четата на Кочо Струмички (с. Мажуйчища — убити 3 брата), и отъ четата на Мирчета Найдовъ (с. Селце — убити на велики петъкъ двама души); други се оплакватъ отъ попа, трети — съседи иматъ споръ за общата стена, що дѣли двороветѣ имъ, четвърти — за откраднати нѣща; петти — отъ турчина спяхия, шести — че несправедливо сждѣтъ (турски) имъ решилъ нѣкакъвъ споръ за зимания и т. н. и т. н. — процеси отъ различенъ характеръ. И важното е, че не можешъ убеди и отклони, тѣжачитѣ се, че не всички тѣхни дѣла сж отъ наша компетентностъ. За да можемъ задоволи до известна степенъ населението и за по-голѣма експедитивностъ, назначихме разни комисии отъ разни ведомства, които да изслушватъ и изучатъ оплакванията и даватъ бързъ ходъ на дѣлата. А ний трѣбваше да обмислимъ нѣкои мѣрки и за прибиране сѣрбоманскитѣ села въ екзарийско ведомство. За тая цѣль свикахме гражданско събрание, кждето следъ размѣня на мисли, се взе решение: да се поведе усилена агитация между сѣрбоманскитѣ села чрезъ еснафа — бакалина, шивача, обушарина и др.; чрезъ роднини и приятели, като трѣгнатъ и посетятъ селата; чрезъ попѣветѣ и учителитѣ, като предприематъ обиколки изъ селата по празници, сборове, сватби и пр. А въ нѣкой по-важни села да се назначатъ и изпратятъ учители по-рано, преди настѣпване даже на учеб. време. Така приложенъ тоя планъ даде ни задоволителни резултати. Отказаха се съевременно нѣколко сѣрбомански села и клонѣха къмъ отказъ и останалитѣ, ако не се намѣсеше властѣта, да изнасили волята на населението, чрезъ заплашвания отъ обикалящитѣ турски команди и сѣрбски и грѣцки четници. Когато пъкъ на наши четници властѣта почна да имъ прибира оржжието. За да избѣгнемъ конфликти и недадемъ поводъ за оплакване противъ насъ, следъ като народа се нарадва на нашитѣ четници, като имъ устрои горещъ приемъ и мили гошавки, които продължиха не съ дни, а съ седмици, трѣбваше да се разформиратъ и си заминатъ по роднитѣ мѣста. На заминаване дадоха се парични помощи на четниците по 5-10 лири отъ управителното тѣло, което сключи заемъ отъ 500 лири турски, по случай хуриетскитѣ празненства.

Додоха се нереждания и до пунктовитѣ селски началници за затазване и складиране на находящото се оржжие и мунициции въ района, и по тоя начинъ напълно се ликвидира, като се приустанови резолюционния характеръ на дейността ни.

Конституционнитѣ клубове

Приустановена; веднѣжъ революционната дейность на организацията, трѣбваше да се създадат институти легални които да замѣстятъ револ. дѣло, като се подготвимъ за извоюване политически и културно-просвѣтни права. За тая цѣль изникнаха „Конституционнитѣ клубове“. Следъ като се прибраха въ Солунъ, столицата на Македония, видни наши дейци, правници и др. конституира се централно управително тѣло на Констит. клубове, което предписа да се създадатъ подобдни клубове и въ провинцията. На първо време стана само едно преливане на организационнитѣ дейци къмъ Констит. клубове. Ето защо, и сега начело на Клубоветѣ заставаха сжщитѣ лица, които довчера ръководѣха револуц. дѣло въ града. Директора на училищата, учителитѣ, и мѣстнитѣ интеллигентни войводи и четници образуватъ управителнитѣ тѣла и бюра. Клубоветѣ имаха чисто националенъ характеръ. Това бѣ тѣй наречената „българска политическа партия“. Първата тѣхна работа бѣ да се наредятъ пълни списъци на българското население, имаше право на гласъ, каквито списъци липсваха въ кметството, и учрежденията (нуфусъ дайреси), или пъкъ умишлено и тенденциозно бѣха фалшифицирани числата отъ официалната власть. Сжщитѣ клубове, официално признати, бранѣха и пазѣха интереситѣ на нацията, като правѣха постѣпки, протести, митинги за посегателства или накърняване свободата и културно-просвѣтнитѣ права на нацията. По-късно клубоветѣ свикваха събрания за опредѣляне агитатори изъ селата и пр. Редъ събрания ставаха за опредѣляне основнитѣ статуты, които трѣбваше да легнатъ въ новата конституция. Изказа се мотивирано мнение отъ нашия клубъ, че трѣбва да се даде „областно самоуправление“, на страната (Македония). По редица съображения искрено прегърнахме ний, българитѣ, идеята на конституционния режимъ и голѣми надежди възлагахме на него, мислейки, че съ него режимъ, ще оградятъ свободата и ще настѣпи правозъ редъ и законность. И тукъ, обаче, останахме излъгани и изиграни отъ „жонгурклеритѣ“. Съ своята тѣсногрудна и националистична политика, мислейки новитѣ фактори (младотурцитѣ), че сж изиграли своята роль благополучно, а именно: осуетяването новата реформенна акция за Македония, следъ ревалската срѣща, като се разсформираха четнишкитѣ институти, — сториха всичко, за да остане „хуриета“ една проста фикция. Изборитѣ за „ме-

буса" (камарата) ставаха просто и чисто по *ala turca*; разпредѣления на секции и пр. формалности, гласѣха си както е по-угодно тѣмъ; кандидатни листи, мнозинство на населението, справедливостъ, — всичко това бѣ „бошъ лафъ“. Опредѣлиха въ своитѣ кандидатни листи, по 1 българинъ кандидатъ за всѣки виляетъ, — всичко 4 души съ одринско.

Не стана по-добре за насъ, следъ новия режимъ, нито въ администрация, жандармерия и правосудие. Наопаки, освободена страната отъ европейскитѣ цивилни и жандармерийски агенти и офицери, които все бѣха единъ контролъ надъ властта, започнаха всички произволи, гонения, тормози, гнѣтъ физически и икономически, а което бѣ най-лошото настѣпи „мораленъ и духовенъ гнѣтъ“, като подъ етикета „отоманизиране“ разбираха, отнимане и оная черковно-училищна свобода, що имахме при Султанъ Хамида, сиречь: „да се учимъ на турски езикъ“!

Имайки това за своя свещенна цѣль, пузнаха въ ходъ всички простени и непростени средства „жонтурклеритѣ“, за нейното реализиране. Трѣбваше да поразчистятъ страната отъ ония елементи, които доскоро стоеха начело на революционното дѣло, опасявайки се, да не грабнемъ наново оржието и хванемъ балкана. Ето защо, по нареждане отгоре, зачестиха убийствата и опититѣ за убийства надъ наши хора. За Прилѣпъ, обаче, не ги задоволяваше 1-2 убийства, та замислиха по-широкъ планъ. Тѣ знаеха, че Прилѣпъ е единъ отъ първитѣ градове въ Македония, съ компактна българска маса (15000 българи на 8000 мохамедани); знаеха, че и околията е чисто българска, отъ 135 село само 12 сж турско-албански; тѣ знаеха още, че Прилѣпъ брои най-голѣмъ контингентъ интеллигенция, а най-важното е, че презъ Султанъ Хамидовия режимъ Прилѣпъ не пострада, остана запазенъ отъ каква годе афера, за да по-оредчатъ населението му. Имайки всичко това предъ видъ нашитѣ „monchegovci“, решиха да си отмѣстятъ сега „engro“, като използуваха военното положение.

Тургутъ пашовата обезоръжителна акция

Презъ 1910 г. бѣха се разбунтували албанскитѣ племена около Черна-Гора. За тѣхното усмиряване потегли отъ Анадола грамадна армия, подъ командата на Тургутъ паша. Следъ като усмири албанцитѣ последния, по нареждане отгоре, трѣбваше да мѣни своя маршрутъ и мине презъ Дебъръ, Струга, Охридъ, Ресенъ, Битоля, за да сплаши и респектира българитѣ, които сж злото и за новия турски режимъ. Слушайки за грозния тероръ, що приложилъ Тургутъ паша по усмиряване албанцитѣ, страхъ и трепетъ вдъхваше у българското население, идването къмъ нашия край на тоя тиранинъ, облѣченъ въ неограничена власть. Бѣхъ личенъ

свидетелъ въ Охридъ, когато пристигна армията на Тургутъ паша. Тя бѣ разположена на лагеръ по широкитѣ ливади край града, които бѣха почернѣли отъ многохилядната велика сганъ. Страхътъ у населението бѣ такъвъ, че наредиха се молитвени четения отъ религиознитѣ и набожни охридчани, къмъ тѣхния покровителъ „Св. Климента“, за да спаси града отъ грозящата го напасть. Помня още какъ митрополитския намѣстникъ, свещ. Хр. Маленковъ, утешаваше народа съ чудотворителната сила на Св. Климента, която се била проявявала винаги въ разни настъпни времена за града, та и сега нѣма да остави светията да пострада града и българското население. И действително вѣрата и надеждата спаси Охридъ. Когато се явихме предъ Тургутъ паша, като делегация отъ страна на българитѣ, за да поднесемъ предъ неговитѣ стѣпки вѣрноподаническитѣ чувства на българското население, той ни даде своитѣ началнически съвети и ни увѣри, че на другия день си заминава. Така мина това страшилище за българитѣ и презъ Ресенъ, Битоля и си продължи пътя къмъ Цариградъ безъ да обезпокоява много населението. Възползовани, обаче, младотурскитѣ кръгове отъ Битоля, начело съ Ниязи бей, Османъ бей и други „герой на времето“, отъ Тургутъ пашовото минаване, провъзгласиха военно положение въ Прилѣпъ и решиха да извършатъ обезоръжаване на населението, подъ предлогъ, че подозирали нова революционна организация въ града. За тая цѣль отдѣлятъ часть отъ войската, наречена „авджи табуръ“ и я изпращатъ въ Прилѣпъ.

Бѣ началото на м. септемврий. Войската е разположена край казармитѣ. Започватъ ареститѣ на по видни граждани и всички почти бивши дейци на революционното дѣло въ града, начело съ Петъръ Ацевъ. Въ услуга на военната власть, която върши ареститѣ, сж всички сръбски учители и сърбомани въ града. Броятъ на арестуванитѣ расте и се увеличава всѣки день. Арестуванитѣ се държатъ изолирани, подъ отдѣлни шатри, на открито при казармитѣ. Строгостта и фантастичнитѣ слухове за терора и изтезаванията, вършени надъ арестантитѣ, всѣва ужасъ у населението. Плачъ, писъкъ и олелия голѣма бѣ обхванало цѣлия градъ. Никого не припускатъ при арестантитѣ, само храна е позволено да имъ се донася отъ кѣши, като носящитѣ се посрѣщатъ на едно голѣмо разстояние отъ лагеритѣ. Отъ време на време влизатъ и излизатъ сръбскитѣ шпиони, които плашатъ и тормозатъ плачушитѣ майки, бащи, съпруги и сестри съ найлоши сведения за арестантитѣ. Писъцитѣ и охканията на изтезаванитѣ наистина се чуваха изъ околнитѣ, макаръ и далечни кѣши. Всичко това подѣйствувало така страшно върху прилепчани, щото решаватъ да изпратятъ една деле-

гация от жени до Битоля, за да се оплаче предъ властѣта и консулитѣ.

Въ тъмна една сутринь, на 12 септемврий, заварихъ тая женска делегация да чака предъ сарая, за да се яви предъ валията. Грозна картина представляваше тая делегация. Стари и побѣлѣли жени, духовно убити, съ блѣдо испити лица, съ разрошавени коси, стоятъ предъ сарая, плачатъ и пицатъ съ гласъ голѣмъ, просейки милость и защита за тѣхнитѣ близки. Като спре файтона, заобиколенъ от б души конни стражари, нахвърлиха се до него, женитѣ мислейки, че пристига валията. Уплахата бѣ голѣма за тѣхъ, като видѣха, че слиза отъ файтона лице тѣмъ познато, съ обковани крака и ржце въ желѣзни вериги. Изпищѣха всички съ единъ гласъ и скубейки коситѣ си, споменаха името му. Съжалиха ме, като заеха, що ме очаква. Азъ стоехъ начело на организацията, — бѣхъ председателъ на околийския комитетъ до хуриета. За да се спаси нещастникъ единъ и съ „слабъ ангелъ“, дето се казва, отъ инквизицията, намѣрилъ за добре да посочи директора за главенъ виновникъ и за лице, което знае всичко: архива, оржжие, складове, печати и пр. Може би тоя нещастникъ, съвсемъ невинно е мислилъ, че като стѣжтствувамъ отъ Прилѣпъ, не ще стане нужда да ме зал-вятъ, а съ показанията си, ще облѣкчи сждбата си! Той ми бѣ другаръ членъ въ околийския комитетъ, а сега при изтезаването „мюсюлманъ олаимъ“ е викалъ. Да благодаримъ на провидението, че въ наше време не се случи нѣкоя афера, иначе, съ такива „слабохарактерни“, много майки биха облѣкли черни дрехи. На такива именио доноси, се дължи мсето залавяне въ градъ Ресенъ, кждето имахъ седалище, като училищенъ инспекторъ въ охридската епархия. На 11 срещу 12 септемврий, посредъ нощъ бива обсадена квартирата ми, взѣха ме отъ лѣгло, вързаха ми здраво ржцетѣ и краката съ синджиръ, качиха ме въ готовия файтонъ и придруженъ отъ силна стража, потеглихме за Битоля, кждето ме искалъ валията. Стигнахме благополучно и бѣхъ представенъ предъ валията. Изненаданъ остана той като ме виде. „Ако да знаехъ че вие сте лицето, което се търси отъ прилепския воененъ сждъ, нѣмаше да дамъ нареждане за вашето арестуване“, бѣха думитѣ, съ които ме посрешна валията. Тази любезность на валията се дължеше, по всѣка вѣроятность, на личното ни познанство, което стана въ гр. Ресенъ, при освѣщаването основния камъкъ на монументалната сграда — паметникъ за правителственъ домъ. Прочете рапорта на ресенскитѣ власти, които долагаха за залавянето и предаването ми, и възмуцението му се увеличи, като чу отъ менъ че съмъ третиранъ като нѣкои разбойникъ отъ ресенскитѣ власти, За да се облѣкчи моето положение, валията

разпореди, да ме придружи до Прилѣпъ колегата ми, турския училищенъ инспекторъ, Шехабединъ ефенди, комуто даде лични наставления въ мое присѣствие: „да ме разпитатъ, за какво съмъ виканъ и веднага да бжда освободенъ“. Заплати ми таксата за фойтона отъ Ресенъ до Битоля една лира турска, заплати и таксата за до Прилѣпъ и въ увѣреніята му, че нѣма да бжда обезпокояванъ по-нататкъ, раздѣлихме се най-любезно съ тоя висшъ и любезенъ турски държавникъ.

Писахъ горнитѣ редове, за да посоча каква благородна душа бѣ този високоинтелигентенъ турчинъ, и какъ разбираше той държавнитѣ интереси. За желостъ това бѣха изключенията отъ многохилядния покваренъ административенъ персоналъ въ Турция. Ако бѣ обратното, нѣмаше може би, да сполети тѣй скоро участието, що изпита отоманското царство, а заедно съ него и нашата, за да вайкаме отсетне, че новото иго е по-лошо отъ гурското.

Стигнахме въ Прилѣпъ благополучно. Предаденъ бѣхъ на военнитѣ власти. Държенето на арестантитѣ бѣ извънредно строго. Предъ шатрата ми стои часовой. Сжщото е и съ другитѣ арестанти, които пълнятъ множество други шатри. Извикаха ме на разпитъ. Въ една офицерска палатка седятъ на меча кожа Османъ ефенди, отъ Ресенъ, другаръ на Ниязи бей, и още 2 други офицери. Седнахъ и азъ. Обвиняватъ ме, че съмъ билъ въ новия революционенъ комитетъ; че азъ съмъ знаелъ кжде е скрито сръжжието, архивата, печата и пр. Отхвърляйки всички тия обвинения, извикаха другаря членъ въ околийския комитетъ (презъ 1908 г.) Ацко, който потвърди тѣхнитѣ думи. Обруганъ най-улично, дадохъ ми срокъ да се помисля и кажа положително, инѣкъ грозни мъжки ме очакватъ. И за да засвидетелствуватъ законитѣ, разпоредиха да наблюдавамъ следнята инквизиционна картина: докараха кола карана отъ волове; извадиха нѣколко арестанти да напълнятъ колата съ чакълъ. Извикаха Петъръ Ацевъ и Иванъ Шабанъ, и ги впрегнаха, като волове да мъкнатъ колата. Офицеринъ съ остень въ ржка удря, мушка, крещи и вика по воловетѣ-човѣци, за да теглятъ колата. Накара и други арестанти да помагатъ, но колата не мърда, отъ голѣмата тежина. Следъ тая покъртителна гледка, извикаха ме повторно на разпитъ, за да видятъ дали съмъ склонилъ да давамъ изканитѣ показания. Като видѣха, че нѣма да получатъ изканитѣ сведения отъ менъ, предадохъ ме на инквизиторитѣ. Вкаранъ бѣхъ въ една палатка, посредата съ кржгъ отъ мокъръ пѣсъкъ. Седнахъ на пѣсъка и пуснахъ краката си. Сложиха на коленетѣ ми яка дъска на краищата на която седнаха по единъ войникъ. Вързаха ми ржцетѣ съ яко вжже, което опжватъ къмъ краката, за да

стигне съ ржцетъ до краката ми. Благодарение еластичното свойство на мускулитъ, опжването вървѣше отначало нормално, до като стигне границата на еластичността и започнаха да се късатъ вече мускулитъ, та трѣбваше да изпищя отъ болки. На писъка ми, яви се офицерина — началника на инквизацията — тоя сжщия съ шареното лице, и даде заповедъ „етеръ“ — стига! Завързаха вжжето за краката ми и въ туй положение съмъ билъ държанъ около половина часъ.

Като съмъ изгубилъ съзнание, облѣли ме съ студена вода и дали нареждане да ме развързятъ. Заповѣдватъ ми да стана, но негома. Щомъ се поизправя, падамъ и негома да запазя равновесие. Мускулитъ станали сигурно съ нѣколко сантиметра по-дълги. Хванаха ме двама войника подъ мишницата и ме занесоха въ палатката. Вечеръта бѣхъ извиканъ отъ полковникъ Серветъ бей, началникъ на отдѣлението и ми се извинява, че „хата олмишъ“ съ менъ. Той отсжтствува въ града и не трѣбвало да постжпятъ тѣй съ менъ. Турски маниеръ. Задържа ме да вечераме заедно и бѣ любезенъ да заведемъ разговоръ на широко, за положението и европйската политика. Той говореше и френски езикъ. Каза ми, че съмъ свободенъ и на другия день мога да си замина. Съпроводи ме войникъ до палатката, носящъ фенеръ въ ржцетъ. Другиятъ день рано още бѣхъ пуснатъ на свобода. По пжтя за въ града обсипанъ бѣхъ отъ плачуши сродници на арестантигъ, за да научатъ нѣщо за близкитъ си. Успокоихъ ги, че нѣма убити и умрѣли, а мжкитъ и страданията сж неописуеми. На Миланъ Полевъ скапали месата отъ краката му, и получаваше лѣкарска помощъ. Петъръ Дцевъ бѣ арестуванъ въ „кжшлата“ подъ стълбата въ влажно и мрчно отдѣление, билъ и изтезаванъ безмилостно и т. н. Следъ два дни събщи ми се официално, че мога да си замина отъ града. Рекохъ сврши се теглото. Заминахъ си за Ресенъ. Следъ нѣколко дни изпращатъ арестуванитъ въ Битоля, кждето заседава воененъ сждъ. Станало нужда за новъ разпитъ предъ военния сждъ и следъ седмица време, наново бивамъ арестуванъ и закаранъ въ Битоля, при другитъ арестанти въ „Кърмази кжшла“. Почнаха да ни разредяватъ, като освободиха сума старци. Останалитъ ни замъкнаха въ централния затворъ и излежаваме, за да бждемъ викани и сждени предъ военния сждъ. И тукъ тежатъ върху менъ сжщитъ обвинения. Намѣрили били печатъ отъ револ. комитетъ, показвагъ ми го да се произнеса дали ми е познатъ Печатътъ бѣ фалшивъ. Сжщо и документитъ подпечатани съ него. Почнаха и отъ тукъ да пускатъ, като задържаха всички ония, що взимахме активно участие въ революционното дѣло. За да ни плашатъ повече, една сутринъ обесиха на мостоветъ надъ Драговоръ двама четници отъ би-

толско, осждени на смърт. И тукъ, обаче, намѣрихъ спасителъ въ лицето на военния комендантъ, Мустафа Гиритли паша, който ми бѣ лично познатъ презъ хуриетската година и се застъпва за моето освобождение. Освободенъ бѣхъ подъ полицейски надзоръ. Въ туй положение разтакаха ни съ месеци. Презъ туй време вдигна се голѣмъ шумъ за тая „прилепска афера“. Протести последваха отъ всѣкъде, пристигна и Панче Доревъ, членъ на младотурската партия и депутатъ. Имаше застъпничество и отъ вѣнъ. Една сутринъ осъмнахме съ разформиране на военния съдъ и всички трѣбваше да си заминемъ, съ изключение на П. Ацевъ, Димко Бърдаровъ и Форцата, които бѣха осждени на „канли бентъ“ — заточение до животъ. Така свърши тази многошумна акция, която цѣлѣше само мѣстъ спрямо прилепчани, безъ да има въ основата си нѣщо сериозно, защото обвиненията бѣха несериозни — измислица. Най-голѣмъ поводъ имаха турцитѣ, за да подозиратъ „нова организация“ съ убийството на сръбския войвода, Григоръ Лячевъ Соколовъ отъ с. Небрѣгово. Григоръ бѣ убитъ при казармитѣ отъ турчина Шерифъ. Дотегнало бѣше на турцитѣ да гледатъ сръбския войвода, да идза въ града въоръженъ, решаватъ да турятъ край на неговия животъ. Единъ день презъ лѣтото на 1910 г. Григоръ бива посрѣщнатъ отъ Шерифа и убитъ изъ заграда. Убиеца билъ избѣгалъ къмъ с. Орѣвойць, кждето оставилъ оръжието на Григора. Властѣта се добрала до показания, че въ това убийство иматъ прѣстъ П. Ацевъ, Димко Бърдаровъ и Форцата, и намира претексъ да накаже прилепчани, за да сломи тѣхния борчески духъ. Подозрени тримата бѣха изпратени на заточение въ Анадола, кждето предстояха до 1911 г., когато бидоха амнистирани.

Възобновяване на революционното дѣло — чети и атентати.

Следъ като изпитахме всички легални средства за борба съ новия режимъ, за извоюване политически и културно-просвѣтни права, и на апела и протеститѣ ни се отговаряше съ тероръ, убийства и насърдчаване чуждитѣ пропаганди, турскитѣ „лъже-патриоти“ предизвикаха ни да се заловимъ отново за оръжието, — едничкото спасително средство за борба съ тиранията. И следъ хуриета, организационнитѣ връзки между града и селата не бѣха прекъснати. Трѣбваше да се крепи и поддържа борческия духъ у народа. Това вършеха хората, които и до хуриета стоеха на челе на организацията. За тая цѣль често се правѣха обиколки по селата, а въ полето дори стана нужда да се възстановатъ отново ръководителнитѣ тѣла. За сжщата цѣль презъ 1910 г. дойде въ Прилѣпъ и Павелъ Христовъ, за да сондира приле чани.

Къмъ такава насока Прилѣпъ бѣше вече потеглилъ, но се работѣше прикрито — съ тактъ и умение, за да не подозрятъ пропагандитѣ (сръбска и грѣцка). А тѣ толкова и чакаха. Достатъчно бѣ малъкъ единъ поводъ само за подозрение въ революционна дейностъ отъ наша страна, да се нахвърлятъ върху насъ, и поддържани и насърдавани сетне явно и тайно отъ властѣта, само пакостъ можеха да ни сторятъ. Властѣта, обаче, не можеше да не подозира интимното ни желание — конспирацията, затуй и тя отъ своя страна се стараеше да ни залиса, да ни отвлече вниманието по друга посока. И тукъ лукавиятъ Хилми паша достойно изигра своята роль, като реши да посегне на най-болното мѣсто на прилепчани — да ни отнеме манастира „Трескавецъ“, вѣковната българска старина, и да го предаде на шепата сръбомани. Борбата на прилепчани за „Трескавецъ“ не бѣ помалко революционна. Стана убийството и на Григора Лямева. Властѣта знаеше физическитѣ убийци — тѣ бѣха турци, но тя искаше да открие интелектуалнитѣ, каквито не се съмняваше, че има. Търсейки последнитѣ, пристѣпи къмъ обезоружаването на българското население, като си послужи съ Тургутъ-пашовата терористична акция. Презъ м. февруарий 1911 г. турци-разбойници избиха въ варошката махала за обиръ, цѣло българско семейство — майката и тритѣ ѝ малолѣтни дечица. Прилепчани, сочейки убийцитѣ, искаха санкции отъ властѣта за успокоение духоветѣ. Макаръ, че властѣта знаеше убийцитѣ, за да не компроментира режима, стараеше се да хвърли туй обвинение върху организацията. Предизвикана организацията, трѣбваше да излѣзне на явна борба. Така се стигна до появата на четитѣ.

Появата на чети

Начало на четнишкото движение се турга следъ коледа 1910 г. когато пристигна въ страната Миланъ Гюрлуковъ съ чета, натоваренъ отъ централния комитетъ съ специална мисия: да организира атентатъ върху Султанъ Мехмедъ Решадъ, при подножието на гр. Скопие. Въ свръзка съ проектирания атентатъ четата се бави дълго време по лѣвия орѣгъ на Вардара. Самиятъ атентатъ ще стане по дѣсниятъ брѣгъ на р. Вардаръ, около Зеленичево. Мжчейки се четата да мине Вардара, бива надушена отъ властѣта, която взима всички възможни мѣрки, за да осуетятъ минаването на рѣката. Следъ дълго лутане четата успѣва да мине Вардара едва на 6/V 1911 г., при с. Ногаевци (велешко) и се опжтва къмъ с. Съпъ (велешко), отдето ще се организира атентатъ върху султанския влакъ. Планътъ е билъ: да се миниратъ близкитѣ до линията канари и при минаване на султанския влакъ, да се възпламенятъ взривнитѣ вещества. Рецептата

е дадена от един французки инженеръ. За тая цѣль пристига по-рано, като легаленъ Марко отъ с. Съпъ. Взривнитѣ материали сж били по-рано изпратени въ гр. Велесъ. Прибрана четата въ с. Попадия, изпраща единъ четникъ да прибере избухливитѣ материали и ги прехвърли въ с. Съпъ, на подготвителния пунктъ. Поради небрѣжностъ, или нежелание, четника бива заловенъ отъ властта въ Велесъ и разкрива цѣлия планъ по проектирания атентатъ. Залавятъ се всички материали въ с. Вѣтърско (велешко) и се открива цѣлия каналъ презъ кждето се движела четата. Създава се страшна афера. Залавятъ и арестуваватъ около 400 души подозрени. Подгонена четата, следъ станалитѣ разкрития, се прибира въ прилепския районъ, въ края на м. май с. година. Тукъ първата работа на четата е да си създаде връзки съ града и отъ тамъ съ Централния Комитетъ (Тодоръ Александ овъ). Отъ с. Кокре (мариовско) четата се обажда въ града на Миланъ Звездовъ. Миланъ прибира другаритѣ Ив. Смичковъ и Даме Поповъ и се срѣщатъ съ четата на Миланъ Гюрлуковъ, въ която четници сж: Миле Бутрѣковъ, Петре Пашата, Анте Ветърски, Андреа Андреевъ, Ст. Шопчето, Кръсто Лѣорѣчки. Избира се ржковод. тѣло въ града отъ горнитѣ лица и още Р. С. и др. Чрезъ прилепския комитетъ четата е въ връзка съ Ц. К., отъ кждето получава нареждане да обиколи битолския окръгъ и да доложи за положението.

До тогава въ окръга бѣ стигнала само четата на Блажета Биринче, която наскоро била разбита около Журечкия манастиръ (св. Атанасъ), като се спасяватъ само четниците: Ставре Пуспорѣчки и едно кюстендилче, които се прибиратъ въ Гюрлуковата чета. Гюрлуковъ обикаля: прилепско, битолско, крушовско, демиръ-хисарско ресенско, велешко и тиквешко, проучва положението и долага до Ц. К., като настоява за бързо изпращане на чети изъ окръга. Следъ туй пристигатъ войводитѣ: Миланъ Матовъ (за окръженъ), Пандилъ Шишковъ, П. Чаулевъ и др. съ тѣхъ. За велешко пристигатъ четитѣ на: Мирчо Търстенички, Секула и запас. подпор. Гърчевъ, които за нещастие, въ кжсо едно време и тримата биватъ убити. Мирчо — въ с. Съпъ съ 6 души; Гърчевъ — въ с. Чичово и Секула въ с. Оморани (Азотъ). Така се засилва четнишкото движение въ страната. Прилепската чета, останала въ своя райсънъ, грижи се за организиране на околията. Взиматъ се мѣрки за въоръжаване населението, което наскоро бѣ обезоръжено отъ Тургутъ-пашовата акция. Образували се и групи въ града, които се грижатъ за доставка на оржжие. Групата на Спиро Тошовъ се отличила съ доставка на оржжие, като е била въ връзки съ турски войници, които сж продавали пушки и муниции, крадени отъ складоветѣ. Следъ двумесечна дейность

групата бива открита отъ властта и една вечеръ пада въ засада, при получаване оржжието, отъ кждето спасени хората се прибиратъ въ четата. Така Спиро Тошовъ остава въ четата, а другаритѣ му заминаватъ задъ граница.

Организацията въ града е поставена на анархистични начала. Има групи, които действуватъ независимо и неизвестни едни на други. Всѣка група има своя специална мисия. Групитѣ се ръководятъ отъ градскя комитетъ и отъ четата. Една група се грижи само за доставка на оржие, друга — да формира четници, трета — да снабдява средства, четвърта — да организира атентати и пр.

Начало на атентатитѣ.

Организацията пое върху себе си цѣлата отговорност за невиннитѣ жертви, които ще се дадатъ, но трѣбваше да се приложи и тоя начинъ на действие, за да се ускори и предизвика окончателното разрешение на Македонския въпросъ. Това бѣ последния косъ за раздрусване европейската дипломация. Почнаха атентатитѣ въ Щипъ, Дойранъ, Кочани и другаде въ страната. Нарездане има да почнатъ и въ гр. Прилѣпъ. Презъ лѣтото на 1912 година Панче и Дончо отъ с. Варошъ тургатъ бомба въ „Стариятъ вински ханъ“, съдържателъ на който е разбойника Булиманъ. Въ хана има и кафене, посещавано отъ голѣмитѣ турски катили. Бомбата е поставена подъ стълбата до кафенето, за да смѣте всички зулумджии. За нещастие забелѣзватъ пушека, отъ горящия фитилъ и осуетяватъ екслозията.

Втора бомба поставя Георги Ив. Петрушевъ въ дюкяна на Ацко Цонкинъ, находящъ се подъ „редифъ дайреси“ (наборната комисия) при „Узунъ пазаръ“. Стопанина на дюкяна не е известенъ. Цѣли се съ експлодиране на бомбата, да бждатъ хвърлени въ въздуха всички офицери, квартируващи надъ дюкяна. Бомбата е поставена въ вълна, за да остане незабелѣзана отъ стопанина на дюкяна, но загасва фитиля отъ вълната и неможа да експлодира. Около гроздоберъ поставятъ трета бомба въ чувалъ съ жито, натоварено на магаре и пуснато изъ чаршията да върви произволно. Стига магарето предъ хана на сърбоманина Пере Грънчаръ; турци забелѣзватъ пушекътъ, изходящъ отъ чувала подозирайки бомбата, успѣватъ да осуетятъ експлодирането. Цѣли седмици търсѣха стопанина на магарето, пуснато на свобода и следвано отъ стражари. Най-после магарето се прибира въ с. Крушеяни, при стопанина, който казалъ, че отдавна го билъ продалъ на цигани. Последна бомба се предава на Иванъ п. Талевъ Гюрлуковъ, който я поставя въ тенеке съ трици, като оставя тенекего при „Шарена чешма“, въ съседство съ чаршията. Бомбата експлодира безъ да причини па-

костъ, понеже се очакваше само ефектътъ отъ експлозията. Наскочили турцитѣ отъ чаршията, за да предизвикатъ съчь. По-умнитѣ отъ тѣхъ, обаче, допускали, че експлозията е отъ

Иванъ п. Тр. Гюрлуковъ

съседната мелница, гдето рабсти газоженъ моторъ. До като се самоопомнятъ стъ суматохата, пристигнала кавалерия и осуетява клането. Почватъ арести, на всички доканджии и брашнари, въ съседство съ мѣстопроизшествието. Арестувани сж били Йорданъ и Миланъ Трайчеви (Георги Майкови). По-късно, обаче, откриватъ атентатора и го аресуватъ

Сжщиятъ Иванъ Гюрлуковъ е убитъ отъ сръбскитѣ власти, като четникъ въ с. Обършани (прилепско) на 7 октомври 1920 год.

И четата върши атентатски акции. Есеньта презъ 1911 год. тя извършва първия атентатъ върху единъ товаренъ влакъ, при с. Съпъ (Велешко), като хвърли влака въ въздуха. Презъ лѣтото 1912 г. извршва други три атентата: въ с. Витолица (мариовско) вдига на въздуха помѣлението на мюдурина; въ с. Бешища (мариовско) — вдига кулата жандармерийска; въ с. Трояци — жандармерийската кула и още една бейска кула въ с. Заполжани.

Въ свръзка съ горнитѣ атентати биватъ подозрени ржководителитѣ въ града: М. Звезда, Ив. Смичковъ, Д. Поповъ и за да не попаднатъ въ ржцетѣ на властѣта, ставатъ нелегални и се прибиратъ въ четата на М. Гюрлуковъ, въ началото на есеньта.

Въ село Топлица четата е въ началото на м. октомври, за да освѣти своето знаме. Тукъ четата получава известие за обявяването на Балканската война.

Дейци по революционното дѣло Диме Коровъ.

е синъ на Костадинъ Коровъ отъ Прилѣпъ. Първоначално образование добилъ изъ килийнитѣ училища въ града, после продължилъ въ грѣцкото училище при Димитъръ Миладиновъ и свършилъ въ българското — при Джинотъ

Диме Коровъ.

Оженилъ се младъ. Никола Ганчевъ—Еничеревъ му станалъ баджанакъ. Роднински връзки го свързватъ съ видни прилепски родове: Х. Илиези, Димшочи, Бомболови и др. Отъ млади години проявилъ умелостъ и опитностъ въ търговията. Търгувалъ съ жита, сарафлъкъ, добитъкъ, отворилъ фабрика за енфие и закупилъ голѣмо количество земи въ „Сарикаа“ отъ черкезитѣ. И днесъ се приказватъ Коровитѣ

ниви въ тая частъ. Макаръ и младъ още избранъ е за мухтаринъ въ махалата, кждето се застъпва за облекчение данъка „беделъ“ на беднитъ. Диме пренася писмата за европейскитъ посланици до Солунъ, скрити въ новия му памученъ минтанъ. На 28 г. възраст е избранъ за чл. въ общината и по негова инициатива се взема решение въ общината да се подържатъ „комити“. Той организира комитското дѣло, като поръчва дрехи при Йоана Кайкара; прибира пушки отъ гражданитъ и събира парична помощъ за поддръжка на комитскитъ семейства. Планътъ е напълно реализиранъ. Излизатъ комититъ и убиватъ разбойника Кючукъ Сюлиманъ и редица други кати и. Турцитъ сж респектирани. Покъсно става предателство. Властта научва ятацитъ на комититъ и почва да ги лови. Предизвестенъ Диме една вечеръ качва се на собствения си конь и въоръженъ напуска Прилѣпъ на пѣтъ за България. Стига въ Кюстендилъ и тукъ се установява за търговия. Отваря тютюнева фабрика, ханъ, но душата му не дава спокойствие. Въ разбирателство съ други македонци, организиратъ чети и ги пращатъ въ вътрешността. Той участвува въ организирането на Калмуковата чета. Полковникъ Калмуковъ е русинъ, който се крилъ изъ Кюстендилъ, преследванъ отъ рускитъ власти. Съ 103 души добре въоръжена чета, заминава за Македония и стигайки при с. Градецъ (Демиръ-Капия), бива разбитъ отъ турцитъ. Презъ време на „Съединението“ Диме организира и праща на два пѣти доброволчески чети отъ македонци въ помощъ на България. Покъсно той участвува като членъ въ македонския комитетъ, съ задача да подбиратъ и изпращатъ чети. Диме е живъ. Той е на 84 год. възраст и днесъ още съ голѣма жаръ разправя за македонското дѣло и съ пожелание „да не умрамъ дори не видамъ Прилѣпъ освободенъ“.

Илия Цървенковъ

е синъ на Наумче Цървенковъ, известенъ като първенецъ въ казанджийския (бакърджийския) еснафъ. Наумче имаше още трима сина: Йоанче, Диме и Ицо. Илия се отличаваше съ своя свободолобивъ и буенъ характеръ. Той бѣ търговецъ на дребенъ рогатъ добитъкъ: кози и овце. Купуваше тоя добитъкъ отъ панаиритъ: Возарски, край р. Черна, който ставаше на Гюрговъ-день; велешки — на Св. Кирирь и Методи и другаде. Презъ лѣтото държеше добитъка на мандра, а есенъта на голѣми стада прекарваше го като сжватъ (храненъ добитъка) за „Мора“ (Гърция). Отъ срѣщи въ свободни държави и отъ чуено и видено, на връщане отъ гурбетъ Илия Цървенковъ сбираше около себе си цѣлата чаршия, за да разправя и насърдчаза пр лепчани за свободенъ животъ.

Възпитанъ въ такъвъ духъ мжно можеше Илия да гледа сцени, когато турчинъ бие или ругае нѣкой селянинъ. Той винаги се намѣсваше на страната на по-слабия и влизаше въ голята на библейския Мойсей. Не малко омраза, ненависть и закани е изпитвалъ Илия Цървенковъ отъ турци катили, които той публично, въ средъ чаршията е ругаелъ и изобличавалъ. Не сж били рѣдки и явнитѣ демонстративни манифестации срѣщу властта и мохамеданство. Помня добре следния характеренъ митингъ. Бѣше турски байрамъ. Силенъ единъ турчинъ взима една ока захаръ отъ турски дюкянъ, при градския часовникъ. Бидейки байрамъ турчина бакалинъ отсѣтствува. На дюкяна е калфата — момчето отъ Бѣло Каповци. Силния турчинъ взима захаръта и неиска да я плати. На поканата отъ калфата да я заплати, понеже господаря ще му се кара, изважда камата и я забива въ гърдитѣ на калфата, който издъхва на мѣстото. Научва се за станалото Илия Цървенковъ, веднага затваря дюкяна, върви изъ чаршията и вика: „шо чекате, бре брайкя, пуцайте кепенцитѣ, да видель Господъ не се живей отъ лоши турци“. Насърдени гражданитѣ отъ тия думи, пускатъ всички кепенцитѣ и масово потеглюватъ за правителствения домъ да изкатъ залавянете на убиеца. Народа се наложи. Властта успокои раявълнуванитѣ граждани и даде обещание, че убиеца ще се залови. Той бѣ заловенъ следъ нѣколко дни, обаче, Илия Цървенковъ бѣ обвиненъ, като инициаторъ и смутителъ на реда и мира въ страната, и осжденъ на 18 месеченъ затворъ. А турчина разбойникъ (Яя Топузо) за отмъщение, пречака внукътъ на Илия Цървенковъ, Мицана, 18 г. момче, вѣнъ отъ града, при мѣстността „Шаторовъ-камень“ и го съсѣче на кжсове. Въпреки турската мѣсть, обаче, Илия, а по късно и братъ му Диме Цървенковъ, не бѣха чужди на освободителнитѣ движения въ страната, като имаха близки връзки съ комититѣ. Тѣ често прашаха барутъ, патрони, дрехи, храна и др. потреби на тогавашнитѣ комити. Ето защо, при всѣко залавяне на комити, властта първо Илия Цървенковъ ще залови и арестува, като тѣхенъ ятакъ. Разправятъ следния смѣлъ подвигъ на Илия. Презъ 1882 г. бѣха заловени 5 души комити въ кжщата на Долга Цона. Тримата бѣха отъ с. Царевикъ, Ристе власицата и Петре отъ Рувци. Първитѣ трима бѣха отъ четата на Георгия Лажо, който бѣ ги изгонилъ задето убиха синътъ на единъ мариовецъ отъ с. Върбско, комуто взѣха и 100 лири. Къмъ тѣхъ се присъединяватъ въ града и последнитѣ двама. Вечеръта сж били на свадба и пиянствували. Предадени комититѣ, биватъ изловени като кокошки. Само Петре бѣ гръмналъ и наранилъ единъ стражаръ. Другитѣ нѣмали и оржие. Въ разпита разправятъ кои ги поддържалъ съ дрехи, муниции и пр., и се създава голѣма афера. Арестувани

сж: Илия Цървенковъ, Конс х. Цвѣтовъ, Горчу Гировъ и др. При очна ставка съ комититѣ, Ил. Цървенковъ удря единъ шамаръ на Петрета комитата предъ сжда. Всички останали смаяни. Цървенковъ отговаря: „тоя чапкѣнинъ уби моя внукъ“. Кадията и др. оправдаватъ Цървенковъ, като допускатъ, че комититѣ, за да му отмъстятъ, сж го клеветели. Другъ пжтъ въ затвора Илия е вдигналъ мангала, за да го хвърли по главата на единъ малодушенъ затворникъ, който не можелъ да понесе затворничеството!

Стоянъ Лазовъ

и Никола Мърсевъ бѣха орредѣлени отъ комитетата да убиятъ сѣрбоманина Тодета п. Антоу. Тѣ дълго време следѣха жертвата, до като на 23 януари 1899 г. късно вечерята застигнаха Тодета въ турския кварталъ, при Кемерлията мостъ и съ сѣкирчетата, скрити подъ дрехитѣ, го повалятъ мъртавъ на земята. Единъ турчинъ халваджия, свидетелъ на покушението, почналъ да вика. Лазовъ стреля върху него и го оставя мъртавъ. Наставатъ турцитѣ отъ махалата, които сж имали рамазанъ по туй време, и почнали да гонятъ терориститѣ. Започва се престрелка изъ улицитѣ. Стоянъ Лазовъ влиза въ единъ таксимъ (щерна) и отъ тамъ се зашишава само съ револвера си. Следъ като повалилъ още двама турци и наранилъ нѣколцина други, пада и той мъртавъ на земята. Разярената турска тълпа нахвърля се на трупа и го съсичатъ съ ножоветѣ си. Никола Мърсевъ бива тежко раненъ и арестуванъ. Той е подложенъ на голѣми изтезания, за да разкрие лицата на комитетата. Неговата твърдостъ измжчваше турцитѣ. Въпреки терора, той не обзиди никого отъ ржководителитѣ въ града. Осжденъ на 15 години затворъ, Мърсевъ излежаваше наказанието въ островъ Родосъ.

Стоянъ Лазовъ бѣ погребанъ по единъ най-тържественъ начинъ. Цѣлиятъ градъ взе живо участие въ погребалната процесия и по единъ внушителенъ начинъ манифестира своята солидарностъ съ акцията на героя. Стоянъ е роденъ презъ 1874 г. Свършилъ прогимназия и сетне чиракувалъ при единъ шивачъ. Осъмнадесетъ годишенъ Лазовъ отива въ Бѣлградъ, дето престоилъ на работа година и половина. Отъ тамъ заминава за София и постѣпва за чиракъ въ една книжарница. Тукъ той се срѣща съ Коце Илиевъ Симоновски, който избѣгалъ съ Мирче Ацевъ и съ други лица на формиращата се македонска организация въ България. Тѣ го настройватъ да се отдаде на револ дѣло. Бидейки пакъ книжарски чиракъ, Стоянъ ималъ възможностъ

да прочете и се запознае съ българската революционна литература на Левски, Ботевъ, записките на Захари Стояновъ и др.

Стоянъ Лазовъ.

Отъ София Стоянъ заедно съ Ив. Браиловъ заминава въ Солунъ. Тѣ носели съ себе книги, като пжтници книжари. По поржка на Центр. Комитетъ Лазовъ убива единъ бегликчия въ солунско, поради което билъ арестуванъ въ хана на Илиа Рошковъ. Макаръ ханджията да свидетелствувалъ,

че Стоянъ е невиненъ, — билъ осъденъ на 3 год. затворъ и лежалъ въ Битоля. Следъ това учителствувалъ е 2 години въ битолско. Прибралъ се напоследъкъ въ Прилѣтъ, бива назначенъ за терористъ, кждето намира своята смъртъ. Народа възпѣ геройството на Стоянъ Лазовъ въ следната пѣснь:

Пѣсньта за Стоянъ Лазовъ

Решихъ да стана
Достойно чадо,
Дорде съмъ ази
Още момче младо.

На Македония,
Майката наша,
Която люби
И нази отъ душа.

Дукянъ, работа
И родители,
Братя и сестри
И добродѣтели,

Удоволствие, развлечение
Всичко оставихъ,
Даже забравихъ,
И на дѣлото цѣлъ се посвѣтихъ.

Но най-подире
И азъ се решихъ.
Да търся този,
Когото намѣрихъ

Този, който
Въ една минута
Предъ менъ се прѣсна,
Съ глава разбита.

Но най-подире
И азъ си патихъ:
Съ куршумъ пронизанъ,
Съ каменъ толченъ,

Обезобразенъ,
И зле измъченъ.

Гавазовъ и Чемковъ

До 1898 година — цѣли 5 години, почти революционното дѣло се развиваше по своя легаленъ пжтъ. Виничката афера (1897 г.) нахъра турската власть да вижда заклетии врагове на държавата въ лицето на всѣки по-събуденъ българинъ, въ всѣки учителъ и свещеникъ. Властѣта прибѣгна и до гнетъ духовенъ, икономически и физически. Това даде поводъ на ржководителитѣ на организацията, за да се запази и защити, да създаде четнишкия институтъ. Съ такъва една атоistolска мисия, организиране чети, заминаватъ за Прилѣпъ презъ м. май 1899 г. двамата другари Йорданъ Гавазовъ и Христо Чемковъ. Презъ 1897 г. Чемковъ е билъ учителъ въ Прилѣпъ, но подозрение отъ властѣта, заминава за България. Тамъ се срѣща съ Гавазова, който сжщо е подозрение отъ турската власть, следъ като лежа въ затвора поради „Дрѣновската афера“. Въ София двамата другари намиратъ и Рампо Джуровъ когото предумватъ да замине и гой за Прилѣтъ заедно съ Стояна Димитровъ (касапинътъ). Мисията на поменатата дружина бѣ: да организира чета

въ прилепско, която да снабди комитета съ голѣми парични суми, по подобие на Мисъ Стовъ. Решили заминаването имъ да стане по разни пѣтища. Последнитѣ двама, като легални съ паспорти, а първитѣ—по каналенъ редъ. Опредѣлили си сборенъ пунктъ въ Прилѣпъ — околността на с. Селце, при мѣстността „Топташъ“. На 20 май 1898 г. Гавазовъ и

Йорданъ Гавазовъ.

Чемковъ се обажда на приятели отъ мѣстността „Мечка“ — селечко. На 21 с. м. Чемковъ се разболява и трѣбвало, по неволя да влѣзнатъ въ града. Джуровъ и Стоянъ значи немогли да се срѣшнатъ на опредѣления пунктъ съ Гавазова и Чемкова. Тогавъ Рампо предлага да влезне въ града, а Стоянъ да очаква Гавазова и Чемкова при „Топ-

ташъ“. Какво е станало между Рампо и Стояна неизвестно е, нощъ на 22 май (недѣляв ечеръ) Рампо пада полумъртавъ при турскитѣ гробища, съ пребита глава отъ удари на камъкъ или токове на обуца?, а другаря му Стоянъ раненъ въ рамото, се укрива при Гавазови въ кжщи. До трупа на Рампо е намѣренъ и револверъ. Мистерия. Приказваше се, че сбиване е станало между двамата другари. Друга една вер-

Христо Чемковъ.

сия говорѣше, че падаритѣ сж ги ранили? Въ понедѣлникъ сутринята трупътъ на Рампо е забелѣзанъ отъ аргати. Пристига властята и роднинитѣ му и го занасятъ въ кжщи. При обиска му се намира бележка, отъ която се узнава за пристигането на Гавазовъ и Чемковъ. Последнитѣ квартируватъ въ съседство съ Джурови и при обискъ въ квартала на 23 май (понедѣлникъ), прехвърляйки се отъ преко дуваритѣ, откриватъ Гавазова и Чемкова въ кжщата на Темана Бѣлазелкова. Сѣднала на пжтната врата, съ чорапъ въ ржцетѣ, Темана недава на полицията да прави обискъ въ кжщата ѝ. Изблѣскана, обаче, хазяйката, нахлува въ кжщата

стража, и качвайки се въ горния етажъ полицейския Еминъ ефенди, пада пронизанъ отъ четнишки куршумъ. Следъ туй се самоубиватъ двамата революционери. Така освѣтиха съ своята кръвъ революционното дѣло, втори подиръ Стоянъ Лазовъ, тѣзи двама самоотвержени герои, за което народа — поетъ възпѣ подвига имъ въ следната пѣснь:

Пѣснь за Гавазовъ и Чемковъ

I.

Въ окови тежки седѣмъ години
Йорданъ Гавазовъ и Стоянъ
Лазовъ;
Тѣ двата бѣха тѣло едничко
И се борѣха за свободата.

II.

Йордане, мили, вѣрни другарю,
Де ще заминемъ горе въ
балкана;
За да докажемъ ний на тирана,
Че сме юнаци завъ Балкана.

III.

Йорданъ продума Стояну
Лазовъ
Стояне, мили, вѣрни другарю,
Азъ ще събера вѣрни другари
И ще имъ кажемъ на клети
турци,
Че ще освободимъ нашитѣ
брата

IV.

Гавазовъ, Чемковъ, и Стоянъ,
Лазовъ;
Три души бѣха тѣла еднички,
Тѣ доживѣха, за да докажатъ,
Че тукъ има храбри юнаци.

Йорданъ Гавазовъ е синъ на Ицо (Христо) Гавазовъ, Башата е посвѣтенъ въ революционното дѣло още въ първитѣ години на комитския периодъ, а Йордана виждаме между първитѣ организ. работници презъ 1895 г. По занятие той бѣ желѣзаръ (ковачъ) и ловджия. Поради разкрития отъ властѣта, Гавазовъ пада въ затвора и излежава наказанието си въ Битоля. Буенъ и немирень по духъ, силенъ по снага, — голѣмъ на гледъ и въ затвора Йорданъ не е спокоенъ. Скарвания, сбивания и дори убийства се приписватъ на Гавазовъ и тукъ, докато единъ день липсалъ отъ битолския занданъ и прехвърлилъ границата.

Мирче Ацевъ

Мирче е роденъ въ 1859 г., въ с. Орѣвойць. Образованието му е било първоначално. Пасалъ е овци и оралъ земята. Една пролѣтъ, презъ рамазана пждаритѣ отъ с. Сирково (Тиквешко), убиватъ баща му. Мирче решава да отмъсти на убийцитѣ. Презъ това време изъ прилепско се подвизаваше четата на Коне Павлевъ. Мирче ѝ става водачъ и доставчикъ, а ношно време е съ нея да бие и трепаше лошитѣ турци. Въ 1885 г., правителството го подозира и

изпраща на заточение въ солунския затворъ. Отъ тамъ избѣгва въ София. Обвинетъ по убийството на Ст. Стамболовъ, Мирче попада въ Черната джамия и лежа 3 години. Въ 1899 г. сбра една дружина и замина за -еврокопъ, дето се сражава славно на „Папасъ-Чаир“. Навръщане въ България бива интениранъ. Пролѣтъта 1900 г., Мирче заминава

Мирче Ацевъ.

пакъ за прилепско, кждето очисти нѣкѣлци а кърволсци, като: Топуза, Порезо, Булимана и др.

На връщане въ България презъ есенъта Мирче бива тържествено посрещнатъ отъ прилепската емиграция. Следъ пролѣтъта 1901 г., Мирче пакъ излиза за неврокопско и отъ тамъ за прилепско. Стигатъ с. Уланци (срѣшу гара Градско) и единъ отъ другаритѣ му се разболѣва. Тукъ биватъ предадени отъ единъ влахоелинъ. Обсадени отъ

многоброенъ аскеръ, водятъ ожесточено сражение, докато Мирче пада тежко раненъ и умира. Отъ четата се спасиха само двама. Така загина храбривия Мирче, за когото всички плакаха.

Рампо С. Пешковъ

Харалампи Пешковъ е синъ на богатата фамилия. Роденъ е презъ 1877 г. въ Прилѣпъ. Свърши само прогимназиаленъ курсъ, и се настани на работа при баща си. Отъ първитѣ години още билъ посветенъ на дѣлото и осѣмъ години по редъ работилъ безукорно. Презъ 1897 г. взе активно участие въ убийството на шпионина Ташко Филиповъ, поради което лежалъ затворенъ. И за обира на Георги Богдановъ Пешковъ лежа нѣколко месеца. Широка дейность развиваше Хар. Пешковъ за дѣлото. По цѣлъ денъ скиташе изъ чаршията, за да заржча опинци или бечви, да събере членски вноски или помощи, да агитира и да приема нови членове, да ободрява и насърдчава, да упреква слабовѣрнитѣ, или да пазари съ турци оржжие и патрони. Нему се дължи уреждането на добѣръ и сигуренъ каналъ за доставка на разни оржжия въ прилепския районъ. Подъ маската на търговецъ Пешковъ ходи много пжти въ гилианско, прешовско и до сръбската граница за доставка на оржжие отъ албанцитѣ. Презъ 1901 г. Пешковъ постжпи въ четата на Марко Лерински, за да се подгови за войвода. Опредѣленъ бѣше за ресенския районъ, но скоро се върна въ Прилѣпъ. Следъ избиване на Патчевата чета, Пешковъ бѣ силно подозренъ и замина за Битоля. Отивайки въ битолския затворъ, за да се види съ брата си Георги, бива уловенъ, аресуванъ и изтезаванъ, като ятакъ на четата. Съ него бѣха арестувани още 70 души селяни и граждани и единъ денъ оковани въ вериги, бидоха закарани отъ Прилѣпъ въ Битоля. Пешковъ и 3—4 други, на излизане отъ Прилѣпъ запѣва, средъ олелии отъ плачъ на изпращачи: „Живъ е той, жизъ е, тамъ на Балкана . . .“ Битолския затворъ взе здравето на Пешкова и на 16 априль 1902 г., той се помина въ затвора, далечъ отъ роднини и познати. Погребението се извърши въ Прилѣпъ, при небивало стечение на гражданитѣ, които отдадоха своята почитъ и признателность къмъ реданния синъ на робска Македония.

Никола Каранджуловъ

Никола Каранджуловъ е роденъ презъ 1876 г. въ градъ Прилѣпъ, кждето свършилъ III кл., а въ Битоля IV кл. Въ Солунъ не бѣ при тѣ за ученикъ, поради голѣмата пансионска такса 16 лири. Условилъ се за учителъ въ с. Селце презъ 1893 г. На следующата година постжпва въ кюстен-

дилското пед. училище, отъ дето, следъ една година, бива изключенъ. Постъпва следъ туй въ загребската препарандия и като свърши курсътъ, услови се за учителъ въ Прилѣпъ. По това време въ Прилѣпъ се водѣха ожесточени борби между дветѣ течения на учителството, настоятелството училищно и интеллигенцията — революционно и еволюционно. Каранджуловъ бѣ водителъ на първото и можа две години да се задържи въ града, въпреки много клюки по неговъ адресъ, за да компрометиратъ дѣлото. Презъ тия две години

Никола Каранджуловъ.

къщата на Каранджуловъ бѣ цѣлъ арсеналъ за оружие и скривалище. Ранени четници, терористи и др. дейци тукъ се сбираха. Презъ 1899 г. Каранджуловъ замина съ мисия за София. Презъ 1902 г. той учителствува въ Куманово и Паланка, където извърши полезна работа на дѣлото. Презъ есента се прибра въ Прилѣпъ и взе живо участие за подготовката на възстанието. Каранджуловъ продаде бащиното си имане и паритѣ внесе въ комитетската каса. Презъ декември 1902 г. бѣ арестуванъ отъ полицията въ Битоля и амнистиранъ наскоро. Следъ месецъ, обаче, пакъ бива арестуванъ и осъденъ на 6 години затворъ. Въ затвора турцитѣ замислюватъ убийства надъ българитѣ. Последнитѣ се готвятъ за отбрана. За да предотвратятъ кървавата разпря, началството на затвора премѣства българитѣ въ „Тимархане-

то“. Явна смърт чакала тукъ хвърленитѣ българи. Каранджуловъ замислюва планъ за бѣгство. На 1 мартъ 1903 год., 32 затворници се промъкватъ по единъ 6 метра дълъгъ каналъ и хващатъ гората. Каранджуловъ стана войвода на районна чета. На 28 юлий, шпионинъ предава четата му въ селечката планина, при мѣстността „Манастирище“ и следъ 7 часа непрекъснато сражение Никола бива раненъ и виждайки, че не може да се спаси, казва на другаря Найдо отъ Пещани да го убие. Найдо, обаче, не се отдѣли отъ обичния Никола, заболъ си ножа въ гърдитѣ и издъхналъ заедно съ Никола. Тѣлата на покойницитѣ сж погребани въ селечкитѣ гробища — Караиджуловия гробъ личи по голѣмината на сложения вътре трупъ — Каранджуловъ бѣ на ръсть като изполинъ. По-късно въ Каранджуловия гробъ се погреба и Д. Робевъ, отъ Би оля, умрѣлъ като секретаръ на прилепската чета отъ силенъ плевритъ. За Каранджула народа — поетъ създаде следната пѣснь:

Пѣснь за Никола Каранджуловъ.

Жално пилци запищѣха,	Съ две млади девойки,
Майки хоръ запѣха:	Мипривърза люти рани,
Тамъ има млади юнаци,	Бѣсно куче ми изпжди.
Тамъ доле въ планината	Още сънътъ не изказанъ,
Каранджуловъ, Найдо Ацевъ	Аскера пристигна,
Си бѣха другари.	Първи залпъ изгърмѣха,
Продума Каранджуловъ	Каранджуловъ тежко раниха.
На свойтѣ другари:	Извика Каранджуловъ на Ив.
Лошавъ сънъ съмъ сънувалъ:	Асеновъ
Въ черно бѣхъ облѣченъ,	Ахъ, Иване, мили друже
Ме ухапа бѣсно куче,	Земи мойта душа и мойто
Рана ми отвори,	оржие
Ето я мойта стара майка	На тур ина не го давайте.

Тале Христовъ

Тале Христовъ е името на единъ безименъ герой, на една скъпа жертва, която погълна организираната борба на македонския родъ. Следъ като свърши битолската гимназия, Тале замина за учителъ въ с. Цѣр (Демирхисарско), но за една педагогия пада въ затвора. Въ битолския затворъ той намира своя у-лъ Даме Груевъ. Следъ излизането отъ затвора, Тале става у-лъ въ Прилѣпъ (1901—1902 г.), а сж-шевременно и ръководителъ на движението въ прилепския районъ. До 25 мартъ 1902 г. — кадиноселската афера, Тале бѣ легаленъ деецъ, а следъ тая дата става нелегаленъ. До смилевския окръженъ конгресъ (м. априль 1903 г.). Тале ту придружава четитѣ, ту слиза въ града по работа. По-

дирь конгреса, обаче, Тале не се отдѣли отъ четитѣ. На 7 юлий 1903 г., Тале бѣ въ четата на Петрета Ацевъ, която биде предадена и загашена отъ многоброенъ аскеръ при „Студеница“, между селата Дуйне и Бѣловодица. При отстѣпленieto четата се разпрѣсна на нѣколко части. Тале съ нѣколцина другари отстѣпваше къмъ Пещанско. Дългия и уморителенъ пѣтъ, пладнешкия юлски зной извърши стуй,

Тале Христовъ.

що турския куршумъ не можа да стори. Много момчета, прекапали отъ умора, мжчени отъ люта жажда, загинаха отъ пукване на жлъчката. Други пѣкъ умрѣха отъ слънчевъ ударъ. Между последнитѣ бѣ и Тале Христовъ.

Петнадесетъ дена подиръ това злополучно сражение, селенитѣ намѣриха надъ с. Пещани червясалия трупъ на Тале. Орли и разни зверове бѣха вече довършили своя мръсенъ пиръ надъ трупа, който нѣкога е билъ вмѣстилище на ду-

ша, украсена съ най-възвишени добродетели: безкористие, честност и безупречна нравствена чистота. Майката на Тале, чиято надежда бѣ той, дълго време плачеше и ридаше по гробищата скжпата загуба на сина си.

Георги Ацевъ

Георги Ацевъ е синъ на баща, поваленъ отъ турски куршумъ. Братъ на една свѣтла личностъ въ първата епоха въ революционната борба, Мирче. Роденъ е къмъ 1883 год. въ с. Орѣвойцъ. Първоначално и прогимназиялно сбразование получилъ въ Прилѣпъ, а презъ 1902—903 уч. год. постъпва въ Скопското педаг. у-ще, отъ кѣдето следъ единъ ученич. бунтъ, бива изключенъ. Напусна у-щето, но съ

вихренъ полетъ. се впусна въ революц. дѣло, кждето свободно въздъхна, защото намѣри мѣстото си. Презъ време на буйната 1903 г. той бѣ простъ четникъ въ четата на брата си, войводатата Петъръ Ацевъ. Въ начало о на идущата учебна година Ацевъ станалъ у-ль въ тиквешкото с. Стрегово, кждето уби единъ шпионинъ и всредъ зима напусна селото и се прибра въ братовата си чета, на която стана водителъ цѣли две години и остави славни имена като герой при „Църници“, „Крива-круша“, „Ораовъ-долъ“, „Скочивиръ“ въ сражения съ турци, сърби и гърци.

На 24 юний 1906 г. съединенитѣ организационитѣ чети отъ велешко и прилепско, подъ началството на П. Константиновъ и Георги Ацевъ, влѣзли въ с. Крапа (прилепско), за да накажатъ сърбоманина свещеникъ и нѣколцина първенци-сърби за тѣхни шпионски дѣла. Следъ туй четитѣ се отеглили въ планината и на другия день (25 юний), попаднали въ една засада, устроена отъ сръбски чети. Следъ кратка престрелка, биватъ убити войводитѣ П. Константиновъ, Г. Ацевъ заедно съ 3 четници. Георги Ацевъ е билъ отъ начало само раненъ, а като видѣлъ, че ще попадне въ ржцетѣ на разбойницитѣ, се самоубива. Следъ нѣкой день обезглавенъ и обезобразенъ трупътъ на Ацева се намѣри близо до града.

Въ лицето на Георги Ацевъ, роба изгуби твърде много — той изгуби своя вождъ, своя учитель. Ацевъ много малко живѣ — той пролѣтя като буря презъ револ. небе и изчезна! На лобното му мѣсто нѣма никаква следа. Цвѣтя и сълзи на туй мѣсто не ще се изливатъ. Но неговия миль, лжчезаренъ и могъщъ духъ, озаренъ отъ потоци свѣтлина, се носи по всички кѣтища на робската земя и само единъ споменъ за него предизвиква сълзи и вѣра! Той загина твърде младъ — 21 годишенъ!

Полковникъ Стефанъ Николовъ

е роденъ въ Прилѣпъ на 9|X 1859 г. Юнакъ още отъ млади, той е билъ примеръ на постоянство, издръжливостъ и трудъ. Характера и темперамента му го издигатъ въ организационното дѣло и става членъ — съветникъ въ В. М. Р. Комитетъ. Посетилъ Солунъ съ патриотична мисия презъ солунската афера. Билъ е шефъ на възстанич. щабъ въ джумайско презъ 1902 г. Презъ Илинденското възстание

действуваше къмъ Струма. Взималъ е участие още въ 1885 г. въ сръбско-бълг. война, като друж. командиръ и се отличилъ. Участвувалъ и презъ последнитъ войни. Бидейки съ разклатено здраве, помина се следъ дълго боледуване.

Пере Тошовъ

Пере Тошовъ е роденъ въ гр. Прилѣпъ презъ 1865 или 1866 год. Първоначалното си образование е свършилъ въ родния градъ. Презъ 1882—83 учебна година отива въ Солунъ дето се учи до 1885 год. Презъ последната год. въ пан-

Пере Тошовъ.

сиона на солунск. м. гимназия се залавя една христоматия отъ Величковъ — Вазовъ Правителството иска да закрие гимназията и най-сетне се задоволило съ отстранението на ученика — собственикъ на опасната книга. Тоя ученикъ е Пере. Пере е отстраненъ отъ гимназията, макаръ за лице и е поставенъ подъ полицейски надзоръ. Въ началото на 1885 г., заедно съ други свои съученици з. минава за Пловдивъ и постъпва въ IV класъ на тамошната гимназия.

Стария му другаръ А. Ляпчевъ го привлича въ тайния кружокъ на Захари Стояновъ, който работеше за съединението на И. Румелия и Кн. България. Пере взима живо участие, като агентъ за съединението.

Съединението стана и сърбитѣ обявиха братоубийствената война презъ 1885 г. месецъ ноември. Пере Тошовъ влиза въ доброволческия отрядъ и отива да брани съединена България.

Презъ нощта на 15 ноември ст. ст. взима участие въ боеветѣ подъ Пиротъ и за показаната смѣлостъ е награденъ съ орденъ „за храбростъ“.

До 1890 год. остава въ княжеството, като винаги е близъкъ до македонскитѣ крѣгове, които работятъ за освобождението на Македония,

Презъ сжщата 1890 г. Пере заедно съ Андрей Лапчевъ обикалятъ З. Македония: да се опознаятъ съ положението на народа.

Учебната 1892—93 година, заедно съ Даме Груевъ прекарватъ въ Прилѣпъ като учители.

Тамъ поставятъ основата на една систематично организирана револ. борба противъ турския яремъ и привличатъ за тая кауза привърженици.

Следната учебна година Тошовъ отива като учителъ въ Скопие и тамъ сѣе сѣмето за свободата. Отъ 1894—95 година до 1898 виждаме го на сжщата длѣжностъ въ битолската м. гимназия, гдето сѣ така служи на великия идеалъ.

Отъ 1898 год. до 1901 (?) той е вече на длѣжностъ въ Солунъ, като прикрива действителната мисия, организаторъ и апостолъ. Вследствие известната „солунска афера“, Пере е изправенъ предъ специаленъ сждъ въ Солунъ и осжденъ на заточение въ Подрумъ-кале (М. Азия), кждето прекарва до амнистията презъ 1902 год.

Амнистиранъ се връща въ Солунъ и отъ тамъ въ Битоля, Прилѣпъ гдето вече живѣе полулегално.

Обявяването на възстанието презъ 1903 г. го заварва все тамъ. Макъръ и несъгласенъ за обявяването, той се поставя на чело на Мариов. районъ и се бори въ редоветѣ на възтаналия робъ. Погрома не го отчайва, той остава въ родината си, за да насърдчава и крепи духа.

Когато Даме, по едно случ. йно нещастие, попада въ ржцетѣ на сръб. чети въ Порѣче, Тошовъ отива да спаси другаря си и безъ огледъ, че може да даде главата си, язва се въ лагера на врага, за да води преговори. Даме е прехвърленъ прѣко Вардара и на пжтъ къмъ свобода. Презъ нощта Пере чува какъ враговетѣ си подѣлятъ неговото оржие и се готвятъ да го убиятъ. На другия день Пере скоро-скоро се измъква отъ ржцетѣ имъ.

Около това време две велики напасти грозѣха революционното дѣло:

1. Партизански огънь се разпали въ гр. Прилѣпъ и междуособнитѣ гонения отидоха до жажда за изтрѣбление.

Трѣбваше да се обуздае това бѣснило. Неуморимия трудъ силното и убедително слово на Пере и неговия обаятеленъ авторитетъ завършиха съ успѣхъ.

2. Въ това време започва усиления въоръженъ курсъ на сръбската и гръцката пропаганди въ Македония. Границитѣ на прилепската околия се прегъватъ и врага стремително нахълтва. Сърбитѣ взиматъ въ свои рѣце Григоръ Лячевъ, бившъ български четникъ, дошелъ въ прилепско, за да разгроми и учебното българско дѣло и революц. организация.

П. Тошовъ съ една нечуга решителность отива при Григора въ с. Присадъ на срѣща да го сондира и отклони. Следъ тази срѣща препоръчва на прилепския районенъ комитетъ благоразумие и предохранителни мѣрки, до когато се откриятъ картитѣ.

Презъ 1904 г. взима участие на конгреса въ прилепско, дето бѣха : Д. Груевъ, Г. Петровъ, Г. п. Христовъ, П. Ацевъ и пр. Пере предложи свой проектъ за новъ уставъ—широко децентралистиченъ, дето се застъпваше изборното право за мѣстнитѣ ръководни тѣла. И Даме предложи такъвъ, но принципално противоположенъ на първия.

Конгресътъ прие средно — единъ компромисъ между двата проекта.

Въ тоя конгресъ приети сж всички предложения отъ Перевия проектъ за „културна дейность“ паралелно съ революционната.

Презъ 1904 г. П. Тошевъ е тоже членъ въ конгреса, станалъ въ Рила пл., известенъ подъ името „Рилски конгресъ“.

Страдащъ отъ тежка болестъ въ стомаха, изтощенъ физически и изнуренъ душевно отъ стеклитѣ се кобни по революционното дѣло събития, Пере заминава за България и стои тамъ до хуриета.

Презъ 1908 година връща се отъ България въ Солунъ. Тамъ взима участие, заедно съ Антонъ Страшимировъ, въ списването на в. „Конституционна Заря“.

Презъ 1910—1911 учебна година става училищенъ инспекторъ, но скоро бива уволненъ и предложена му бѣ секретарска длъжностъ въ Цариградския екзархийски органъ в-къ „Вѣсти“. Той се отказва и заминава за София. Пада тежко боленъ въ болницата на Д-ръ Сарафовъ.

Останалъ безъ средства за живѣене, разни приятели му ги предлагатъ, но той отказва, като гладува по цѣли дни и страдаенъ за „една цигара тютюнъ“...

Ала още отъ детинство Пере бѣше лунатикъ и въ съня си високо крескаше.

Единъ денъ, следъ едно ужасно крещене презъ нощта, Пере взима решение да не продължава да бжде товаръ, и да замине за родния си край.

Той напусна столицата на България, като бѣше се снабдилъ съ цѣла библиотека отъ книги по земледѣлие, тръгва на пътъ за Македония — тамъ въ чифлика си да се предаде на миренъ и отшелнически животъ.

Получава паспорта си нагоренъ на единия край. Приятели и познати надушили, че отъ турската легация взели сж всички мѣрки да се не завърне Пере въ дома си; но Пере бѣше махналъ съ ръка на живота. „Единъ пътъ се умира, и за мене нѣма по-голѣмо щастие отъ това да сложи кости въ родна земя“ — Переви думи казани въ кафене „Македония“ на 16|V 1912 г. предъ приятели.

Пере тръгна и на 15 километра до любимото му село Житолубъ, въ Дрѣновска клисура (Тиквешко), силенъ залпъ повали коня и кираджията, вторъ залпъ ударя самия Пере. Още живъ, бива завлеченъ въ стаичката на пустата и полусъборена воденица и тамъ следъ мушкания съ ножове — мъченически издъхва

Заровенъ на самото шосе отъ убийцитѣ, следъ петъ дена, бива откритъ гроба му и тѣлото погребано въ черковния дворъ на с. Фаришъ — на 100 разкрача отъ чифлика.

Така свърши великия революционеръ-самотникъ*).

Гьорче Петровъ

е роденъ презъ 1864 г. въ с. Трояци (прилепско). Той е синъ на даскалъ Петрета, който учителствувалъ дълги години въ селото си. Отъ турски золуми Петре се изселва въ с. Варошъ. Гьорче свърши първоначалното и прогимназиално образование въ г. Прилѣпъ, следъ което постѣпва въ солунската гимназия. Поради ученически бунтъ напуска гимназията заедно съ Пере Тошовъ и постѣпватъ въ пловдивската гимназия. Недовършилъ гимназиалното образование, заминава за учителъ въ Щипъ. Отъ тамъ учителсвува по редъ: въ Скопие, Битоля, Солунъ, кждето полага грижи, заедно съ други дейци за вътрешна организация. Следъ туй заминава за България, кждето редъ години е задграниченъ представителъ. Презъ Илинденското възстание той заминава съ голѣма чета за прилепско. На хуриета се прибира въ Солунъ и започна да редактира, заедно съ А. Страшимировъ сп. „Културно единство“. Той събра материяли по географията, които образуватъ голѣмъ томъ, издаденъ отъ военното министерство. Участвувалъ е въ Балканската война, както и въ сръбско-българската презъ 1885 г. Презъ последната

*) Ил. Ивановъ (Перевъ листъ, 12-XI—1924 г.).

война бѣ назначенъ за председателъ на пост. комисия въ Битоля, а по-късно и окръженъ управителъ. Той почина презъ 1921 г. на 57 г. възраст.

Мирче Найденовъ.

Родомъ е отъ с. Мало-Койнари. Отъ млади години дошълъ въ България, като майсторъ. При формирането, обаче, четата на велешкия войвода Ст. Димитровъ, захвърля чука и теслата и се прибира въ четата на Димитровъ, презъ 1904 г. Следующата 1905 г. Мирче се прехвърля въ прилепската чета на Георги Ацевъ, кждето, благодарение на неговия благъ характеръ, е обикнатъ отъ другари и население. По сжщитѣ причини и поради неговия борчески духъ Мирче, е определенъ за п. войвода на Г. Ацевъ. Следъ смъртъга на Ацевъ (1906 г. 24 юний), Мирче става вр. окол. войвода, до идването на Петъръ Ацевъ с. г. месецъ септемврий. Следъ голѣмото сражение на общитѣ чети при „Ножа“ и попадийскитѣ височини, въ което Мирче показва голѣма самоотверженостъ, заминава въ задграниченъ отпускъ, отъ кждето се върна презъ м. февруарий 1908 г. съ самостоятелна чета и стоя до хуриета. Презъ Балканската война, Мирче взе участие, като п. войвода въ прилепската чета на Кр. Гермовъ; а презъ голѣмата война Мирче е простъ редникъ въ 5 македонски полкъ, отъ кждето бѣ извиканъ презъ 1917 г. въ Моравско противъ четата на Пекиянецъ, кждето бѣ раненъ и се помина въ гр. Нишъ.

Кръсте Гермовъ (Шакиръ, Аргиръ).

Родомъ е отъ Прилѣтъ, синъ на бедно семейство. Буенъ по темпераментъ е още отъ ученич. скамейка. Възстанието го заварва като четникъ въ Мариовско. Следъ възстанието става войвода на самостоятелна районна чета въ Мариово. Презъ 1907 г., на пжтъ за България, бива откритъ и заловенъ отъ властѣта въ града. Осжденъ бѣ на смъртъ. Хуриета го завари въ битолския затворъ.

Петъръ Ацевъ.

Петре е четвъртия синъ на Ацета Х. Костадиновъ Си-моновски, отъ с. Орѣвойць. Роденъ е на 17 юний 1877 год. Първоначално и прогимназиално образование добива въ гр. Прилѣпъ, а VI кл. свършва въ София.

Посвѣтенъ е въ Р. Д. презъ 1895 г. Въ 1897 г. заминалъ въ Прилѣпъ съ препоржка отъ Г. Петровъ. Назначенъ е учителъ въ с. Плетваръ презъ първото полугодие отъ 1897 г. — после премѣстенъ въ Прилѣпъ. Презъ 1898—99 г. Петре е назначенъ въ Крушово, дето учителствувалъ до края на 1901 г.

Последните месеци прекарва полулегален, предъ видъ интензивната организационна работа и организиране четнишкия институтъ въ крушовската, демирхисарската и кичевската околии. Въ началото на 1902 г. се разви битолската афера, която бѣ причина за разкритията по пренасяне оржжията отъ Гърция за крушовската околия. Благодарение полунелегалния животъ, Ацевъ избѣгва затвора и прегръща нелегалния. Презъ мартъ се развива Кадиноселската афера въ Прилѣпъ, а презъ май Ацевъ заема прилепската околия и става ѝ окол. войвода. Презъ 1905 г. заминава по организационна работа задъ границата, на връщане на 13 априлъ с. г. велики четвъртъкъ — бива раненъ въ дветѣ ржце и лѣвия кракъ. Лѣкува се задъ границата и се връща чакъ презъ 1906 г. есенята пакъ въ прилепско. Сжщата година е избранъ за членъ въ битолския окр. к-тъ. Презъ 1907 г. окр. к-тъ го избира за делегатъ въ общия конгресъ и въ края на сжщата година заминава задграница. Убийството на Гарвановъ и Сарафовъ го заварва въ София. Общия конгресъ го избира за членъ въ комисията, на която се възлага да направи ревизия на паричната частъ на задграницното представителство.

Следъ хуриета Ацевъ се установява въ Прилѣпъ и прежи вѣва две години, като чиновникъ и помощникъ училищенъ инспекторъ. Тукъ го заварва обезоржжителната акция на Тургутъ паша. 15 месеца прекарва въ битолски, солунски, цариградски, смирненски, подрумския и родоския затвори и въ 1911 год., амнистиранъ и отпадналъ физически, заминава въ България, дето се намира и сега. Детинството си П. Ацевъ е прекаралъ въ Прилѣпъ, живѣлъ е въ атмосферата създадена отъ Църневци, Чакревци, К. Павлевци и пр., на които е билъ сподвижникъ, по стария му братъ Мирчо.

Съ заемане прилепската околия, Ацеву предстояло да излѣкува ранитѣ отъ Кадиноселската афера, които сж били едни отъ най-чувствителнитѣ, бидейки съ залавяне протоколитѣ, каквито Патчевъ е държалъ на събрания, изпосрестувани сж били ржководителитѣ на всички до тогава организирани села, а тѣ сж били 21—22 села. Заедно съ това предстояло е разширяване револ. мрежа и въ останалнтѣ села на прилеп. околия.

Презъ зимата на 1902—903 г., когато вече се започватъ приготовленията за въоржжаване, изневиделица се подигна въпроса за възстание презъ пролѣттята на 1903 г. Ацевъ заема становище, че не сж приготвени.

На окр. к-съ презъ 1903 г., състоялъ се въ с. Смилево подъ председ. на Д. Груевъ, единственъ Ацевъ се обяви противъ възстанието, подкрепенъ отъ Георги Пешковъ и отъ Тале Христовъ, последнитѣ делегати отъ Прилѣпъ.

Конгреса опрeнь на решението отъ общ. конгресъ възприелъ идеята за възстанието, макаръ, че е призналъ преждевременността му, както и слабата повсемѣстна под-

Петъръ Ацевъ

готовка, но за това пъкъ, мнението на прилепскитѣ делегати е наложило отлагане възстанието за по-късно. Конгреса избира П. Ацевъ за подгласникъ въ щаба на възстанието. Въ прилепско, поради липса на оржие, Ацевъ е организиралъ четнишко движение. Следъ възстанието Петъръ

Ацевъ остава въ околията си, като задържа ограниченъ четнишки кадъръ и единъ само районенъ войвода въ лицето на Толе паша. Запазва организацията и прави обиколки въ крушовско и порѣчко за възстановяване организацията.

Презъ зимата 1905 г. Ацевъ заминава задъ граница, съ цѣлъ да закупи по-солидно орѣжие за околията, както и да привлече по-добри и годни сили за четитѣ въ прилепско, за борба съ сръбската и грѣцка пропаганди.

Следъ кратко престояване (само презъ мартъ) Ацевъ се връща начело съ чета отъ 17 души, ведно съ Никола Каревъ, който заминавалъ за крушовско.

На пѣтъ за прилепско, въ кратовска околия, четата бива открита отъ аскеръ и башибозукъ и тукъ бива раненъ Ацевъ, а следъ това пада убитъ и Каревъ заедно съ 17 момчета негови и Ацеви четници. Ацевъ се спасява раненъ съ още седемъ момчета, и се връща обратно да лѣкува ранитѣ си.

Следъ това се връща презъ 1906 год. въ прилепско и тукъ въ продължение на 18 месеца води борба на три фронта: съ сръбски и грѣцки чети и турския аскеръ.

Петъръ Ацевъ е участвувалъ въ много сражения и престрелки съ турски войски, жандармерия, башибозукъ и съ сръбски и грѣцки чети до възстанието, презъ възстанието и следъ него. Кръвопролитни сражения, въ които участвувалъ сж: на върхътъ „Студеница“ въ прилепско греди възстанието; нападението на гарнизона въ с. Витолица презъ възстанието; сражението на „Цървени стени“ надъ Селце прилепско, дето падна Никола Каранджуловъ; с. Крушейца, зимата 1904 г.; с. Райчани, кратовско, дето бѣ раненъ въ 1905 г.; въ 1906 г. въ Никодимъ съ сръбскитѣ чети; въ 1907 г. на „Ножа“ заедно съ четитѣ на Алябака, Кр. Цвѣтковъ Т. Николовъ, Чаковъ; съ грѣцкитѣ чети въ с. Пълчища и мѣстността „Кравещина“; с. Слатино, порѣчко, дето бѣ раненъ Д. Груевъ и убитъ Гюрчинъ войвода и нѣколко четници и милиционери отъ четага на Георги Сугаревъ.

Пѣснь за Петъръ Ацевъ.

Край градъ Прилѣпъ	Че има храбри македонци.
Едно село, една красна долина	Муслиманинъ, клетъ душман-
Тамъ живѣе синъ геройски,	нинъ.
Съ геройско млѣко кърменъ.	Не е Дунавъ, България,
Ахъ бре, Петре, младъ войвода	Не е Батакъ, Пангюрище;
Разкрили го знамето,	Тукъ е Вардаръ, Македония,
Да му кажешъ на мръсника,	Тукъ има храбри македонци.

Даме Поповъ

е роденъ въ село Долнени (прилепско) и е попски синъ. Презъ 1900 г. Даме съдействува на четата Мирчева, за да

Даме Поповъ

убиятъ селския полякъ Сюльо—пушка, който е зло за страната. На 27 юлий с. г. Сюльо пада убитъ отъ четнишки куршумъ. Подозрени падатъ въ затвора свещеникъ Иванъ и синоветъ му: Цвѣтанъ и Даме. Свещеника умира въ зат-

вора, Цвѣтана осждаатъ въ Битоля, а Даме е освободенъ. Турцитѣ, обаче, дебнатъ Дамета да го убиятъ. На 20 май 1901 г. Даме се прибира въ четата на Марко Лазаровъ. Марко се разболява и заминава за България, като остава замѣстникъ Дамета. По-късно Даме пакъ замѣства войводата Никола Русенски до пристигането на Методий Патчевъ. Презъ 1902 г. Даме влиза въ разлошката чета на Георги Скрижовалията и престоюва тамъ до 1908 г. — хуриета, кждето е заваренъ съ самостоятелна чета. На 6. X. 1908 г. Даме се връща въ с. Долнени и се залавя съ изкореняване на сѣрбоманството. На 20 май 1909 г. Даме и Георица Крушовчанецъ (Блажовъ четникъ) нападатъ всредъ чаршията на дюкяна сѣрбоманина Веле Апчевъ и го раняватъ. Арестувани терориститѣ се оправдаватъ съ „хата олмушъ“, следъ като лежали 16 месеца. Презъ 1911 г. м. май Даме се срѣща съ четата на М. Гюрлуковъ и заедно съ двама другари е опредѣленъ да организиратъ атентати въ Прилѣпъ. Презъ 1912 г. извършили 4 атентата, следъ като организаторитѣ влизатъ въ четата. Презъ Балканската война четата е въ услуга на сѣрбската армия и стига до Битоля. Тамъ сж арестувани всички бѣлг. чети и само по застѣпич. на консулитѣ биватъ освободени. За да се спасятъ отъ сѣрбски куршумъ, напуцатъ града. Даме си пробива пжтъ презъ Мариово и се прехвърля въ зоната на бѣлгарската армия. Отъ тамъ заминава за Малгара и взима участие въ боеветѣ съ турцитѣ, а после — на Султанъ-тепе срѣщу, сѣрбитѣ. По-късно Даме заминава съ партизанскитѣ отряди вжтре въ Македония и участвува заедно съ другитѣ чети при залавянето на сѣрбското отделение отъ 417 д. и 100 коня обозъ край Демиръ-Капия. Даме стига до Прилѣпъ презъ междусъюзническата война; раненъ отъ сѣрбитѣ дочаква Букурешкия миръ следъ което се прибира въ Прилѣпъ и бива амнистиранъ. Неспкоенъ отъ сѣрбския режимъ Даме наново грабва пушката и презъ 1914 година е войвода на самостоятелна прилепска чета. Следъ обявяване войната отъ България, презъ 1915 г., Дамевата чета е въ услуга на бѣлгар. армия. Даме понастоящемъ е прибранъ съ семейството си въ София и прекарва скроменъ животъ, като служи за разсиленъ при редак. на в. „Независима Македония“ и прилепското благотворително дружество.

Милавъ Гюрлуковъ

Роденъ е въ с. Кривогащани (прилепско) на 1884 г. Синъ на Ристе Нешковъ Гюрлуковъ. Образование има прогимназиално, дсбито въ прилепскитѣ училища. Билъ е селски учителъ 1 година въ родното си село. Въ 1902 г. взима живо участие въ революционното дѣло, като учителъ въ селото си.

